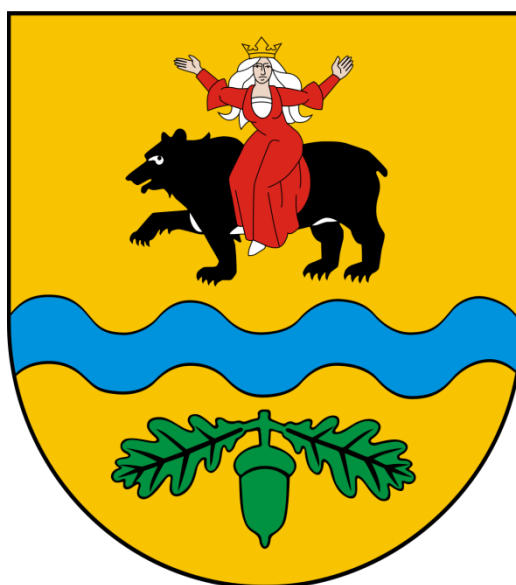

***Program Ochrony Środowiska
dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023
z perspektywą do roku 2027***

**Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027**

opracowany przy współpracy:
Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim

przez:
**PPUH „BaSz” mgr inż. Bartosz Szymusik
26-200 Końskie ul. Polna 72
tel./fax: (41) 372 49 75
e-mail: basz@post.pl**

Spis treści

Spis treści	3
Spis tabel.....	5
Spis wykresów.....	7
Spis rysunków	7
PRZEDMIOT I ZAKRES OPRACOWANIA.....	9
PODSTAWY I CEL OPRACOWANIA.....	10
METODYKA OPRACOWANIA PROGRAMU.....	11
I. POWIAT TOMASZOWSKI	13
1.1. Ogólna charakterystyka Powiatu.....	13
1.2. Uwarunkowania społeczne i gospodarcze Powiatu Tomaszowskiego.....	17
II. DZIAŁANIA SAMORZĄDU POWIATU W LATACH 2015-2018	43
2.1. Dochody i wydatki budżetu Powiatu	43
2.2. Dotychczasowe działania z zakresu ochrony środowiska i ocena realizowanej polityki ekologicznej Powiatu	44
III. OCENA STANU ŚRODOWISKA W POSZCZEGÓLNYCH OBSZARACH PRZYSZŁEJ INTERWENCJI.....	45
3.1. Ochrona klimatu i jakości powietrza	45
3.2. Zagrożenia hałasem	49
3.3. Pola elektromagnetyczne	54
3.4. Gospodarowanie wodami.....	55
3.5. Surowce mineralne	74
3.6. Gleby.....	77
3.7. Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	81
3.8. Zasoby przyrodnicze	90
3.9. Zagrożenia poważnymi awariami	113
IV. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU.....	114
V. NADZWYCZAJNE ZAGROŻENIA ŚRODOWISKA	115
5.1. Zagrożenia pożarowe.....	115
5.2. Zagrożenia naturalne	115
5.3. Zagrożenie powodzią.....	116
5.4. Susze	117

5.5. Nadzwyczajne zagrożenia środowiska w poszczególnych obszarach interwencji ...	117
VI. DZIAŁANIA EDUKACYJNE	118
VII. MONITORING ŚRODOWISKA.....	121
XIII. ANALIZA ZGODNOŚCI PROGRAMU Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM, WOJEWÓDZKIM I POWIATOWYM	124
8.1. Analiza zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym	124
8.2. Analiza zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie wojewódzkim.....	129
8.3. Analiza zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie powiatowym	132
IX. ANALIZA SWOT	133
X. CELE, KIERUNKI INTERWENCJI ORAZ ZADANIA I ICH FINANSOWANIE	137
XI. ZARZĄDZANIE OCHRONĄ ŚRODOWISKA.....	169
11.1. Ogólne zasady zarządzania ochroną środowiska	169
11.2. Propozycje rozwiązań służących zapobieganiu, ograniczaniu lub kompensacji przyrodniczej negatywnych oddziaływań na środowisko w związku z realizacją projektu POŚ.....	170
XII. WDRAŻANIE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA DLA POWIATU TOMASZOWSKIEGO.....	172
12.1. Środki finansowe na realizację „Programu...”	172
XIII. STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM	178

Spis tabel

Tabela 1. Liczba mieszkańców Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015-2018	17
Tabela 2. Liczba ludności w gminach Powiatu Tomaszowskiego na przestrzeni lat 2015-2018	17
Tabela 3. Struktura płci w gminach Powiatu Tomaszowskiego na przestrzeni lat 2015-2018	18
Tabela 4. Prognoza liczby ludności Powiatu Tomaszowskiego w latach 2020-2050	19
Tabela 5. Ludność według ekonomicznych grup wieku (%) w gminach Powiatu Tomaszowskiego w 2018r.	19
Tabela 6. Liczba mieszkań i powierzchnia użytkowa mieszkań w gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017	21
Tabela 7. Wskaźniki (%) dotyczące wyposażenia mieszkań w infrastrukturę w roku 2017.....	22
Tabela 8. Stan sieci wodociągowej w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018	23
Tabela 9. Zestawienie pozwoleń wodnoprawnych na pobór wód podziemnych wydanych przez Starostę Tomaszowskiego w latach 2015-2018.....	24
Tabela 10. Stan sieci kanalizacyjnej w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018	25
Tabela 11. Wykaz oczyszczalni ścieków funkcjonujących na terenie Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017.....	26
Tabela 12. Ilość ścieków odprowadzonych do kanalizacji w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015-2018	28
Tabela 13. Ilość zbiorników bezodpływowych i przydomowych oczyszczalni ścieków zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017	28
Tabela 14. Stan sieci gazowej w gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017.....	29
Tabela 15. Zużycie gazu ziemnego w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017	30
Tabela 16. Nowo zarejestrowane oraz wyrejestrowane podmioty gospodarcze w Powiecie Tomaszowskim w latach 2012-2018	33
Tabela 17. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg sekcji PKD w 2018r.	34
Tabela 18. Podmioty gospodarcze na terenie Powiatu Tomaszowskiego – dane za 2018 rok	35
Tabela 19. Zestawienie podmiotów gospodarczych działających na terenie Powiatu Tomaszowskiego w 2018 roku według wielkości, tj. zatrudnionych osób.....	35
Tabela 20. Liczba gospodarstw rolnych w gminach Powiatu Tomaszowskiego	36
Tabela 21. Instalacje fotowoltaiczne na terenie gminy Ujazd	39
Tabela 22. Pompy ciepła na terenie Gminy Ujazd	42
Tabela 23. Dochody i wydatki budżetu Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015-2018.....	43
Tabela 24. Dochody i wydatki z budżetu Powiatu Tomaszowskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2015-2018	43
Tabela 25. Klasyfikacja zanieczyszczeń powietrza	47
Tabela 26. Wynikowe klasy stref dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony zdrowia (z uwzględnieniem krajowych norm dla uzdrowisk).....	47

Tabela 27. Klasyfikacja strefy łódzkiej według parametrów, z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych dla ochrony roślin	47
Tabela 28. Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku	49
Tabela 29. Wyniki pomiarów i ocena hałasu drogowego w roku 2015 na terenie Powiatu Tomaszowskiego	52
Tabela 30. Drogi zlokalizowane na terenie Powiatu Tomaszowskiego objęte Programem ochrony środowiska przed hałasem.....	53
Tabela 31. Pomiary promieniowania elektromagnetycznego na terenie Powiatu Tomaszowskiego	54
Tabela 32. Charakterystyka jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) rzecznych obejmujących teren Powiatu Tomaszowskiego	59
Tabela 33. Melioracje na terenie Powiatu Tomaszowskiego.....	63
Tabela 34. Klasyfikacja stanu wód powierzchniowych	64
Tabela 35. Ocena jednolitych części wód powierzchniowych badanych w 2018 roku.....	64
Tabela 36. Ocena jednolitych części wód powierzchniowych - Zbiornik Sulejów	65
Tabela 37. Charakterystyka Głównych Zbiorników Wód Podziemnych, w zasięgu których położony jest Powiat Tomaszowski.....	67
Tabela 38. Charakterystyka JCWPd obejmujących teren Powiatu Tomaszowskiego	69
Tabela 39. Klasyfikacja stanu wód podziemnych	70
Tabela 40. Wyniki badań wód podziemnych przeprowadzonych w punktach pomiarowych zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego	71
Tabela 41. Sieć rozdzielcza wodociągowa i kanalizacyjna na 100 km ² w roku 2018	72
Tabela 42. Korzystający z instalacji (%) ogółu ludności gmin powiatu w roku 2018	73
Tabela 43. Zasoby kopalin w Powiecie Tomaszowskim	75
Tabela 44. Wyniki monitoringu chemizmu gleb ornych na terenie Powiatu Tomaszowskiego	78
Tabela 45. Użytkowanie gruntów (ha) w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2014.....	78
Tabela 46. Funkcjonujące instalacje spełniające wymagania dla instalacji komunalnych oraz instalacje planowane do budowy lub modernizacji zlokalizowane na terenie województwa łódzkiego	82
Tabela 47. Odpady zebrane w ciągu roku na terenie Powiatu Tomaszowskiego	84
Tabela 48. Odpady zebrane w GPSZOK zlokalizowanych na terenach poszczególnych gmin Powiatu Tomaszowskiego	85
Tabela 49. Liczba azbestu w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego.....	87
Tabela 50. Odpady wytworzone i dotychczas składowane (nagromadzone z wyłączeniem odpadów komunalnych) na terenie Powiatu Tomaszowskiego	89
Tabela 51. Powierzchnia i lesistość poszczególnych gmin Powiatu Tomaszowskiego w 2018r.....	90
Tabela 52. Tereny zieleni urządzonej na terenie Powiatu Tomaszowskiego.....	92
Tabela 53. Powierzchnia (w ha) obszarów prawnie chronionych na terenie Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018	94
Tabela 54. Wykaz Parków Krajobrazowych zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego	102
Tabela 55. Wykaz Rezerwatów Przyrody znajdujących się na terenie Powiatu Tomaszowskiego	104

Tabela 56. Wykaz użytków ekologicznych znajdujących się na terenie Powiatu Tomaszowskiego	109
Tabela 57. Działania nawiązujące do strategicznego planu adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030	114
Tabela 58. Nadzwyczajne zagrożenia środowiska w poszczególnych obszarach interwencji na terenie Powiatu Tomaszowskiego.....	118
Tabela 59. Działania edukacyjne w poszczególnych obszarach interwencji na terenie Powiatu Tomaszowskiego	119
Tabela 60. Harmonogram działań monitorujących „Program...”	121
Tabela 61. Wskaźniki monitorowania programu	123
Tabela 62. Zadania zaplanowane w POŚ powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w krajowych dokumentach strategicznych.....	124
Tabela 63. Zadania zaplanowane w POŚ powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w wojewódzkich dokumentach strategicznych	129
Tabela 64. Zadania zaplanowane w POŚ powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w powiatowych dokumentach strategicznych.....	132
Tabela 65. Analiza SWOT w poszczególnych obszarach interwencji	133
Tabela 66. Cele, kierunki interwencji oraz zadania	138
Tabela 67. Harmonogram realizacji zadań monitorowanych wraz z ich finansowaniem planowanych do realizacji w latach 2020-2027	155

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba ludności w gminach wiejskich Powiatu Tomaszowskiego w 2018 roku.....	18
Wykres 2. Ludność w poszczególnych gminach wiejskich Powiatu Tomaszowskiego według ekonomicznych grup wiekowych w roku 2018	20
Wykres 3. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²) na terenie poszczególnych gmin Powiatu Tomaszowskiego	21
Wykres 4. Dochody i wydatki budżetu Powiatu Tomaszowskiego	43
Wykres 5. Dochody i wydatki budżetu Powiatu Tomaszowskiego na 1 mieszkańca.....	44
Wykres 6. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna na 100 km ² na terenie gmin Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018	73

Spis rysunków

Rysunek 1. Powiat Tomaszowski na tle województwa łódzkiego	14
Rysunek 2. Podział administracyjny Powiatu Tomaszowskiego	14
Rysunek 3. Mapa Powiatu Tomaszowskiego	15
Rysunek 4. Lokalizacja Powiatu Tomaszowskiego w obrębie jednolitych części wód powierzchniowych.....	58
Rysunek 5. Zasięg obszarów GZWP na terenie Powiatu Tomaszowskiego.....	67
Rysunek 6. Lokalizacja Powiatu Tomaszowskiego w obrębie jednolitych wód podziemnych. 68	
Rysunek 7. Lokalizacja obszarów Natura 2000 (obszary siedliskowe) na terenie Powiatu Tomaszowskiego	98
Rysunek 8. Lokalizacja obszarów Natura 2000 (obszary ptasie) na terenie Powiatu Tomaszowskiego	100

Rysunek 9. Położenie Kampinoskiego Parku Narodowego na terenie Powiatu Tomaszowskiego	101
Rysunek 10. Położenie Parków Krajobrazowych na terenie Powiatu Tomaszowskiego	103
Rysunek 11. Obszary zagrożenia powodziowego na terenie Powiatu Tomaszowskiego	117

PRZEDMIOT I ZAKRES OPRACOWANIA

Przedmiotem opracowania jest Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027.

Podstawą prawną opracowania Programu Ochrony Środowiska jest ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. – Prawo Ochrony Środowiska (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1396 ze zm.), a w szczególności:

Art. 17.1. Organ wykonawczy województwa, powiatu i gminy, w celu realizacji polityki ochrony środowiska, sporządza odpowiednio wojewódzkie, powiatowe i gminne programy ochrony środowiska, uwzględniając cele zawarte w strategiach, programach i dokumentach programowych, o których mowa w art. 14 ust. 1.

Art. 18.1. Programy, o których mowa w art. 17 ust. 1, uchwała odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu albo rada gminy.

2. Z wykonania programów organ wykonawczy województwa, powiatu i gminy sporządza co 2 lata raporty, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Powiatowe programy ochrony środowiska tworzone są w celu realizacji polityki ochrony środowiska na szczeblu powiatowym.

Poprzedni „Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2016-2019 z perspektywą do roku 2023” przyjęty został Uchwałą Nr XVI/123/2015 Rady Powiatu w Tomaszowie Mazowieckim z dnia 27 listopada 2015r.

W programie uwzględnione zostały wymagania także innych dokumentów strategicznych wyższego szczebla (wojewódzkich i krajowych), określono rodzaj i harmonogram działań proekologicznych, środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe.

„Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego...” stanowi opracowanie, które ma za zadanie umożliwienie kompleksowego i efektywnego zarządzania ochroną środowiska. Ma on zapewnić niezbędną koordynację działań proekologicznych w powiecie, przyczynić się do rozwiązania istniejących problemów w tym zakresie, a także ukierunkować podejmowane przeciwdziałania mogącym pojawić się w przyszłości zagrożeniom.

W „Programie...” uwzględniono zagadnienia z zakresu ochrony środowiska i dziedzin bezpośrednio powiązanych, co powinno dopomóc we właściwym ukierunkowaniu działań zmierzających do zrównoważonego rozwoju powiatu.

PODSTAWY I CEL OPRACOWANIA

Powszechne zainteresowanie problematyką ochrony środowiska wymaga opracowywania syntetycznych dokumentów, które zbierają informacje o stanie środowiska przyrodniczego oraz wyznaczają konkretne kierunki działań, prowadzące w konsekwencji do zrównoważonego rozwoju obszaru. Bardzo ważne jest, aby prowadzić ciągłą aktualizację zamierzonych celów, dostosowywać je do aktualnej sytuacji i badać ich stopień wykonania.

Sporządzanie Programów Ochrony Środowiska dla kolejnych szczebli administracji samorządowej, umożliwi najbardziej efektywną ochronę środowiska przyrodniczego. Ochrona środowiska przyrodniczego jest jedną z głównych dróg do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, czyli osiągnięcia ładu ekologicznego, społecznego, ekonomicznego (gospodarczego) oraz przestrzennego.

Celem aktualizacji Programu jest przedstawienie wytycznych do racjonalnych działań programowych na dalsze lata i poprawa stanu środowiska przyrodniczego Powiatu Tomaszowskiego. Zawarte w nim rozwiązania organizacyjne oraz logistyczno-techniczne przyczynią się do właściwego, zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju gospodarowania zasobami przyrodniczymi.

Najistotniejsze cele i kierunki działań w zakresie rozwoju społeczno – gospodarczego i ochrony środowiska określone dla Powiatu Tomaszowskiego dotyczą:

- racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych (zmniejszenia zużycia energii, surowców i materiałów, wzrostu udziału wykorzystywanych zasobów odnawialnych),
- ochrony powietrza (zapewnienia wysokiej jakości powietrza, redukcji emisji gazów i pyłów),
- ochrony przed hałasem (zminimalizowania uciążliwego hałasu),
- ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym,
- ochrony wód (zapewnienia odpowiedniej jakości użytkowej wód, racjonalizacji zużycia wody, właściwej gospodarki wodno-ściekowej),
- ochrony gleb,
- ochrony zasobów przyrodniczych (zachowania zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem ich różnorodności oraz rozwoju zasobów leśnych, racjonalnej eksploatacji lasów),
- prowadzenia skutecznej akcji edukacyjno-informacyjnej, gwarantującej powodzenie realizacji wyżej wymienionych działań.

METODYKA OPRACOWANIA PROGRAMU

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego został opracowany zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, a także z „Wytycznymi do opracowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska” wydanymi przez Ministerstwo Środowiska w 2015 roku.

Program stanowi szczegółową diagnozę stanu środowiska przyrodniczego, określając szanse i zagrożenia, przedstawia konkretne działania zmierzające do poprawy jego stanu. Dokument ten ustala również harmonogram realizacji zaplanowanych działań oraz przedstawia prognozę dalszych zmian w środowisku przyrodniczym Powiatu w odniesieniu do regionu i kraju.

Przy opracowywaniu Programu korzystano z zapisów zawartych w niżej wymienionych dokumentach:

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności,
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.),
- Strategia „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko”,
- Strategia innowacyjności efektywności gospodarki „Dynamiczna Polska 2020”,
- Strategia rozwoju transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030),
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020,
- Strategia „Sprawne Państwo 2020”,
- Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022,
- Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2010-2020: regiony, miasta, obszary wiejskie,
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,
- Polityka energetyczna Polski do 2030 roku,
- Krajowy Program Ochrony Powietrza w Polsce do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.),
- Aktualizacja Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych,
- Strategiczny plan adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030,
- Krajowy plan gospodarki odpadami 2022,
- Krajowy program zapobiegania powstawaniu odpadów,
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020,
- Program Ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej, Plan działań na lata 2015-2020,
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Łódź, luty 2013,

- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa łódzkiego oraz Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi, Łódź sierpień 2018r.,
- Program Ochrony Środowiska Województwa łódzkiego 2016 na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024, Łódź 2016r.,
- Plan gospodarki odpadami dla województwa łódzkiego na lata 2016-2020 z uwzględnieniem lat 2023-2028, Łódź, czerwiec 2017r.,
- Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015-2020,
- Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2016-2019 z perspektywą do roku 2023, listopad 2015r.

Niniejszy Program opiera się na dostępnej bazie danych GUS, GDOŚ w Warszawie, WIOŚ w Łodzi, Urzędu Marszałkowskiego Województwa łódzkiego, RZGW w Warszawie, Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim, Urzędu Miasta w Tomaszowie Mazowieckim oraz Urzędów Gmin: Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowłódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzczyca, Tomaszów Mazowiecki, Ujazd i Żelechlinek. Przy opracowaniu Programu wykorzystano materiały i informacje uzyskane także od jednostek działających na omawianym terenie oraz na obszarze województwa łódzkiego (zarządców dróg, eksploatorów sieci infrastruktury, przedsiębiorstw wodociągowo – kanalizacyjnych, zarządców instalacji).

I. POWIAT TOMASZOWSKI

1.1. Ogólna charakterystyka Powiatu

1.1.1. Dane administracyjne

Pod względem administracyjnym Powiat Tomaszowski położony jest we wschodniej części województwa łódzkiego i zajmuje obszar o powierzchni 1 024,79 km². Miasto Tomaszów Mazowiecki zajmuje powierzchnię 41,30 km², a poszczególne gminy wiejskie: Gmina Będków – 57,74 km², Gmina Budziszewice – 30,17 km², Gmina Czerniewice – 128,07 km², Gmina Inowódz – 97,83 km², Gmina Lubochnia – 131,37 km², Gmina Rokiciny – 90,58 km², Gmina Rzeczyca – 108,61 km², Gmina Tomaszów Mazowiecki – 149,82 km², Gmina Ujazd – 96,95 km², Gmina Żelechlinek – 92,35 km².

Teren Powiatu Tomaszowskiego graniczy z powiatami województwa łódzkiego:

- na zachodzie z powiatem łódzkim wschodnim,
- na południowym - zachodzie z powiatem piotrkowskim,
- na południu i południowym - wschodzie z powiatem opoczyńskim,
- na północnym - wschodzie z powiatem rawskim,
- na północy z powiatem skierniewickim i powiatem brzezińskim.

Ponadto na niewielkim odcinku wschodnim sąsiadem analizowanej jednostki jest powiat grójecki i przysuski położony w województwie mazowieckim.

Liczba mieszkańców Powiatu Tomaszowskiego wynosi 117 259 osób (stan na 31.12.2018r.).

Miasto Tomaszów Mazowiecki, jako ośrodek powiatowy, skupia przede wszystkim funkcje usługowe, mieszkaniowe, oświatowe i produkcyjne. Pozostałe miejscowości Powiatu pełnią funkcje związane głównie z rolnictwem, mieszkalnictwem oraz działalnością gospodarczą.

Rysunek 1. Powiat Tomaszowski na tle województwa łódzkiego

Źródło: www.gminy.pl

Rysunek 2. Podział administracyjny Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: www.gminy.pl

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Rysunek 3. Mapa Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: Google.pl/maps/

1.1.2. Rzeźba terenu i geologia

Zgodnie z fizyczno - geograficzną regionalizacją Polski, wg J. Kondrackiego, w ogólnym podziale, obszar Powiatu Tomaszowskiego położony jest w obrębie następujących głównych jednostek: prowincja – Niż Środkowoeuropejski, podprowincja – Niziny Środkowopolskie, makroregion – Wzniesienia Południowomazowieckie.

W podziale na mezoregiony, obszar Powiatu Tomaszowskiego znajduje się na granicy kilku jednostek. Północna część Powiatu położona jest w mezoregionie Wzniesienia Łódzkie, centralna i zachodnia część w mezoregionie Równina Piotrkowska. Południową i południowo - wschodnią część analizowanej jednostki zajmuje Dolina Białobrzaska, krańce północno - wschodnie zajmuje Wysoczyzna Rawska. Dodatkowo obszar Powiatu Tomaszowskiego fragmentarycznie w swej południowej części wchodzi w skład Wzgórz Opoczyńskich będących częścią prowincji Wyżyny Polskie.

1.1.3. Warunki klimatyczne

Obszar Powiatu Tomaszowskiego, jak i województwo łódzkie cechuje się klimatem przejściowym pomiędzy klimatem morskim, a kontynentalnym. Nizinny charakter obszaru umożliwia swobodny przepływ mas powietrza z wyraźną przewagą przepływów w układzie równoleżnikowym. Okres wegetacyjny jest dość długi i trwa około 210 dni. Roczna suma opadów atmosferycznych wynosi około 550 mm. W okresie wegetacyjnym opady są z reguły mniejsze od parowania, co prowadzi do suszy gruntowej. Okres grzewczy trwa od początku października do ostatniej dekady kwietnia. Okolice Spały, Teofilowa i Inowłódza cechują się specyficznym mikroklimatem. Obecność rozległego kompleksu leśnego zmniejsza amplitudę dobowych i rocznych temperatur powietrza, zwiększa i wyrównuje wilgotność powietrza, osłabia prędkość wiatru i promieniowanie słoneczne.

1.1.4. Hydrografia

Sieć hydrograficzna powiatu w południowej i centralnej części wchodzi w skład zlewni Pilicy, w północnej części związana jest ze zlewnią Bzury (Rawki). Największe zagęszczenie sieci hydrograficznej występuje w południowej i centralnej części powiatu, gdzie przepływają rzeki Wolbórka: z dopływami Łaznowianką, Czarną-Bieliną oraz Pilica z dopływami Piasecznicą i Lubochenką, Gać i Lubocz.

Są to rzeki nizinne z małymi spadkami, o krętych korytach i z zabagnionymi dolinami, pociętymi siecią kanałów odwadniających. Głównym dopływem Rawki jest na terenie powiatu rzeka Krzemionka. Rzeki Krzemionka i Żelechlinianka stanowią elementy sieci hydrograficznej północnej części powiatu. Główną sieć hydrograficzną stanowią również: część powierzchni Zbiornika Sulejowskiego do zapory w Smardzewicach i rzeka Pilica poniżej do granicy z powiatem opoczyńskim.

Powierzchnia wód powierzchniowych stojących jest nieznaczna. Występują drobne zbiorniki wodne w lasach oraz starorzecza w dolinie Pilicy. Z dolinami rzek Czarnej-Bieliny (Buków w gminie Rokiciny) oraz rzeki Piasecznicy (Byliny koło Ujazdu) związane są stawy rybne, na których prowadzi się gospodarkę hodowlaną.

Powiat Tomaszowski charakteryzuje deficyt wody, który pogłębiony jest przez brak naturalnych zbiorników retencyjnych (mokradła, torfowiska, oczka wodne).

1.2. Uwarunkowania społeczne i gospodarcze Powiatu Tomaszowskiego

1.2.1. Demografia

Wg stanu na koniec 2018 roku liczba ludności Powiatu wynosiła 117 259 osób (dane GUS, 2018r.). Najwięcej mieszkańców zamieszkuje w Mieście Tomaszów Mazowiecki, najmniej Gminę Budziszewice. Gęstość zaludnienia w Powiecie wynosi 114 osób/km².

Tabela 1. Liczba mieszkańców Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015-2018

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018
Liczba ludności ogółem (zameldowanych na pobyt stały)	118 671	118 234	117 852	117 259
Mężczyźni ogółem	56 980	56 801	56 572	56 219
Kobiety ogółem	61 691	61 433	61 280	61 040

Źródło – dane GUS

Według danych zawartych w tabeli 1 widać, iż na przestrzeni badanych lat 2015-2018 następuje spadek liczby ludności. W roku 2015 Powiat zamieszkiwało 1 412 osób więcej niż w roku 2018.

Tabela 2. Liczba ludności w gminach Powiatu Tomaszowskiego na przestrzeni lat 2015-2018

Gmina	2015	2016	2017	2018
Miasto Tomaszów Mazowiecki	63 960	63 601	63 238	62 649
Będków	3 323	3 321	3 331	3 313
Budziszewice	2 201	2 193	2 181	2 183
Czerniewice	5 138	5 146	5 118	5 083
Inowódz	3 861	3 828	3 819	3 829
Lubochnia	7 211	7 198	7 162	7 161
Rokiciny	6 167	6 157	6 173	6 159
Rzeczyca	4 717	4 674	4 648	4 641
Tomaszów Mazowiecki	10 845	10 945	11 068	11 182
Ujazd	7 874	7 810	7 783	7 738
Żelechlinek	3 374	3 361	3 331	3 321
Powiat ogółem	118 671	118 234	117 852	117 259

Źródło – dane GUS

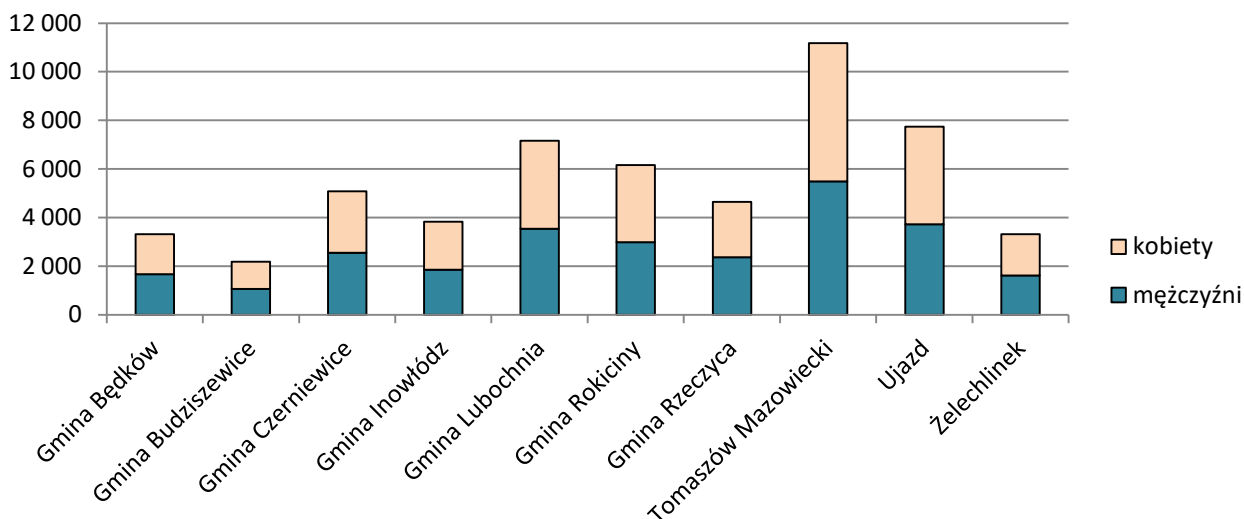
Z powyższej tabeli wynika iż blisko 63% wszystkich osób, to mieszkańcy Miasta Tomaszów Mazowiecki (53,4%) oraz Gminy Tomaszów Mazowiecki (9,5%). Najmniej osób zamieszkuje w Gminie Budziszewice (1,9%).

Tabela 3. Struktura płci w gminach Powiatu Tomaszowskiego na przestrzeni lat 2015-2018

Gmina	2015		2016		2017		2018	
	M	K	M	K	M	K	M	K
Miasto Tomaszów Mazowiecki	30 064	33 896	29 887	33 714	29 668	33 570	29 358	33 291
Będków	1 669	1 654	1 670	1 651	1 675	1 656	1 674	1 639
Budziszewice	1 080	1 121	1 075	1 118	1 072	1 109	1 065	1 118
Czerniewice	2 572	2 566	2 580	2 566	2 578	2 540	2 555	2 528
Inowódz	1 861	2 000	1 849	1 979	1 842	1 977	1 849	1 980
Lubochnia	3 561	3 650	3 572	3 626	3 539	3 623	3 536	3 625
Rokiciny	2 992	3 175	2 991	3 166	3 003	3 170	2 991	3 168
Rzeczyca	2 404	2 313	2 384	2 290	2 371	2 277	2 363	2 278
Tomaszów Mazowiecki	5 339	5 506	5 388	5 557	5 451	5 617	5 492	5 690
Ujazd	3 787	4 087	3 756	4 054	3 746	4 037	3 717	4 021
Żelechlinek	1 651	1 723	1 649	1 712	1 627	1 704	1 619	1 702
Powiat ogółem	56 980	61 691	56 801	61 433	56 572	61 280	56 219	61 040

Źródło – dane GUS

Wykres 1. Liczba ludności w gminach wiejskich Powiatu Tomaszowskiego w 2018 roku

Analizując liczbę ludności powiatu według płci, można zaobserwować, iż ponad połowę mieszkańców stanowią kobiety (52,1 %), co jest charakterystyczne dla struktury całego województwa. Współczynnik feminizacji w 2018 roku w powiecie wynosił 109, co oznacza, że w Powiecie na 100 mężczyzn przypadało 109 kobiet.

Tabela 4. Prognoza liczby ludności Powiatu Tomaszowskiego w latach 2020-2050

Prognozowana liczba ludności	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Ogółem	115 133	111 677	108 026	104 090	99 883	95 531	91 151
Mężczyźni	55 347	53 737	52 013	50 168	48 246	46 309	44 380
Kobiety	59 786	57 940	56 013	53 922	51 637	49 222	46 771

Źródło – dane GUS

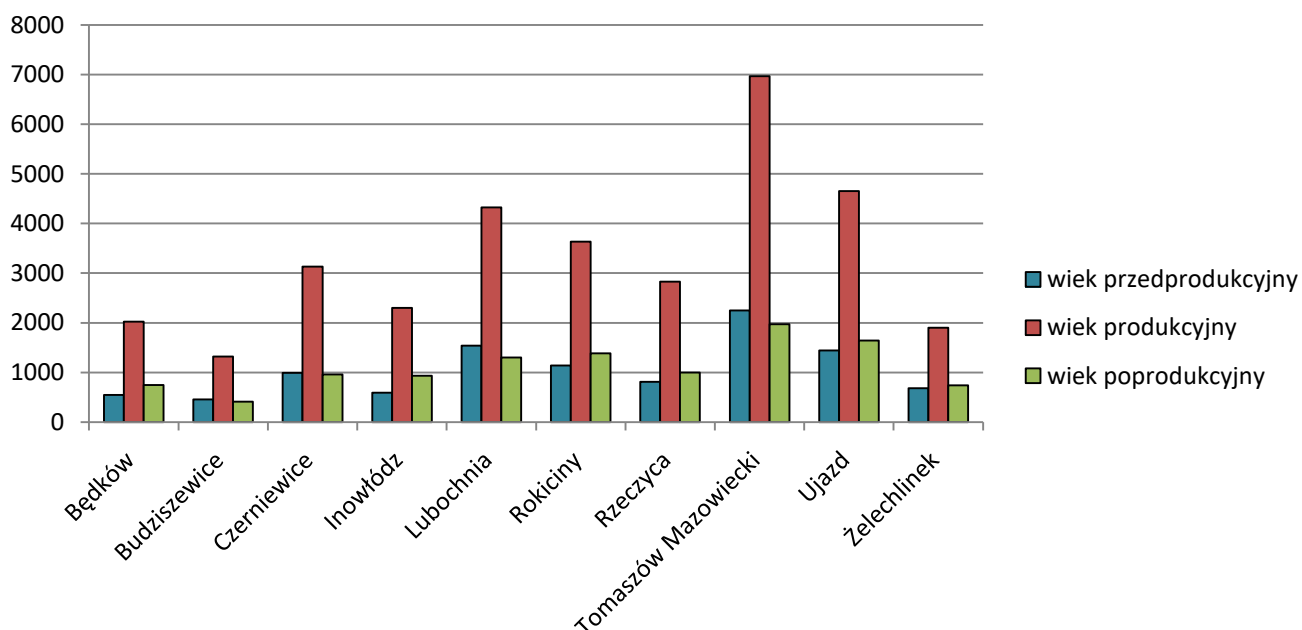
Według danych zamieszczonych w raportach GUS dotyczących prognoz wieloletnich spadek liczby ludności ma się utrzymywać aż do 2050 roku. Na przestrzeni analizowanych lat (do 2050r.) największy spadek prognozuje się liczbie kobiet zamieszkujących Powiat – o 14 269 osób. Prognozy dla obu płci do 2050 roku przewidują spadek ich liczebności o ponad 26 tysięcy osób. Tak szybkie wyludnianie się regionu tomaszowskiego może w znaczący sposób przyczynić się do spowolnienia rozwoju gospodarczego regionu.

Tabela 5. Ludność według ekonomicznych grup wieku (%) w gminach Powiatu Tomaszowskiego w 2018r.

Gmina	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Miasto Tomaszów Mazowiecki	16,8	57,7	25,4
Będków	16,5	61,0	22,5
Budziszewice	20,9	60,4	18,7
Czerniewice	19,5	61,6	18,9
Inowódz	15,4	60,1	24,4
Lubochnia	21,5	60,4	18,2
Rokiciny	18,5	59,0	22,5
Rzeczyca	17,5	60,9	21,5
Tomaszów Mazowiecki	20,1	62,3	17,6
Ujazd	18,6	60,1	21,3
Żelechlinek	20,5	57,2	22,3
Powiat ogółem	17,9	59,0	23,0

Źródło – dane GUS

Wykres 2. Ludność w poszczególnych gminach wiejskich Powiatu Tomaszowskiego według ekonomicznych grup wiekowych w roku 2018

Z powyższych danych wynika iż 17,9% mieszkańców Powiatu znajduje się w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), 59,0% w wieku produkcyjnym i 23,0% w wieku poprodukcyjnym.

W ostatnich latach w strukturze ludności powiatu zmniejsza się udział liczby osób młodych (w wieku przedprodukcyjnym). W 2015r. udział ten wynosił 18,0%, a w 2018r. obniżył się do 17,9%. Zmalał również udział ludności w wieku produkcyjnym, w 2015r. wynosił 60,8%, a w roku 2018 wynosił 59,0%. Wzrasta natomiast w liczbie wszystkich mieszkańców procentowy udział osób będących w wieku poprodukcyjnym – od 21,2% w roku 2015 do 23,0% w roku 2018, co świadczy o starzeniu się społeczeństwa.

1.2.2. Mieszkalnictwo

W Powiecie Tomaszowskim w 2017r. było ogółem 45 970 mieszkań o powierzchni użytkowej 3 241 625 m².

Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w województwie łódzkim wynosi 69,2 m², w Powiecie Tomaszowskim 70,5 m². Przepiętna powierzchnia na 1 osobę w województwie wynosi 28,4 m², a w powiecie 27,5 m².

Tabela 6. Liczba mieszkań i powierzchnia użytkowa mieszkań w gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017

Gmina	Liczba mieszkań	Powierzchnia (m ²)	Przecięta powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²)	Przecięta powierzchnia użytkowa na 1 osobę (m ²)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	26 955	1 602 717	59,5	25,3
Będków	1 082	107 789	99,6	32,4
Budziszewice	789	65 088	82,5	29,8
Czerniewice	1 606	131 871	82,1	25,8
Inowódz	1 652	132 129	80,0	34,6
Lubochnia	2 536	200 815	79,2	28,0
Rokiciny	2 151	203 144	94,4	32,9
Rzeczyca	1 432	121 043	84,5	26,0
Tomaszów Mazowiecki	3 622	364 703	100,7	33,0
Ujazd	2 833	216 549	76,4	27,8
Żelechlinek	1 312	95 777	73,0	28,8
Powiat ogółem	45 970	3 241 625	70,5	27,5

Źródło – dane GUS

Wykres 3. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m²) na terenie poszczególnych gmin Powiatu Tomaszowskiego

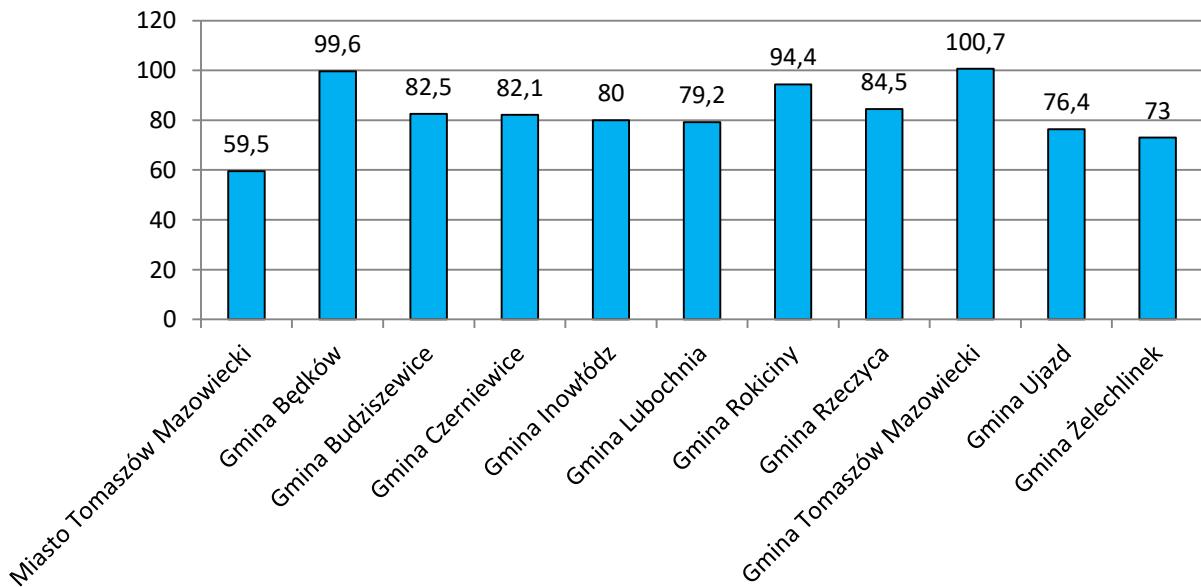

Tabela 7. Wskaźniki (%) dotyczące wyposażenia mieszkań w infrastrukturę w roku 2017

Gmina	Wodociąg	Łazienka	Centralne ogrzewanie
Miasto Tomaszów Mazowiecki	95,4	89,1	82,6
Będków	89,5	75,1	64,7
Budziszewice	87,1	64,5	52,6
Czerniewice	82,4	65,6	53,5
Inowódz	89,7	71,7	59,2
Lubochnia	90,8	78,2	72,1
Rokiciny	94,1	74,6	63,2
Rzeczyca	84,7	67,9	55,4
Tomaszów Mazowiecki	92,0	81,7	77,4
Ujazd	88,4	79,4	72,9
Żelechlinek	81,1	54,0	40,0

Źródło – dane GUS

Wskaźniki wyposażenia mieszkań w infrastrukturę dla całego Powiatu Tomaszowskiego wynoszą:

- wodociąg: teren miasta- 95,4 %, teren wsi – 88,9 %,
- łazienka: teren miasta 89,1 %, teren wsi – 73,8 %,
- centralne ogrzewanie: teren miasta 82,6%, teren wsi – 64,8 %.

Zasoby mieszkaniowe w Powiecie:

- gminne (komunalne) – 3 049 mieszkań o łącznej powierzchni 126 376 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 41,4 m²),
- spółdzielni mieszkaniowych – 4 730 mieszkań o łącznej powierzchni 219 139 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 46,3 m²),
- zakładów pracy – 101 mieszkań o łącznej powierzchni 7 858 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 77,8 m²),
- Skarbu Państwa - 412 mieszkań o łącznej powierzchni 20 389 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 49,5 m²),
- towarzystw budownictwa społecznego (TTBS) – 354 mieszkania o łącznej powierzchni 16 611 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 46,9 m²),
- w budynkach objętych wspólnotami mieszkaniowymi – 8 157 mieszkań o łącznej powierzchni 400 781 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 49,1 m²).
- osób fizycznych we wspólnotach mieszkaniowych – 6 346 mieszkań o łącznej powierzchni 319 487 m² (przeciętna powierzchnia jednego mieszkania wynosi 50,3 m²).

Sytuacja mieszkaniowa ludności powiatu ulega systematycznej poprawie, jest to wynikiem przyrostu nowych mieszkań o wyższym standardzie w zabudowie prywatnej. Zwiększa się liczba mieszkań przypadających na ilość ludności powiatu oraz średnia powierzchnia samych

mieszkań. Od roku 2012 średnio rocznie oddawanych jest do użytku ok. 300 mieszkań - w większości są to budynki jednorodzinne.

1.2.3. Infrastruktura techniczna

Zaopatrzenie w wodę

W każdej gminie Powiatu Tomaszowskiego działa sieć wodociągowa, która zaopatruje mieszkańców i przemysł. Długość sieci wodociągowej na terenie powiatu wynosi 1 185,5 km, do której przyłączonych jest 22 055 budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. Z sieci korzysta ponad 94% mieszkańców powiatu.

Tabela 8. Stan sieci wodociągowej w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018

Gmina	Długość sieci (km)	Liczba przyłączy (szt.)	Liczba ludności korzystającej z sieci (osoba)	Korzystający z instalacji (%)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	170,3	5 694	57 809	91,4
Będków	78,0	953	3 083	92,6
Budziszewice	39,2	772	2 178	99,9
Czerniewice	130,2	1 435	4 782	93,4
Inowłódz	74,8	1 529	3 814	99,9
Lubochnia	92,4	1 800	7 017	98,0
Rokiciny	123,3	1 970	6 088	98,6
Rzeczyca	123,0	1 346	4 184	90,0
Tomaszów Mazowiecki	143,2	3 540	11 056	99,9
Ujazd	108,3	2 177	7 696	98,9
Żelechlinek	102,8	839	3 309	99,3
Ogółem powiat	1 185,5	22 055	111 016	94,2

Źródło – GUS

Według danych GUS z roku 2017 z sieci wodociągowej na terenie powiatu korzystało ogółem 94,2 % ludności (w mieście – 91,4 %, a na terenach wiejskich – 97,4 %).

Zużycie wody z wodociągów na 1 mieszkańca w powiecie wyniosło ogółem 42,1 m³, w miastach – 41,4 m³ i na wsi – 42,8 m³.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego eksploatacją ujęć wody oraz zaopatrzeniem mieszkańców w wodę zajmuje się Zakład Gospodarki Wodno – Kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o.o. oraz poszczególne Gminy i wyodrębnione w nich zakłady komunalne (Zakład Usług Komunalnych Czerniewice, Zakład Usług Komunalnych w Lubochni, Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Łodzi, Gminny Zakład Komunalny Tomaszów Mazowiecki), które są zarządcami sieci.

ZGWK Sp. z o.o. prowadzi działalność w zakresie zaopatrzenia w wodę i zbiorowego odprowadzania ścieków na terenie Miasta za pomocą urządzeń wodociągowych oraz urządzeń kanalizacji sanitarnej i deszczowej. Miasto Tomaszów Mazowiecki zaopatrywane jest w wodę poprzez zakup hurtowy z ujęcia na rzece Pilicy eksploatowanego przez Zakład

Wodociągów i Kanalizacji Spółka z o.o. w Łodzi oraz własnego ujęcia osiedlowego Białobrzegi (ul. Wilcza 81).

Pobór wody z ujęć podziemnych, zarówno na cele komunalne, jak i pozostałe (w tym produkcyjne) odbywa się na podstawie pozwoleń wodnoprawnych na pobór wód. W poniższej tabeli zestawiono te pozwolenia, które zostały wydane po ostatniej aktualizacji Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015 – 2017.

Tabela 9. Zestawienie pozwoleń wodnoprawnych na pobór wód podziemnych wydanych przez Starostę Tomaszowskiego w latach 2015-2017

Nazwa pozwolenia	Nr pozwolenia	Data wydania
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych z istniejącego ujęcia na dz. nr 141/4 w Chrustach Nowych	ZRO.6341.55.2015	11.12.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych ze studni na dz. nr 357 obr. Skrzyńki	ZRO.6341.57.2015	10.12.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód ze studni głębinowych na działce nr 257/1 w Żelechlinku	ZRO.6341.44.2015	14.10.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód z ujęcia w Chociwiu	ZRO.6341.25.2015	03.06.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne udzielone F.P.H. OLIKORN-DRÓB Marta Karczewska Łominy 12A gm. Ujazd dotyczące: Wykonania na działce nr 71 obr. Łominy gm. Ujazd obudowy studni o głębokości 30 m,	ZRO.6341.8.2014	12.05.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych z ujęcia w Królowej Woli, gm. Inowłódz	ZRO.6341.22.2015	04.05.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych z istniejącej studni na dz. 42/240 obr. Spała	ZRO.6341.17.2015	16.04.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na wykonanie studni i pobór wód - Gospodarstwo Rolne „Niewiadów”	ZRO.6341.10.2015	08.04.2015r.
Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych z ujęcia na dz. nr 86/1 w Dąbrówce gm. Czerniewice	ZRO.6341.73.2016	22.02.2016r.
Pozwolenie wodnoprawne dla ZAS-BUD B. Zaskórska, M. Gorzeń na pobór wód podziemnych z ujęcia na dz. nr ewid. 285/1, obr. Ujazd, gm. Ujazd	ZRO.6341.94.2017	11.12.2017
Pozwolenie wodnoprawne dla osoby fizycznej na pobór wód podziemnych z ujęcia zlokalizowanego na dz. nr ew 60/7 obr. Kol. Zawada	ZRO.6341.61.2017	17.08.2017
Pozwolenie wodnoprawne dla Zakładu Przetwórstwa Owoców i Warzyw MOTYL Sp.j. na pobór wód podziemnych z ujęcia na dz. nr ewid. 314/28 w Kolonii Rokiciny	ZRO.6341.45.2017	18.07.2017
Pozwolenie wodnoprawne dla Gminy Inowłódz na pobór wód podziemnych na dz. nr ewid. 960, obr. Królowa Wola, gm. Inowłódz	ZRO.6341.42.2017	11.07.2017r.
Pozwolenie wodnoprawne dla Gminy Inowłódz na pobór wód podziemnych z ujęcia wód podziemnych w miejscowości Brzustów, gm. Inowłódz (dz. nr ewid. 545/4)	ZRO.6341.43.2017	06.07.2017r.
Pozwolenie wodnoprawne dla osób fizycznych na wykonanie na dz. nr ewid. 42 w Rzeczyca studni do poboru wód podziemnych oraz na pobór z w/w studni wód podziemnych na potrzeby nawodnień rolniczych i sadowniczych	ZRO.6341.38.2017	22.06.2017r.

Pozwolenie wodnoprawne dla osoby fizycznej na wykonanie urządzenia wodnego i pobór wód podziemnych z ujęcia zlokalizowanego w obr. Zawada, gm. Tomaszów Maz.	ZRO.6341.96.2017	29.12.2017r.
--	------------------	--------------

Źródło: Rejestr Informacji o Środowisku, powiat-tomaszowski.rios.pl

Od 01.01.2018r. organem właściwym do wydawania pozwoleń wodnoprawnych jest Dyrektor zarządu zlewni Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

Gospodarka ściekowa

Sieć kanalizacyjna na terenie Powiatu Tomaszowskiego najlepiej zorganizowana jest w Tomaszowie Mazowieckim. Utrzymaniem systemu odprowadzania ścieków na terenie Miasta zajmuje się Zakład Gospodarki Wodno - Kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim Spółka z o.o. Na terenach wiejskich eksploatacją sieci kanalizacyjnej zajmują się poszczególne Gminy. Dobrze rozwiniętą sieć kanalizacyjną posiada Gmina Lubochnia, gdzie ponad 70% mieszkańców podłączona jest do sieci kanalizacyjnej. Najmniejszy odsetek mieszkańców ma dostęp do sieci kanalizacyjnej w gminach: Budziszewice i Rzeczyca.

Długość sieci kanalizacyjnej na terenie Powiatu wynosi 487,9 km, do kanalizacji podłączonych jest ogółem 10 266 budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania.

Tabela 10. Stan sieci kanalizacyjnej w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018

Gmina	Długość sieci (km)	Liczba przyłączy (szt.)	Liczba ludności korzystającej z sieci (osoba)	Korzystający z instalacji (%)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	173,5	4 817	53 51	84,7
Będków	19,0	216	659	19,8
Budziszewice	8,3	121	322	14,8
Czerniewice	33,6	499	1 623	31,7
Inowłódz	4,7	108	545	14,3
Lubochnia	62,1	1 382	5 626	78,6
Rokiciny	34,7	658	2 538	41,1
Rzeczyca	26,1	148	389	8,4
Tomaszów Mazowiecki	69,8	1 396	4 161	37,6
Ujazd	31,7	658	3 437	44,2
Żelechlinek	24,4	223	767	23,0
Ogółem powiat	487,9	10 226	73 608	62,5

Źródło – GUS

Według danych GUS z roku 2017 z sieci kanalizacyjnej na terenie powiatu korzystało ogółem 62,5% ludności (w miastach – 84,7 %, a na terenach wiejskich – 36,7 %).

Ścieki komunalne z terenu Powiatu Tomaszowskiego odprowadzane są do komunalnych oczyszczalni ścieków zlokalizowanych na terenie poszczególnych gmin powiatu. Zestawienie oczyszczalni ścieków funkcjonujących na terenie Powiatu Tomaszowskiego przedstawiono w formie tabelarycznej na podstawie wykazu prowadzonego przez Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska.

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 11. Wykaz oczyszczalni ścieków funkcjonujących na terenie Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017

Gmina	Nazwa	Właściciel (użytkownik)	Rodzaj	Nazwa odbiornika, km	Przepływ Q (m ³ /dobę)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	Miejska oczyszczalnia ścieków w Tomaszowie Mazowieckim	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	mechaniczno-biologiczna	Pilica – km 126,01	10 340
	Oczyszczalnia ścieków SUW w Tomaszowie Mazowieckim	Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Łodzi	mechaniczna	Pilica – km 131,17	1 673
Będków	Gminna oczyszczalnia ścieków w Będkowie	Urząd Gminy w Będkowie	mechaniczno-biologiczna	Wolbórka – km 34,50	138
Budziszewice	Oczyszczalnia ścieków w Budziszewicach	Gmina Budziszewice	mechaniczno-biologiczna	Rów/Duża Sabina	67
Czerniewice	Gminna oczyszczalnia ścieków w Zagórzach	Zakład Usług Komunalnych Czerniewice	mechaniczno-biologiczna	Krzemionka – km 17,38	155
	Oczyszczalnia ścieków w Podkonicach Dużych	Zakład Usług Komunalnych Czerniewice	mechaniczno-biologiczna	Ziemia	22
Inowłódz	Oczyszczalnia ścieków w Zakościelu	Fundacja PROeM Zako Zakościele	mechaniczno-biologiczna	Pilica – km 109+500	23
	Gminna oczyszczalnia ścieków w Spale	Gmina Inowłódz	mechaniczno-biologiczna	Gać – km 0,6	83
	Oczyszczalnia ścieków w Spale	Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w Spale	mechaniczno-biologiczna	Gać – km 0,984	148
	Oczyszczalnia ścieków Ośrodka Wczasowego „Zacisze” w Spale	Kolejowe Przedsiębiorstwo Wypoczynkowe „Natura Tour” Sp. z o.o. w Gdańsku O/Warszawa	mechaniczno-biologiczna	Gać – km 1,625	27
	Zakładowa Oczyszczalnia ścieków w Konewce	Nowe Koronki Sp. z o.o.	mechaniczno-biologiczna	Gać – km 2,9	5
	Oczyszczalnia ścieków w Zakościelu	Gmina Inowłódz	mechaniczno-biologiczna	Pilica -km 107,8	39
Lubochnia	Gminna oczyszczalnia ścieków w Lubochni	Zakład Usług Komunalnych w Lubochni	mechaniczno-biologiczna	Lubochenka – km 6,20	724

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Rokiciny	Gminna oczyszczalnia ścieków w Rokicinach	Urząd Gminy Rokiciny	mechaniczno-biologiczna	Łaznowianka – km 10,73	259
	Zakładowa oczyszczalnia ścieków w Kol. Rokiciny	Zakład przetwórstwa Owoców i Warzyw „MOTYL” w Kol. Rokiciny	mechaniczno-biologiczna	rów mel. R-D/zlewnia Łaznowianki – km 1,5	9
	Oczyszczalnia ścieków SUW w Rokicinach	Zakład Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Łodzi	mechaniczno-biologiczna	rów mel./zlewnia rz. Wolbórki	204
	Oczyszczalnia ścieków Domu Opieki „Zacisze” w Łaznowskiej Woli	MED.-MAR Mariusz Skoneczny – Dom Opieki „Zacisze” Łaznowska Wola	mechaniczno-biologiczna	rów mel./ziemia	7
Rzeczycza	Gminna oczyszczalnia ścieków w Bartoszewce	Zakład Usług Komunalnych w Rzeczycy	mechaniczno-biologiczna	rów mel./ziemia	67
Tomaszów Mazowiecki	Oczyszczalnia ścieków w Smardzewicach	„Molo” Sp. z o.o.	mechaniczna	Pilica – km 135,6	33
	Wiejska oczyszczalnia ścieków w Ciebłowicach Dużych	Gminny Zakład Komunalny Tomaszów Mazowiecki	mechaniczno-biologiczna	rów melioracyjny R-A w zlewni rz. Pilicy	33
	Oczyszczalnia ścieków w Zawadzie	Gminny Zakład Komunalny Tomaszów Mazowiecki	mechaniczno-biologiczna	Wolbórka – km 9,72	150
Ujazd	Zakładowa oczyszczalnia w Niewiadowie	ZSP Niewiadów/ROMER-MEDIA Sp. z o.o. Ujazd	mechaniczno-biologiczna	rów mel./(w zlewni Piasecznicy) – km. 10,625	204
Żelechlinek	Gminna oczyszczalnia ścieków w Niewiadowie	Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Niewiadowie	mechaniczno-biologiczna	Piasecznica – km 8,40	514
	Oczyszczalnia ścieków w Żelechlinku	Gminna Jednostka Gospodarcza Żelechlinek	mechaniczno-biologiczna	Żelechlinianka – km 6,2	92

Źródło: WIOŚ Łódź

Według GUS w roku 2018 na terenie Powiatu Tomaszowskiego odprowadzono ogółem 2 220,0 dam³ ścieków.

Tabela 12. Ilość ścieków odprowadzonych do kanalizacji w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015-2018

Gmina	Ilość ścieków (dam ³)			
	2015	2016	2017	2018
Miasto Tomaszów Mazowiecki	1 874,0	2 057,0	2 139,0	2 220,0
Będków	16,0	23,0	17,0	15,0
Budziszewice	10,0	19,0	21,0	17,0
Czerniewice	41,0	49,0	59,0	56,0
Inowódz	27,0	30,0	30,0	38,0
Lubochnia	200,0	148,0	155,0	165,0
Rokiciny	56,0	59,0	53,0	55,0
Rzeczyca	13,0	15,0	14,0	15,0
Tomaszów Mazowiecki	37,0	57,0	67,0	63,0
Ujazd	211,0	227,0	244,0	229,0
Żelechlinek	22,0	26,0	27,0	26,0
Ogółem powiat	1 874,0	2 057,0	2 139,0	2 220,0

Źródło – GUS

Sieć kanalizacyjna uzupełniana jest na terenach gmin przez indywidualne szamba lub oczyszczalnie przydomowe. Oczyszczalnie przydomowe są popularne na terenach gdzie nie ma sieci kanalizacyjnej lub na terenach gdzie budowa sieci nie jest opłacalna ekonomicznie.

Tabela 13. Ilość zbiorników bezodpływowych i przydomowych oczyszczalni ścieków zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017

Gmina	Liczba zbiorników bezodpływowych (szt.)	Liczba oczyszczalni przydomowych (szt.)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	1 397	60
Będków	611	4
Budziszewice	350	67
Czerniewice	666	46
Inowódz	570	32
Lubochnia	44	59
Rokiciny	1 022	117
Rzeczyca	996	28
Tomaszów Mazowiecki	820	65
Ujazd	823	141
Żelechlinek	317	56
Ogółem powiat	7 616	675

Źródło – GUS

W powiecie znajdują się 2 oczyszczalnie przemysłowe: w gminie Inowódz (o przepustowości 300 m³/dobę) i w gminie Rokiciny (o przepustowości 18 m³/dobę). Ścieki przemysłowe odprowadzane w ciągu roku 2018 (GUS, 2018) z terenu powiatu tomaszowskiego wyniosły ogółem 959 dam³, w tym do sieci kanalizacyjnej 711 dam³, reszta ścieków odprowadzana była do wód lub do ziemi z poddaniem oczyszczaniu.

Zaopatrzenie w gaz

Długość sieci gazowej ogółem w powiecie wynosi 196 677 m, w tym sieci przesyłowej 53 820 m. Z sieci korzysta 44 480 mieszkańców powiatu.

Eksploatacją sieci gazowniczej w Powiecie Tomaszowskim zajmują się dwa podmioty:

- Polska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o., Oddział w Warszawie (PSG),
- GAZ SYSTEM, Oddział w Rembelszczyźnie.

PSG pełni na terenie Powiatu Tomaszowskiego funkcję operatora systemu dystrybucyjnego i zajmuje się głównie budową i eksploatacją sieci gazowej. Na terenie analizowanej jednostki znajdują się 4 stacje redukcyjno – pomiarowe I stopnia oraz 11 stacji redukcyjno – pomiarowych II stopnia.

Przez teren Powiatu Tomaszowskiego przebiega również gazociąg wysokiego ciśnienia. Infrastruktura przesyłowa składa się z:

- sieci gazociągów wysokiego ciśnienia,
- stacji gazowych dostarczających gaz do sieci dystrybucyjnej lub bezpośrednio do dużych odbiorców przemysłowych,
- zespołów zaporowo – upustowych.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego eksploatowane są następujące gazociągi:

- gazociąg przesyłowy wysokiego ciśnienia DN 400 MOP 5.0 MPa relacji Mory – Piotrków Trybunalski wraz z odejściami do stacji gazowych,
- gazociąg przesyłowy wysokiego ciśnienia DN 300 MOP 3.2 MPa relacji Mory – Piotrków Trybunalski.

Właścicielem gazociągu jest Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. Powyższymi gazociągami przesyłany jest gaz ziemny wysokometanowy.

Tabela 14. Stan sieci gazowej w gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017

Gmina	Długość czynnej sieci ogółem (m)	Długość czynnej sieci przesyłowej (m)	Długość czynnej sieci rozdzielczej (m)	Odbiorcy gazu (gosp.)	Odbiorcy gazu ogrzewający mieszkania gazem (gosp.)	Ludność korzystająca z sieci (osoba)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	104 880	1 835	103 045	17 019	2 128	40 664
Będków	0	0	0	0	0	0
Budziszewice	1 590	1 590	0	0	0	0
Czerniewice	9 460	9 460	0	0	0	0
Inowódz	8 764	0	8 764	37	14	85
Lubochnia	14 060	8 763	5 297	423	6	1 215
Rokiciny	0	0	0	1	0	3
Rzeczyca	0	0	0	0	0	0
Tomaszów Mazowiecki	20 683	11 824	8 859	51	42	159

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Ujazd	32 090	15 198	16 892	856	119	2 345
Żelechlinek	5 150	5 150	0	0	0	0
Ogółem powiat	196 677	53 820	142 857	18 387	2 309	44 480

Źródło – GUS

Tabela 15. Zużycie gazu ziemnego w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2017

Gmina	Zużycie gazu (MWh)	
	Ogółem	Na ogrzewanie mieszkań
Miasto Tomaszów Mazowiecki	57 964,8	31 708,0
Będków	0,0	0,0
Budziszewice	0,0	0,0
Czerniewice	0,0	0,0
Inowłódz	695,1	197,3
Lubochnia	486,9	93,9
Rokiciny	18,8	0,0
Rzeczyca	0,0	0,0
Tomaszów Mazowiecki	483,1	334,7
Ujazd	9 496,7	2 144,7
Żelechlinek	0,0	0,0
Ogółem powiat	69 145,4	34 478,6

Źródło – GUS

W roku 2017 (dane GUS) długość sieci gazowej w powiecie wyniosła ogółem 196 677 m, z gazu korzystało 18 387 gospodarstw domowych, 44 480 mieszkańców. Zużycie gazu ziemnego w powiecie w roku 2017 wyniosło 69 145,4 MWh, w tym zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań 34 478,6 MWh.

Średnie zużycie gazu ziemnego w powiecie (dane GUS) w roku 2017 na 1 mieszkańca wyniosło 586,1 kWh, a na 1 odbiorcę 1 554,5 kWh, w tym:

- w mieście: na 1 mieszkańca wyniosło 914,8 kWh, a na 1 odbiorcę 1 425,5 kWh
- na wsi na 1 mieszkańca wyniosło 204,7 kWh, a na 1 odbiorcę 2 929,9 kWh.

Energia elektryczna

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego operatorem systemu dystrybucyjnego (OSD) jest PGE Dystrybucja S.A. Oddział Łódź Teren oraz wielu sprzedawców, od których można kupować energię. Główne stacje zasilania energetycznego położone są w Tomaszowie Mazowieckim przy ul. Św. Antoniego, Starzyce i przy ul. Bema. Tomaszów Mazowiecki posiada połączenie liniami przesyłowymi 110 kV z następującymi miastami:

- Piotrków Trybunalski – przez Wiaderno w Gminie Tomaszów Mazowiecki;
- Łódź – przez gminy Ujazd i Rokiciny,
- Opoczno – przez os. Ludwików w Tomaszowie Mazowieckim.

Obszar Miasta przecina 13 linii wysokiego napięcia 110 kV zasilające 3 stacje elektroenergetyczne 110/15 kV (Główne Punkty Zasilania GPZ) położone na terenie miasta, relacji: Tomaszów 1 – Opoczno; Tomaszów 1 – Bronisławów; Tomaszów 1 – Piotrków;

Tomaszów 2 – Łaznów oraz linia 110 kV łącząca GPZ Tomaszów 1 – GPZ 110/6 kV przy byłych zakładach Wistom – GPZ Tomaszów 2 – GPZ Rolland. Dystrybucja energii na obszarach wiejskich odbywa się dzięki sieci średniego i niskiego napięcia. Istniejący układ elektroenergetyczny jest wystarczający i nie tworzy ograniczeń lokalizacyjnych ze względu na możliwości zasilania.

Na terenie powiatu jest łącznie 48 892 odbiorców energii elektrycznej na niskim napięciu, zużycie energii elektrycznej wyniosło w 2018r. 88 799 MWh (GUS, 2018).

Gospodarka ciepła

W Powiecie Tomaszowskim w 2017 roku funkcjonowało 65 kotłowni, zaś całkowita długość sieci ciepłej wynosiła 31,5 km oraz 26,2 km przyłączy do budynków (GUS, 2017). Sprzedaż energii ciepłej w roku 2017 wyniosła ogółem 580 335,0 GJ, w tym 444 611,0 GJ dla budynków mieszkalnych, pozostałe 135 724,0 GJ dla urzędów i instytucji.

Zorganizowany system ogrzewania obejmuje przede wszystkim Miasto Tomaszów Mazowiecki. Funkcjonuje dwóch podstawowych zarządców sieci ciepłowniczej, którymi są:

- Zakład Gospodarki Ciepłowniczej w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o.o., który posiada trzy kotłownie tj.:
 - kotłownia przy ulicy Wierzbowej 136, o mocy zainstalowanej 58 MW, opalana miałem węglowym. Kotłownia ta jest typową instalacją przeznaczoną do wytwarzania i przesyłania ciepła do odbiorców zlokalizowanych głównie w południowej i centralnej części Tomaszowa Mazowieckiego.
 - kotłownia gazowa zlokalizowana przy ulicy Farbiarskiej 18, o mocy 0,186 MW,
 - zespół kotłowni gazowych znajdujących się na terenie Jednostki Wojskowej przy ulicy Piłsudskiego 72, o łącznej mocy 3,1076 MW.
- Spółdzielnia Mieszkaniowa „Przodownik” eksploatuje jedną kotłownię. Jest to kotłownia Zawadzka, przy ulicy Zawadzkiej 58 – 70A w Tomaszowie Mazowieckim. Jest to lokalna kotłownia osiedlowa przeznaczona do wytwarzania energii ciepłej i przesyłania jej do odbiorców, których obiekty są zlokalizowane na terenie Osiedla Obrońców Tomaszowa Mazowieckiego z 1939 r.

Na pozostałym obszarze Powiatu, w obrębie zabudowy jednorodzinnej przeważają indywidualne systemy ogrzewania. Do ogrzewania zabudowy mieszkaniowej i obiektów prowadzących działalność gospodarczą stosuje się najczęściej paliwa stałe: węgiel i koks. Do ogrzewania obiektów stosowany jest również gaz propan – butan lub olej opałowy – paliwa bardziej korzystne z ekologicznego punktu widzenia niż paliwa stałe.

System komunikacyjny

Drogi

Sieć drogową na terenie Powiatu Tomaszowskiego tworzą ogólnodostępne drogi publiczne, które ze względu na funkcję jaką pełnią, dzieli się na następujące kategorie:

– **Drogi krajowe:**

- nr S8 relacji Kudowa Zdrój – Wrocław – Warszawa – Białystok – Budzisko. Długość drogi dwujezdniowej S8 na terenie Powiatu Tomaszowskiego ma 33,384 km.
- nr 48 relacji Łódź – Tomaszów Mazowiecki – Lublin. Długość drogi nr 48 wynosi 19,128 km.

– **Drogi wojewódzkie:**

Przez teren Powiatu Tomaszowskiego przebiegają cztery odcinki dróg wojewódzkich, które w sumie zajmują długość 91,426 km:

- Nr 713 relacji Andrespol – Ujazd – Tomaszów Mazowiecki, o długości 39,034 km;
- Nr 715 relacji Brzeziny – Koluszki – Ujazd, o długości 8,811 km,
- Nr 716 relacji Koluszki – Piotrków Trybunalski, o długości 18,452 km,
- Nr 726 relacji Rawa Mazowiecka – Opoczno – Żarów, o długości 25,129 km.

– **Drogi powiatowe:**

W ramach funkcjonującej sieci dróg Powiat Tomaszowski jest właścicielem:

- 51,6 km dróg powiatowych na terenie Miasta Tomaszowa Mazowieckiego,
- 342,8 km dróg zamiejskich,
- 29 obiektów inżynierskich.

– **Drogi gminne:**

Uzupełnieniem sieci dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych są drogi gminne. To drogi o znaczeniu lokalnym mające znaczenie dla obsługi ruchu na terenie poszczególnych jednostek administracyjnych. Są to trasy o zróżnicowanym stanie nawierzchni, a ich zarządcami są poszczególne Gminy.

Kolej

Główne szlaki kolejowe przebiegające przez Powiat, to linie numer:

- 25 – linia kolejowa pasażersko-towarowa relacji Łódź Kaliska – Dębica przez Tomaszów Mazowiecki,
- 22 - linia kolejowa pasażersko-towarowa łącząca Tomaszów Mazowiecki ze stacją Radom,

oraz Centralna Magistrala Kolejowa przebiegająca przez teren gminy Rzeczyca.

1.2.4. Gospodarka

Biorąc pod uwagę dane GUS dotyczące zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (stan na rok 2018), na terenie Powiatu Tomaszowskiego działało 9 524 podmiotów gospodarczych.

Najwięcej podmiotów gospodarczych było zarejestrowanych w Mieście Tomaszów Mazowiecki, natomiast najmniej działało na terenie Gminy Żelechlinek.

Tabela 16. Nowo zarejestrowane oraz wyrejestrowane podmioty gospodarcze w Powiecie Tomaszowskim w latach 2012-2018

Podmioty gospodarcze	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nowo zarejestrowane	910	907	860	772	758	818	900
Wyrejestrowane	813	703	781	695	712	710	735
Saldo	97	204	79	77	46	108	165

Źródło – dane GUS

Najwięcej podmiotów w powiecie prowadzi działalność w zakresie sekcji G - PKD 2007- handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (2 510 podmiotów - 26% ogółu). Podmioty prowadzące działalność w branży przemysłowej stanowią 12% (1 173 podmioty) wszystkich zarejestrowanych na tym terenie przedsiębiorstw. Jest to druga pod względem liczebności grupa podmiotów funkcjonujących w regionie tomaszowskim. Na trzecim miejscu znajduje się działalność związana z budownictwem - 12% (1 169 podmiotów).

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027

Tabela 17. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg sekcji PKD w 2018r.

Sektor gospodarki	Miasto Tomaszów Mazowiecki	Będków	Budziszewice	Czerniewice	Inowódz	Lubochnia	Rokiciny	Rzeczycza	Tomaszów Mazowiecki	Ujazd	Żelechlinek	Razem Powiat
Sekcja A: Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	71	10	8	19	13	19	31	15	37	24	7	254
Sekcja B: Górnictwo i wydobywanie	3	0	3	0	1	0	3	4	1	1	1	17
Sekcja C: Przetwórstwo przemysłowe	522	29	49	44	41	103	75	26	135	119	30	1 173
Sekcja D: Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	5	0	0	11	0	0	5	1	4	1	0	27
Sekcja E: Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	35	1	0	4	2	4	4	1	8	6	2	67
Sekcja F: Budownictwo	593	42	24	48	41	71	46	46	156	69	33	1 169
Sekcja G: Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1 493	53	43	88	52	147	125	55	234	174	46	2 510
Sekcja H: Transport i gospodarka magazynowa	378	18	15	32	17	38	29	23	86	31	8	675
Sekcja I: Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	140	1	8	7	23	8	7	5	38	9	5	251
Sekcja J: Informacja i komunikacja	136	4	3	6	3	6	13	2	15	11	2	201
Sekcja K: Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	130	5	8	8	7	11	8	6	24	9	1	217
Sekcja L: Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	207	1	2	2	21	15	7	4	11	10	1	281
Sekcja M: Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	388	7	3	16	22	26	29	9	59	39	5	603
Sekcja N: Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	133	4	2	11	10	15	15	6	23	25	3	247
Sekcja O: Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	21	10	4	5	5	7	9	10	10	4	3	88
Sekcja P: Edukacja	245	6	6	8	12	12	12	4	26	11	2	344
Sekcja Q: Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	349	7	4	6	13	17	19	5	55	17	5	497
Sekcja R: Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	141	6	3	4	3	6	8	6	11	8	4	200
Sekcja S i T: Pozostała działalność usługowa	404	16	11	22	34	36	37	13	61	60	7	701
Ogółem:	5 396	220	196	341	320	541	482	241	994	628	165	9 524

Źródło – dane GUS

Liczba podmiotów gospodarczych sektora prywatnego świadczy o aktywności ekonomicznej mieszkańców powiatu. Z grona przedsiębiorstw prywatnych prawie 80% to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, również na zasadzie mikro przedsiębiorstwa.

Tabela 18. Podmioty gospodarcze na terenie Powiatu Tomaszowskiego – dane za 2018 rok

Sektor publiczny	ogółem	281
	państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	188
	spółki handlowe	9
Sektor prywatny	ogółem	9 233
	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	7 383
	spółki handlowe	561
	spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	76
	spółdzielnie	27
	fundacje	37
	stowarzyszenia i organizacje społeczne	277

Źródło – dane GUS

Wśród ogółu podmiotów gospodarki narodowej dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 7 383 podmioty.

Ponad 95% podmiotów gospodarczych działających na terenie Powiatu Tomaszowskiego to mikro przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób.

Tabela 19. Zestawienie podmiotów gospodarczych działających na terenie Powiatu Tomaszowskiego w 2018 roku według wielkości, tj. zatrudnionych osób

Liczba zatrudnionych osób			
0-9	10-49	50-249	250-999
9 080	351	87	6

Źródło – dane GUS

Stopa bezrobocia w Powiecie kształtuje się na poziomie 7,4% i obejmuje 3 624 osoby z terenu powiatu, z czego 1 729 to mężczyźni, a 1 895 to kobiety (GUS, 2018).

1.2.5. Rolnictwo

Obszar Powiatu Tomaszowskiego to teren rozwiniętego rolnictwa w różnym zakresie, zarówno pod kątem produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Zgodnie z danymi publikowanymi przez GUS, na terenie Powiatu funkcjonuje 10 430 gospodarstw rolnych. Gospodarstwa wielkości 1 – 5 ha, stanowią największy odsetek wszystkich gospodarstw, tj. 41,1 %. Znaczny udział mają również gospodarstwa o powierzchni do 1 ha oraz stanowiące obszar 5 – 10 ha, których jest odpowiednio 26,2 % oraz 21,1 %. Gospodarstwa największe, posiadające powierzchnię co najmniej 10 ha mają 11,7 % udziału w ogólnej ilości gospodarstw rolnych na terenie analizowanej jednostki.

Najmniej gospodarstw rolnych działa w Gminie Inowódz, a najwięcej w Gminie Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska).

Struktura wielkości gospodarstw rolnych w Powiecie Tomaszowskim (dane GUS, Powszechny Spis Rolny 2010):

- Ogółem – 10 430
- Do 1 ha włącznie – 2 728
- 1-5 ha – 4 284
- 5-10 ha – 2 204
- 10-15 ha – 738
- 15 ha i więcej – 476.

Gospodarstwa Powiatu Tomaszowskiego charakteryzuje dość duży stopień rozdrobnienia. Największą grupę gospodarstw stanowią te o powierzchni nie przekraczającej 5 ha.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 w swoim zarysie oferuje prowadzącym gospodarstwa rolne szereg instrumentów, które mają zwiększyć ich konkurencyjność i dochodowość. Proponowane przez dokument instrumenty i działania pomocowe to przede wszystkim doradztwo, modernizacja gospodarstw rolnych, scalanie gruntów, przetwórstwo i marketing produktów rolnych. W nowej perspektywie programowania 2014- 2020 rolnicy będą mogli skorzystać z niemal kompleksowej oferty zewnętrznych środków pomocowych.

Dane w tabeli poniżej w syntetyczny sposób przedstawiają liczbę gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego.

Tabela 20. Liczba gospodarstw rolnych w gminach Powiatu Tomaszowskiego

Gmina	Liczba gospodarstw rolnych
Miasto Tomaszów Mazowiecki	940
Będków	580
Budziszewice	435
Czerniewice	1 111
Inowódz	574
Lubochnia	1 233
Rokiciny	752
Rzeczycza	1 019
Tomaszów Mazowiecki	2 207
Ujazd	858
Żelechlinek	721
Ogółem powiat	10 430

Źródło – dane GUS Powszechny Spis Rolny 2010

Główne kierunki upraw gospodarstw indywidualnych to przede wszystkim zboża. Pozostałe uprawy zajmują zdecydowanie mniejsze powierzchnie. Najmniejszą powierzchnię zajmują uprawy roślin strączkowych oraz przemysłowych.

1.2.6. Energia odnawialna

Perspektywa wyczerpania się zasobów paliw kopalnych, a także podejmowane działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego człowieka, przyczyniły się do wzrostu zainteresowania odnawialnymi źródłami energii, czego efektem jest duży wzrost ich stosowania. Odnawialne źródła energii są to źródła wykorzystujące w procesie przetwarzania energię występującą w rozmaitych postaciach, w szczególności promieniowania słonecznego, wiatru, wody, a także biomasy i ciepła wnętrza Ziemi. Obecny poziom cywilizacji technicznej stwarza możliwość uznania za odnawialne źródło energii również części odpadów komunalnych i przemysłowych, która nadaje się do energetycznego przetworzenia. Źródła energii odnawialnej są praktycznie niewyczerpalne, gdyż ich zasoby uzupełniane są nieustannie w procesach naturalnych. Najłatwiej dostępne są zasoby energii promieniowania słonecznego i biomasy, natomiast dostępność energii geotermalnej, wiatru czy wody jest ograniczona i zależna od położenia geograficznego. Dużą zaletą źródeł odnawialnych jest również ich minimalny wpływ na środowisko naturalne. Odnawialne źródła energii mogą stanowić istotny udział w bilansie energetycznym kraju. Mogą przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego regionu, przede wszystkim zaś do poprawy zaopatrzenia w energię na terenach o słabo rozwiniętej infrastrukturze energetycznej. Potencjalnie największym odbiorcą energii ze źródeł odnawialnych może być rolnictwo, jak również mieszkalnictwo i komunikacja.

„Polityka energetyczna Polski do 2040 roku” (projekt listopad 2018r.) zawiera pakiet działań, mających na celu *zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, jej efektywności energetycznej i zmniejszenia oddziaływania sektora energii na środowisko, przy optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych*. Za globalną miarę realizacji celu PEP 2040 przyjęto następujące wskaźniki:

- 60% udział węgla w wytwarzaniu energii elektrycznej w 2030 roku,
- 21% OZE w finalnym zużyciu energii brutto w 2030 roku,
- wdrożenie energetyki jądrowej w 2033 roku,
- poprawa efektywności energetycznej o 23% w stosunku do prognoz z 2007 roku,
- ograniczenie emisji CO₂ o 30% do 2030 roku (w stosunku do 1990 roku).

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego istnieją potencjalne możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Wzrost wykorzystania OZE niesie ze sobą korzyści ekologiczne w postaci zmniejszenia emisji gazów i pyłów do atmosfery, co prowadzi do zmniejszenia efektu cieplarnianego oraz powoduje ograniczenie zużycia paliw kopalnych. Rozwój OZE przynosi również korzyści gospodarcze polegające na zwiększeniu bezpieczeństwa energetycznego, czy dywersyfikacji źródeł produkcji energii.

Energia słoneczna

Podstawowym źródłem energii dla Ziemi jest Słońce. Ze wszystkich źródeł energii, energia słoneczna jest najbezpieczniejsza. Można ją wykorzystywać dla celów ogrzewania budynków

oraz podgrzewania wody, jednak energetyka słoneczna jest praktycznie najmniej wykorzystywaną formą energii w Polsce. Praktyczną możliwość wykorzystania tego rodzaju energii ograniczają warunki klimatyczne oraz wciąż jeszcze wysokie nakłady inwestycyjne, związane z zainstalowaniem odbiorników o bardzo dużych powierzchniach.

Na terenie powiatu instalacje do pozyskiwania energii słonecznej to głównie instalacje solarne, które są wykorzystywane najczęściej w nowobudowanych budynkach mieszkalnych.

Instalacje wykorzystujące energię słoneczną na terenie Powiatu Tomaszowskiego:

Gmina Budziszewice

Instalacja Fotowoltaiczna – Zeroenergetyczny pasywny budynek dydaktyczny przy zespole Szkół w Budziszewicach, ul. Szkolna 4A – 90 sztuk paneli o mocy 300 W, łączna moc instalacji 27 kWp.

Gmina Inowódz

- Instalacja fotowoltaiczna na budynku Szkoły Podstawowej w Inowłodzu o mocy 23 kW,
- Instalacja fotowoltaiczna zasilająca budynek Oczyszczalni ścieków w Zakościelu o mocy 39 kW,
- 33 instalacje fotowoltaiczne o łącznej mocy 170 kW montowane za pośrednictwem Urzędu Gminy Inowódz u mieszkańców Gminy.

Gmina Tomaszów Mazowiecki

Na terenie gminy planowane jest uruchomienie następujących instalacji słonecznych:

- w miejscowości Jadwigów 414 sztuk paneli fotowoltaicznych o mocy 99kW,
- w miejscowości Kolonia Zawada-Dąbrowa instalacja o mocy 99kW,
- w miejscowości Kwiatkówka instalacja o mocy 1x0,75MW oraz 1x1MW.

Gmina Rokiciny

W latach 2016-2018 zamontowano przy drogach i na terenach gminnych 27 lamp solarnych jako oświetlenie uliczne:

- 1 szt. – oprawa LED 25 W 12V, bateria słoneczna 160 W 12 V – 2 szt., akumulator żelowy 2x80 Ah 12 V – 2 szt.
- 1 szt.- naświetlacz LED 15 W 12 V, bateria słoneczna MH 160 W 12 V – 1 szt., akumulator żelowy 80 Ah 12 V – 1 szt.
- 25 szt. – oprawa LED 20 W, panel fotowoltaiczny 270 W, akumulator żelowy 2x70 Ah.

W roku 2019 planowane jest zamontowanie kolejnych 25 lamp solarnych.

Ponadto na terenie gminy Rokiciny powstaje elektrownia słoneczna w Eminowie – 1638 sztuk paneli fotowoltaicznych o mocy 235-245 W każdy, o powierzchni 2 705 m², łączna max. moc produkowanej energii elektrycznej 400 kW wraz z inwerterami 13 szt. o mocy ok. 30 kW

każdy, złączami kablowymi, przyłączem elektroenergetycznym oraz stacją transformatorową o mocy 400 kVA. Powierzchnia przewidziana pod cele inwestycyjne 13 300 m².

Gmina Rzeczyca

Istniejące instalacje fotowoltaiczne na terenie gminy Rzeczyca:

- Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Stacji uzdatniania wody w Sadykierzu: moc 7,84 kW,
- Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Stacji uzdatniania wody w Grotowicach: moc 6,72 kW,
- Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Gminnej Oczyszczalni Ścieków w Bartoszówce: moc 15,68 kWp,
- Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Szkoły Podstawowej w Rzeczyca: moc 38,76 kWp,
- Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Szkoły Podstawowej w Sadykierzu: moc 39,33 kWp.

Gmina Ujazd

Tabela 21. Instalacje fotowoltaiczne na terenie gminy Ujazd

Lokalizacja	Ilość kolektorów [szt.]	Powierzchnia [m ²]	
		Poj. Kolektora	Całkowita
Gminny Ośrodek Kultury	6	2,54	15,24
Szkoła w Osiedlu Niewiadów	8	2,3	18,4
Budynek – Stadion „Stal Niewiadów”	3	2,0151	6,05
Ośrodek Zdrowia – Ujazd	2	1,5974	3,19
Budynki mieszkalne na terenie Gminy Ujazd	220	2,4	528

*dane z Urzędu Gminy Ujazd

Gmina Żelechlinek:

Instalacje fotowoltaiczne na terenie gminy Żelechlinek:

- Urząd Gminy – 25 kW,
- Szkoła Podstawowa – 25 kW,
- Hala Sportowa – 15 kW,
- Budynek Gimnazjum (obecnie Szkoła Podstawowa) - 9 kW

Osoby prywatne (instalacje zamontowane przez Gminę Żelechlinek w ramach projektu parasolowego):

- instalacje 5 kW – 15 szt. = 75 kW
- instalacje 3 kW – 2 szt. = 6 kW
- instalacje 5,1 kW – 72 szt. = 367,2 kW
- instalacje 3,3 kW – 23 szt. = 75,9 kW

Farmy fotowoltaiczne prywatnych inwestorów - 3x200 kW.
Ponadto planowana jest budowa farmy fotowoltaicznej 2x500 kW.

Zakłada się, że w związku z rosnącym zainteresowaniem społecznym, wykorzystanie energii słonecznej będzie wzrastać, ograniczy się jednak do stosowania kolektorów słonecznych do produkcji ciepłej wody, których opłacalność jest największa.

Energia wodna

W gminie Tomaszów Mazowiecki, w miejscowości Smardzewice, w prawym przęśle jazu zapory czołowej Zbiornika Sulejowskiego (136,2 km rzeki Pilicy) znajduje się elektrownia wodna, uruchomiona w 1974r. Jest ona drugą co do wielkości tego typu elektrownią na terenie województwa łódzkiego (pierwsza to „Jeziorsko” na Zbiorniku Jeziorskim o mocy 4,0MW). Jej moc zainstalowana to 3,4MW, a średnia roczna produkcja energii elektrycznej to około 13 tys. MWh; cała wyprodukowana energia elektryczna jest przekazywana do sieci dystrybucyjnej PGE Dystrybucja S.A. trzema liniami SN 15 kV. Ponadto w Tomaszowie Mazowieckim znajduje się Mała Elektrownia Wodna na rzece Wolbórze o mocy 46 kW.

Energia wiatru

Powiat Tomaszowski znajduje się w III strefie (korzystnej) energetycznej dla produkcji energii z wiatru.

Obecnie w **gminie Tomaszów Mazowiecki** funkcjonują 3 instalacje wiatrowe, które zlokalizowane są w miejscowościach Chorzęcin (2 wiatraki o mocy 225kW każdy) oraz Kwiatkówka (1 wiatrak o mocy 850kW). Pracujące obecnie elektrownie wiatrowe poprzez linię kablową przyłączone są do krajowej sieci energetycznej. W Chorzęcinie, w najbliższych latach planowane jest wybudowanie jeszcze 2 następnych turbin wiatrowych, które mają już warunki zabudowy. W najbliższych latach planowana jest budowa jeszcze jednej turbiny w miejscowości Kwiatkówka o mocy 850kW.

W **gminie Będków** zlokalizowana jest elektrownia wiatrowa – wiatraki 4 szt. o mocy odpowiednio – 0,6 MW; 0,6 MW; 0,6 MW i 1,5 MW.

W **gminie Żelechlinek** działa 1 turbina wiatrowa – 850 kW należąca do prywatnego inwestora. Ponadto obecnie budowana jest turbina wiatrowa o mocy 850 kW.

Biomasa

Do celów energetycznych można również wykorzystywać biomasę. Biomasa to głównie pozostałości i odpady. Różne rodzaje biomasy mają różne właściwości. Na cele energetyczne wykorzystuje się drewno i odpady z przerobu drewna, rośliny pochodzące z upraw energetycznych, produkty rolnicze oraz odpady organiczne z rolnictwa, niektóre odpady komunalne i przemysłowe.

Występujące na terenie powiatu surowce, tj. odpadki drewniane, trociny, rolniczy produkt energetyczny: słoma, siano, darń, zepsute ziarno, mogą mieć zastosowanie do produkcji

ciepła, tzn. mogą być spalane w sposób ekologicznie bezpieczny i efektywny energetycznie. Obecnie materiały te w nieznacznym stopniu mogą znajdować zastosowanie indywidualnie, jako paliwo dodatkowe spalane w domowych paleniskach. Udział biomasy (drewna) w strukturze paliw wykorzystywanych do ogrzewania w zasobach indywidualnych szacuje się na poziomie 5%.

Wykorzystanie biomasy w *Gminie Rokiciny*:

- Świetlica Wiejska przy ul. Południowej 132 w Łaznowskiej Woli - kocioł na biomasę o mocy grzewczej 50 kW, paliwo stałe Pellet. Ponadto instalacja ma dodatkowe rozwiązania wykorzystujące OZE: podgrzewacz c.w.u. wspomagany instalacją solarną w zestawie solarnym wykorzystywane są również panele fotowoltaiczne.

Energia geotermalna

Energia geotermalna jest to naturalne ciepło Ziemi nagromadzone w skałach oraz w wodach wypełniających pory i szczeliny w skałach. W skorupie ziemskiej występuje kilka rodzajów energii geotermalnej. Jest to energia magmy i energia geociśnień, energia gorących suchych skał i energia geotermalna nagromadzona w wodach podziemnych. Temperatury tych wód wynoszą od kilkudziesięciu do ponad 90⁰C, a w skrajnych przypadkach osiągają sto kilkadziesiąt stopni.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego nie występują udokumentowane zasoby złóż wód termalnych nadających się do wykorzystania jako nośnik energii dla celów energetyki ciepłej.

Aktualnie oraz w najbliższej perspektywie, na terenie powiatu, nie należy przewidywać zastosowania układów do wykorzystania ciepła geotermalnego. Możliwy jest rozwój geotermii płytkiej (pomp ciepła), wykorzystywanej przy obiektach rozlokowanych na większych obszarowo terenach, gdzie energia uzyskiwana jest z rozmieszczenia rur pod powierzchnią ziemi. Taka geotermia może być wykorzystywana do ogrzewania i klimatyzowania budynków.

Wśród barier ograniczających wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii występują duże koszty inwestycyjne, trudności w pełnym zabezpieczeniu potrzeb energetycznych z uwagi na małą wydajność a także brak gwarancji stabilnego poziomu produkcji energii, co zmusza często do współdziałania z systemami konwencjonalnymi.

Pompy ciepła na terenie Powiatu Tomaszowskiego:

Gmina Czerniewice

Pompa woda-powietrze – Budynek Świetlicy Wiejskiej w Wielkiej Woli.

Gmina Inowłódz

5 szt. pomp ciepła powietrze-woda zamontowane na budynku Szkoły Podstawowej w Inowłodzu.

Gmina Rokiciny

Świetlica Wiejska przy ul. Głównej 19 w Nowych Chrustach - Kaskada pomp ciepła (2 szt.) typu Vitocol 300G z pionowym kolektorem gruntowym o mocy grzewczej 24,2 kW. Ponadto instalacja wykorzystuje inne rozwiązania OZE: podgrzewacz c.w.u. wspomagany instalacją solarną, wykorzystywane są panele fotowoltaiczne do zasilania grupy pompowej w zestawie solarnym.

Gmina Rzeczyca

- Powietrzna sprężarkowa pompa ciepła – budynek Urzędu Gminy w Rzeczycy: moc 30 kW,
- Powietrzna sprężarkowa pompa ciepła – budynek Gminnego Ośrodka Kultury w Rzeczycy: moc 27 kW,
- Gruntowa pompa ciepła – na potrzeby centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej dla obiektu Szkoły Podstawowej w Rzeczycy: moc 276 kW,
- Gruntowa pompa ciepła – na potrzeby centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej dla obiektu Szkoły Podstawowej w Sadykierzu: moc 130 kW,

Ponadto:

Powietrzne sprężarkowe pompy ciepła zamontowane w indywidualnych gospodarstwach domowych: moc 7-9 kW.

Gmina Ujazd

Tabela 22. Pompy ciepła na terenie Gminy Ujazd

Instalacja	Ilość [szt.]	Lokalizacja	Model	Moc [kW]	Rodzaj
Pompa ciepła	4	Gminny Ośrodek Kultury	ANL 202H	4 x 14,6	powietrze - woda
Pompa ciepła	1	Budynek socjalny na Targowisku Gminy Ujazd	WPL 10 k	6,7	powietrze - woda
Pompa ciepła	1	Świetlica Skrzynki	LW251A	27,3	powietrze - woda
Pompa ciepła	1	Świetlica Wykno	WLW196i-6 IR	5	powietrze - woda

Źródło – dane z Urzędu Gminy Ujazd

II. DZIAŁANIA SAMORZĄDU POWIATU W LATACH 2015-2018

2.1. Dochody i wydatki budżetu Powiatu

Tabela 23. Dochody i wydatki budżetu Powiatu Tomaszowskiego w latach 2015-2018

Wyszczególnienie		2015	2016	2017	2018
dochody ogółem		102 978 771,90	112 381 546,46	114 234 743,29	127 754 536,44
w dochodach:	dochody majątkowe	3 476 598,13	6 979 581,75	7 326 246,99	16 972 771,17
	dochody własne	38 897 029,51	43 050 852,64	44 391 033,12	48 294 043,68
	subwencja ogólna	45 234 983,00	45 340 884,00	43 725 096,00	43 121 387,00
	dotacje	18 846 759,39	23 989 809,82	26 118 614,17	36 339 105,76
	finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych	844 819,13	2 398 700,78	3 488 052,31	9 372 737,17
	wydatki ogółem	100 319 047,10	108 265 799,00	114 492 054,23	127 846 397,15

Źródło – dane GUS

Wykres 4. Dochody i wydatki budżetu Powiatu Tomaszowskiego

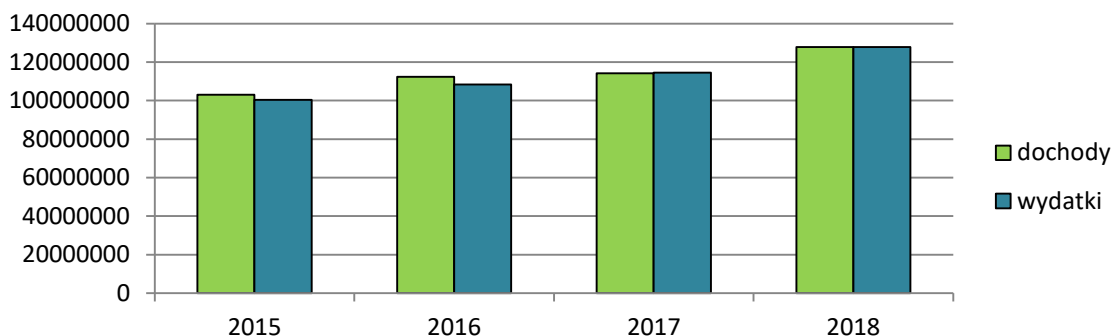
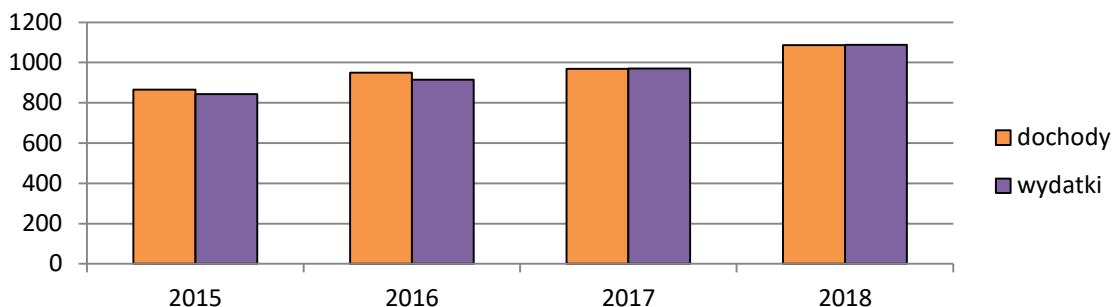

Tabela 24. Dochody i wydatki z budżetu Powiatu Tomaszowskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2015-2018

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018
Dochody na 1 mieszkańca	865,64	949,17	968,26	1 087,09
Wydatki na 1 mieszkańca	843,28	914,41	970,44	1 087,87

Źródło – dane GUS

Wykres 5. Dochody i wydatki budżetu Powiatu Tomaszowskiego na 1 mieszkańca

2.2. Dotychczasowe działania z zakresu ochrony środowiska i ocena realizowanej polityki ekologicznej Powiatu

Działania i przedsięwzięcia w zakresie ochrony środowiska stale zacierają w kierunku poprawy stanu środowiska, racjonalnego gospodarowania zasobami, w tym ograniczenia materiałochłonności, wodochłonności, energochłonności i emisji zanieczyszczeń. Szczególnym celem polityki ekologicznej jest ograniczanie szkodliwych czynników wpływających na zdrowie i zapobieganie zagrożeniom zdrowia poprzez poprawę stanu powietrza atmosferycznego, ochronę przed chemicznym zanieczyszczeniem gleb i wód, właściwą gospodarkę odpadami, ochronę przed hałasem oraz zapobieganie nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska.

W poszczególnych gminach należących do Powiatu Tomaszowskiego realizowane były przede wszystkim inwestycje związane z gospodarką wodno-ściekową (budowa i modernizacja sieci wodociągowych i kanalizacyjnych), termomodernizacją budynków, budową infrastruktury drogowej, budową instalacji Odnawialnych Źródeł Energii oraz zadania związane z kontynuacją systemu gospodarki odpadami.

III. OCENA STANU ŚRODOWISKA W POSZCZEGÓLNYCH OBSZARACH PRZYSZŁEJ INTERWENCJI

3.1. Ochrona klimatu i jakości powietrza

3.1.1. Przepisy prawne

Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska na mocy ustawy „Prawo ochrony środowiska” (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1396 ze zm.) oraz Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 8 czerwca 2018r. w sprawie dokonywania oceny poziomów substancji w powietrzu (Dz. U. 2018, poz. 1119), dokonywał corocznej oceny jakości powietrza. Od 1 stycznia 2019 roku ocenę jakości powietrza przeprowadza Główny Inspektor Ochrony Środowiska.

Roczną ocenę jakości powietrza dokonuje się w oparciu o przyjęte kryteria, tj. dopuszczalny poziom substancji w powietrzu, poziom dopuszczalny powiększony o margines tolerancji, poziom docelowy oraz poziom celu długoterminowego, określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 24 sierpnia 2012r. w sprawie poziomów niektórych substancji w powietrzu (Dz. U. 2012, poz. 1031).

3.1.2. Źródła zanieczyszczeń powietrza

Na stan czystości powietrza w Powiecie Tomaszowskim wpływają głównie zanieczyszczenia emitowane przez:

- szlaki komunikacyjne drogowe i kolejowe,
- lokalne kotłownie i źródła ciepła,
- zakłady przemysłowe i usługowe.

Emisja liniowa

Emisja komunikacyjna stwarza zagrożenie zwłaszcza w pobliżu dróg o dużym natężeniu ruchu kołowego i ma niekorzystny wpływ na uprawy polowe. Zanieczyszczenia komunikacyjne (tlenek i dwutlenek węgla, tlenki azotu, węglowodory, pyły z metalami ciężkimi) pogarszają jakość powietrza atmosferycznego a także wpływają na wzrost poziomu stężenia ozonu w troposferze.

Emisja niska

Emisja niska, pochodzi z lokalnych kotłowni i pieców węglowych używanych w indywidualnych gospodarstwach domowych. W wielu gospodarstwach spala się różnego rodzaju materiały odpadowe, w tym odpady komunalne, które mogą być źródłem emisji dioksyn, ponieważ proces spalania jest niepełny i zachodzi w niższych temperaturach. Głównym paliwem w lokalnych kotłowniach jest węgiel o różnej jakości i różnym stopniu zasiarczenia.

Lokalne systemy grzewcze i piece domowe praktycznie nie posiadają jakichkolwiek urządzeń ochrony powietrza. Wielkość emisji z tych źródeł jest trudna do oszacowania i wykazuje zmienność sezonową (związaną z okresem grzewczym).

Zakłady przemysłowe

Zagrożenie zanieczyszczenia powietrza związane z działalnością zakładów wiąże się z emisją substancji szkodliwych, specyficznych dla danego rodzaju produkcji, m. in.: zanieczyszczeń pyłowych i gazowych, zawierających tlenki siarki, azotu, węgla, benzenu, substancje smołowe, fenole, metale ciężkie i inne.

Oprócz źródeł lokalnych znaczący wpływ na jakość powietrza atmosferycznego w gminie mają także ponadregionalne zanieczyszczenia gazowe i pyłowe pochodzące z dużych ośrodków przemysłowych (głównie z aglomeracji łódzkiej).

Dążąc do ograniczenia emisji zanieczyszczeń gmina oraz poszczególne podmioty organizacyjne podejmują różnego rodzaju działania. Stosowane metody to: budowa i eksploatacja urządzeń ochrony powietrza, stosowanie paliw o większej wartości opałowej i niższej zawartości siarki i popiołu, modernizacje kotłowni polegające na zastąpieniu źródeł opalanych węglem na źródła opalane olejem czy gazem płynnym.

3.1.3. Pomiary zanieczyszczenia powietrza

Oceny jakości powietrza dokonuje się oddzielnie uwzględniając kryteria ustanowione ze względu na ochronę zdrowia ludzi oraz kryteria ustanowione ze względu na ochronę roślin. Lista zanieczyszczeń jakie należy uwzględnić w ocenie dokonywanej pod kątem spełnienia kryteriów określonych w celu ochrony zdrowia, obejmuje więc: benzen C₆H₆, dwutlenek azotu NO₂, dwutlenek siarki SO₂, tlenek węgla CO, ozon O₃, pył PM_{2,5}, pył PM₁₀, ołów Pb w pyłe PM₁₀, arsen As w pyłe PM₁₀, kadm Cd w pyłe PM₁₀, nikiel Ni w pyłe PM₁₀, benzo(a)piren w pyłe PM₁₀.

Według danych GUS w roku 2018 emisja zanieczyszczeń z zakładów szczególnie uciążliwych z terenu Powiatu Tomaszowskiego wynosiła:

- zanieczyszczenia pyłowe – ogółem 134 Mg/rok (w tym ze spalania paliw - 87 Mg/rok),
- zanieczyszczenia gazowe - ogółem 330 899 Mg/rok (bez dwutlenku węgla 2 599 Mg/rok), w tym: dwutlenek siarki - 788 Mg/rok, tlenki azotu – 1 554 Mg/rok, tlenki węgla - 219 Mg/rok, dwutlenek węgla – 328 300 Mg/rok).

Podstawowe oceny jakości powietrza dokonuje się według kryterium ochrony zdrowia oraz kryterium ochrony roślin. Strefa łódzka obejmuje całość województwa bez aglomeracji łódzkiej.

Tabela 25. Klasyfikacja zanieczyszczeń powietrza

Klasa	Rodzaj
A	poziomy stężenia substancji na terenie strefy nie przekraczają odpowiednio poziomów dopuszczalnych, poziomów docelowych, poziomów celów długoterminowych; nie wymagane są działania naprawcze
C	poziomy stężenia substancji na terenie strefy przekraczają poziomy dopuszczalne powiększone o margines tolerancji, w przypadku gdy margines tolerancji nie jest określony – poziomy dopuszczalne, poziomy docelowe, poziomy celów długoterminowych; wymagane są działania naprawcze – określenie obszarów przekroczeń wartości kryterialnych i opracowanie programu ochrony powietrza
D2	poziom stężenia substancji przekraczający poziom celu długoterminowego.

Tabela 26. Wynikowe klasy stref dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony zdrowia (z uwzględnieniem krajowych norm dla uzdrowisk)

Kod strefy:	Symbol klasy wynikowej dla poszczególnych zanieczyszczeń dla obszaru całej strefy												
	SO ₂	NO ₂	PM10	Pb	C ₆ H ₆	CO	As	Cd	Ni	BaP	PM2,5	O ₃ *	O ₃ **
PL 1002	rok 2015												
	A	A	C	A	A	A	A	A	A	C	C	A	D2
	rok 2016												
	A	A	C	A	A	A	A	A	A	C	C	A	D2
	rok 2017												
	A	A	C	A	A	A	A	A	A	C	C	C	D2
rok 2018													
A	A	C	A	A	A	A	A	A	C	C	C	D2	

* według poziomu docelowego, ** według poziomu celu długoterminowego

Źródło – WIOŚ Łódź

Tabela 27. Klasyfikacja strefy łódzkiej według parametrów, z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych dla ochrony roślin

Kod strefy:	Symbol klasy wynikowej dla poszczególnych zanieczyszczeń dla obszaru całej strefy			
	SO ₂	NO _x	O ₃ (według poziomu docelowego)	O ₃ (według poziomu długoterminowego)
PL 1002	rok 2015			
	A	A	A	D2
	rok 2016			
	A	A	A	D2
	rok 2017			
	A	A	A	D2
rok 2018				
A	A	A	D2	

Źródło – WIOŚ Łódź

Znaczącym dla stanu powietrza atmosferycznego jest stan infrastruktury technicznej na terenie powiatu. Chodzi o instalacje, które emitują do atmosfery najwięcej zanieczyszczeń, a więc instalacje związane z ogrzewaniem budynków i spalaniem paliw, tj. sieć ciepłownicza (korzystanie ze zbiorczych systemów ciepłowniczych) i gazowa, wykorzystywanie paliwa gazowego do ogrzewania.

W ocenie rocznej jakości powietrza sporządzonej dla kryterium ochrony zdrowia strefa łódzka w roku 2018 została zaliczona do klasy C z powodu przekroczeń poziomów dopuszczalnych dla pyłu zawieszonego PM₁₀, poziomu docelowego benzo(a)pirenu oraz w zakresie przekroczeń poziomu dopuszczalnego pyłu PM_{2,5} oraz ozonu. Cały obszar województwa uzyskał klasę D2 z powodu przekroczenia poziomu celu długoterminowego ozonu.

W 2018 roku dla Strefy łódzkiej stwierdzono występowanie obszarów przekroczeń wartości dopuszczalnych, docelowych oraz wartości celów długoterminowych dla zanieczyszczeń powietrza. W okolicach Tomaszowa Mazowieckiego, ze względu na przekroczenia 24 godzinnej wartości poziomu dopuszczalnego stężenia pyłu zawieszonego PM₁₀, przekroczenia poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀, przekroczenia rocznej wartości dopuszczalnego stężenia pyłu zawieszonego PM_{2,5}, przekroczenia poziomu dopuszczalnego stężenia pyłu PM_{2,5} dla II fazy (20µg/m³), poziomu docelowego oraz długoterminowego stężenia ozonu w powietrzu koniecznym było przeprowadzenie działań naprawczych w tym obszarze.

Dążąc do ograniczenia emisji zanieczyszczeń gminy wchodzące w skład Powiatu Tomaszowskiego oraz poszczególne podmioty organizacyjne podejmują różnego rodzaju działania. Stosowane metody to: budowa i eksploatacja urządzeń ochrony powietrza, stosowanie paliw o większej wartości opałowej i niższej zawartości siarki oraz popiołu, modernizacje kotłowni polegające na zastąpieniu źródeł opalanych węglem na źródła opalane olejem czy gazem płynnym.

Podstawowym narzędziem wspomagającym proces redukcji niskiej emisji może być gminna polityka finansowa wspomagająca właścicieli mieszkań i lokali użytkowych zdecydowanych do zamiany ogrzewania węglowego na ogrzewanie proekologiczne.

3.1.4. Podsumowanie

Największy wpływ na stan powietrza atmosferycznego w powiecie ma komunikacja samochodowa oraz spalanie paliw w kotłowniach (lokalne kotłownie i paleniska domowe). O jakości powietrza na terenie powiatu decydują nie tylko miejscowe emisje, ale i zanieczyszczenia pochodzące z zewnątrz, szczególnie z aglomeracji łódzkiej.

Działania proekologiczne prowadzone przez poszczególne gminy powinny ograniczyć tzw. niską emisję zanieczyszczeń do atmosfery. Należą do nich popularyzacja: termomodernizacji obiektów, modernizacja źródeł ciepła, korzystanie z paliw ekologicznych, itp. Gminy wchodzące w skład Powiatu Tomaszowskiego mają opracowane „Programy Gospodarki Niskoemisyjnej” i rozpoczęły ich realizację.

3.2. Zagrożenia hałasem

Ustawa z 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2019r. poz. 1369 ze zm.) oraz ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 100, poz. 1085), regulują przepisy dotyczące klimatu akustycznego. Przepisy tych ustaw są wyrazem nowej, spójnej z ustawodawstwem Unii Europejskiej, polityki w zakresie ochrony środowiska.

W odniesieniu do zagadnień akustycznych, wspomniane akty prawne dostosowują przepisy polskie do regulacji UE, w szczególności znajdującej podstawę prawną w regulacjach zawartych w Dyrektywie w sprawie oceny i zarządzania hałasem w środowisku (2002/49/EC). Hałas - dźwięk określany jako szkodliwy, uciążliwy lub przeszkadzający w danych warunkach (zależy od fizycznych parametrów dźwięku, od nastawienia odbiorcy).

Ocena stanu środowiska w wyniku emisji hałasu dokonywana jest przy pomocy równoważnego poziomu dźwięku wyrażonego w dB. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 1 października 2012r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku z dnia 14 czerwca 2007r. (tj. Dz. U. 2014, poz. 112) określa: dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku powodowanego przez poszczególne grupy źródeł hałasu, z wyłączeniem hałasu powodowanego przez starty, lądowania i przeloty statków powietrznych oraz linie elektroenergetyczne, wyrażone wskaźnikami $L_{Aeq D}$ i $L_{Aeq N}$, które to wskaźniki mają zastosowanie do ustalania i kontroli warunków korzystania ze środowiska, w odniesieniu do jednej doby.

Tabela 28. Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku

Rodzaj terenu	Dopuszczalny poziom hałasu w [dB]			
	Drogi lub linie kolejowe ¹⁾		Pozostałe obiekty i działalność będąca źródłem hałasu	
	LAeq D przedział czasu odniesienia równy 16 godzinom	LAeq N przedział czasu odniesienia równy 8 godzinom	LAeq D przedział czasu odniesienia równy 8 najmniej korzystnym godzinom dnia kolejno po sobie następującym	LAeq N przedział czasu odniesienia równy 1 najmniej korzystnej godzinie nocy
a) strefa ochronna „A” uzdrowiska b) tereny szpitali poza miastem	50	45	45	40
a) tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej b) tereny zabudowy związanej ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży ¹⁾ c) tereny domów opieki społecznej d) tereny szpitali w miastach	61	56	50	40

a) tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i zamieszkania zbiorowego				
b) tereny zabudowy zagrodowej	65	56	55	45
c) tereny rekreacyjno-wypoczynkowe ²⁾				
d) tereny mieszkaniowo-usługowe				
tereny w strefie śródmiejskiej miast powyżej 100 tys. mieszkańców ³⁾	68	60	55	45

Źródło: Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (t.j. Dz. U. z 2014, poz. 112)

Objaśnienia:

¹⁾ Wartości określone dla dróg i linii kolejowych stosuje się także dla torowisk tramwajowych poza pasem drogowym i kolei linowych.

²⁾ W przypadku niewykorzystywania tych terenów, zgodnie z ich funkcją, w porze nocy, nie obowiązuje na nich dopuszczalny poziom hałasu w porze nocy.

³⁾ Strefa śródmiejska miast powyżej 100 tys. mieszkańców to teren zwartej zabudowy mieszkaniowej z koncentracją obiektów administracyjnych, handlowych i usługowych. W przypadku miast, w których występują dzielnice o liczbie mieszkańców pow. 100 tys., można wyznaczyć w tych dzielnicach strefę śródmiejską, jeżeli charakteryzuje się ona zwartą zabudową mieszkaniową z koncentracją obiektów administracyjnych, handlowych i usługowych.

3.2.1. Źródła hałasu

Na stan akustyczny środowiska ma wpływ wiele czynników, wśród których należy wyróżnić uwarunkowania wynikające z położenia powiatu, wielkości zajmowanego obszaru, zaludnienia, stopnia urbanizacji, uprzemysłowienia oraz rozwoju szlaków komunikacyjnych. Najbardziej uciążliwym hałasem dla człowieka jest hałas komunikacyjny (najbardziej odczuwalny) oraz przemysłowy.

Hałas komunikacyjny

Źródłem hałasu na terenie Powiatu Tomaszowskiego jest przede wszystkim transport drogowy oraz transport kolejowy. Na poziom hałasu drogowego ma wpływ szereg czynników związanych z ruchem pojazdów i parametrami drogi. Do najważniejszych z nich należą:

- problemy komunikacyjne – nieprzystosowanie nawierzchni do występującego natężenia ruchu i obciążenia (duży udział pojazdów ciężarowych powoduje szybkie niszczenie nawierzchni),
- natężenie ruchu związane bezpośrednio ze znaczeniem drogi w układzie komunikacyjnym,
- struktura ruchu (udział pojazdów ciężkich i hałaśliwych),
- średnia prędkość pojazdów i ich stan techniczny,
- płynność ruchu,
- rodzaj i stan nawierzchni.

Hałas drogowy jest zjawiskiem o tendencjach wzrostowych, uzależnionym od takich czynników jak: wskaźnik presji motoryzacji, gęstość sieci dróg i odległość terenów stale zamieszkiwanych od dróg o dużym natężeniu. Środki transportu są ruchomymi źródłami hałasu decydującymi o parametrach klimatu akustycznego przede wszystkim na terenach

zurbanizowanych. Z uwagi na wzrastającą liczbę pojazdów i zwiększające się natężenie ich ruchu można przyjąć, że na terenie powiatu utrzymywać się będzie tendencja wzrostowa natężenia hałasu związanego z ruchem kołowym. Należy jednak podkreślić, że wzrost natężenia hałasu nie jest wprost proporcjonalny do wzrostu natężenia ruchu samochodowego i rośnie wolniej. Wynika to głównie z poprawy jakości użytkowanych samochodów.

Hałas związany z komunikacją i transportem kolejowym jest mniej uciążliwy, ponieważ dotyczy tylko terenów w pobliżu trakcji kolejowej (zasięg uciążliwości hałasu wynosi do ok. 300m) i jest związany z częstotliwością ruchu pociągów i ich rodzajów (pasażerskie czy towarowe).

Hałas przemysłowy

Hałas przemysłowy obejmuje zarówno dźwięki emitowane przez różnego rodzaju maszyny i urządzenia, a także części procesów technologicznych oraz instalacje i wyposażenie małych zakładów rzemieślniczych i usługowych, dźwięki emitowane z urządzeń obiektów handlowych oraz urządzenia nagłaśniające w lokalach rozrywkowych. Źródłem hałasu są także linie przesyłowe wysokiego napięcia. Hałas powstaje również na terenie stacji elektroenergetycznych najwyższych napięć w związku ze stosowaniem sprężarek do napędu łączników i transformatorów.

Obecnie systemy lokalizacji nowych inwestycji, a także potrzeba sporządzenia ocen oddziaływania na środowisko, kontrole i egzekucja nałożonych kar pozwalają na znaczne ograniczenie tych uciążliwości. Ponadto dla źródeł hałasu przemysłowego, ze względu na ich niewielkie rozmiary, istnieją różne możliwości techniczne ograniczenia emisji hałasu (np. stosowanie tłumików akustycznych, obudów poszczególnych urządzeń czy zwiększenie izolacyjności akustycznej ścian pomieszczeń, w których znajdują się maszyny wytwarzające hałas).

3.2.2. Pomiary hałasu

Ocena stanu akustycznego środowiska prowadzona jest w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Ochrona przed hałasem polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu akustycznego środowiska, a realizowana jest przez instrumenty planowania przestrzennego oraz instrumenty ochrony środowiska, takie jak pozwolenia, programy ochrony środowiska (w tym programy ochrony przed hałasem).

Na terenie województwa łódzkiego badania w zakresie klimatu akustycznego przeprowadza WIOŚ w Łodzi.

Powiat Tomaszowski objęty był badaniami w roku 2015 – w czterech punktach pomiarowych (ul. Warszawska, ul. Legionów, ul. Ujezdźka i ul. Prezydenta Ignacego Mościckiego) zlokalizowanych przy głównych szlakach komunikacyjnych.

W przypadku badań długoterminowych hałasu drogowego przekroczenia wystąpiły w porze dziennej oraz porze nocnej (ul. Warszawska). Pomiar jednodobowy wykazał przekroczenia w punktach zlokalizowanych przy ul. Legionów i ul. Ujezdzkiej.

Tabela 29. Wyniki pomiarów i ocena hałasu drogowego w roku 2015 na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Rejon badań	Data pomiaru	Wynik		Przekroczenie	Typ drogi
Tomaszów Mazowiecki ul. Warszawska	8/9.05.2015 -10/11.10.2015 10 pomiarów dobowych	L _{DWN}	69,0	1,0	województka nr 713
		L _N	60,5	1,5	
Tomaszów Mazowiecki ul. Legionów	26/27.10.2015	L _{AeqD}	66,7	1,7	miejska
		L _{AeqN}	53,9	-	
Tomaszów Mazowiecki ul. Ujezdzka	28/29.10.2015	L _{AeqD}	67,2	2,2	krajowa nr 48
		L _{AeqN}	63,2	7,2	
Tomaszów Mazowiecki, ul. Mościckiego	2/3.11.2015	L _{AeqD}	61,6	-	województka nr 713
		L _{AeqN}	55,7	-	

Źródło: WIOŚ Łódź

Badania monitoringowe hałasu przeprowadzone w 2015 roku na terenie Powiatu Tomaszowskiego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi wykazały, że hałas komunikacyjny w dalszym ciągu jest jednym z największych zagrożeń i uciążliwości. W latach 2016-2018 nie prowadzono badań hałasu komunikacyjnego na terenie Powiatu Tomaszowskiego. Rosnąca liczba samochodów na drogach wewnętrznych i tranzytowych powiatu bez wątpienia powoduje pogorszenie klimatu akustycznego wzdłuż szlaków komunikacyjnych. Na obszarach bezpośrednio sąsiadujących z ciągami komunikacyjnymi obserwuje się zanikanie tzw. „ciszy nocnej”. Problem zagrożenia emisją hałasu powinien być istotnym elementem planowania przestrzennego w opracowywaniu lub wprowadzaniu zmian do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przeciwdziałanie hałasowi komunikacyjnemu jest działaniem długookresowym rozłożonym na lata.

W 2018r. przyjęta została Uchwała Nr LII/650/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 29 maja 2018r. w sprawie określenia programu ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, objętych przekroczeniami dopuszczalnych poziomów hałasu, położonych wzdłuż dróg krajowych w województwie łódzkim, po których przejeżdża ponad 6 mln pojazdów rocznie (łódzk. z 2018 r. poz. 3321).

Tabela 30. Drogi zlokalizowane na terenie Powiatu Tomaszowskiego objęte Programem ochrony środowiska przed hałasem

Numer drogi	Kilometraż		Opis odcinka
	Początkowy [km]	Końcowy [km]	
S8	340+421	349+083	Wolbórz-Tomaszów Mazowiecki
S8	349+083	354+379	Tomaszów Mazowiecki/obwodnica/
S8	354+379	368+932	Tomaszów Mazowiecki - Czerniewice
S8	368+932	383+662	Czerniewice – Rawa Mazowiecka

Źródło: Uchwała Nr LII/650/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 29 maja 2018r. w sprawie określenia programu ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, objętych przekroczeniami dopuszczalnych poziomów hałasu, położonych wzdłuż dróg krajowych w województwie łódzkim, po których przejeżdża ponad 6 mln pojazdów rocznie (Łódzk. z 2018 r. poz. 3321).

Program przedstawia kierunki i zakres działań niezbędnych do przywrócenia standardów jakości środowiska, harmonogram rzeczowo–finansowy planowanych działań oraz podmioty, do których skierowane są obowiązki ustalone w programie. Termin realizacji Programu ustalono na rok 2020 (w zakresie zadań krótkoterminowych) oraz zadania długoterminowe realizowane stale po roku 2020.

Hałas związany z komunikacją i transportem kolejowym (linia kolejowa relacji Łódź-Radom oraz Łódź-Skarżysko Kamienna) jest mniej uciążliwy dla mieszkańców, ponieważ dotyczy tylko terenów w pobliżu trakcji kolejowej (zasięg uciążliwości hałasu wynosi do ok. 300 m) jest związany z częstotliwością ruchu pociągów i ich rodzajów (pasażerskie czy towarowe).

3.2.3. Podsumowanie

Na stan akustyczny środowiska ma wpływ wiele czynników, wśród których należy wyróżnić uwarunkowania wynikające z położenia powiatu: wielkość zajmowanego obszaru, zaludnienie, stopień urbanizacji i przemysłowienia oraz rozwoju szlaków komunikacyjnych.

Największe zagrożenie hałasem występuje wzdłuż drogi ekspresowej, drogi krajowej i dróg wojewódzkich, obsługujących ruch ponadregionalny i regionalny. Drogi te przebiegają głównie przez tereny zabudowane, z których większość to tereny o funkcji mieszkaniowej, wymagającej zapewnienia komfortu akustycznego. Sąsiedztwo wymienionej arterii komunikacji drogowej z obszarami wymagającymi zapewnienia właściwych standardów jakości stanu akustycznego środowiska powoduje, że obszary te należy sklasyfikować jako miejsca potencjalnego zagrożenia hałasem komunikacyjnym drogowym.

Przeprowadzane modernizacje nawierzchni oraz poszerzenia szerokości jezdni (zwiększenie płynności ruchu), przyczyniły się do znacznego polepszenia klimatu akustycznego w obszarze gęstej zabudowy mieszkaniowej. Dalsze działania wyciszania hałasu komunikacyjnego powinny przebiegać w kierunku poprawy stanu technicznego dróg oraz oddzielania hałasu

od siedzib ludzkich poprzez budowę ekranów dźwiękochłonnych lub nasadzenia pasów zieleni.

Hałas emitowany przez przemysł, jest uciążliwy dla mieszkańców, jednak nie przekracza dopuszczalnych norm. Możliwości izolowania oraz ograniczania (tylko do pory dziennej) tego typu hałasu powinno przyczynić się do poprawy klimatu akustycznego terenów przemysłowych.

3.3. Pola elektromagnetyczne

Dopuszczalne poziomy PEM w środowisku określone są dla terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową i dla miejsc dostępnych dla ludności.

Promieniowanie elektromagnetyczne na terenie województwa łódzkiego mierzone jest w centralnych dzielnicach lub osiedlach miast o liczbie mieszkańców powyżej 50 tys., innych miastach i terenach wiejskich.

W Powiecie Tomaszowskim pomiary promieniowania elektromagnetycznego przeprowadzono w roku 2017 w 4 punktach pomiarowych zlokalizowanych w Tomaszowie Mazowieckim. W roku 2018 badań na terenie Powiatu Tomaszowskiego nie prowadzono.

Na badanym terenie nie stwierdzono przekroczenia dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku.

Tabela 31. Pomiary promieniowania elektromagnetycznego na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Miejscowość	Położenie punktu pomiarowego	Średnia arytmetyczna zmierzonych wartości skutecznych natężeń PEM [V/m]	Gęstość mocy pola elektromagnetycznego [W/m ²]
Tomaszów Mazowiecki	ul. Bohaterów 14 Brygady	1	0,003
	Plac Kościuszki	0,9	0,0021
	ul. Ogrodowa	<0,3	<0,0002
	ul. Kolbego	1,2	0,0038

Źródło: WIOŚ Łódź

W żadnym punkcie pomiarowym na terenie województwa nie odnotowano wartości przekraczającej dopuszczalną wartość składową elektryczną $E=7V/m$ określoną w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz. U. z 2003r. Nr 192 poz. 1883).

W stosunku do przesyłowych linii elektroenergetycznych oraz obiektów z nimi związanych przyjmuje się, że:

- szkodliwy wpływ linii energetycznych o napięciu 110, 220 i 400 kV obejmuje strefę o szerokości od 12 do 25m od osi linii w obie strony,
- uciążliwość stacji transformatorowych zamyka się w granicach obiektu.

Uciążliwość masztów telefonii komórkowej mieści się w ich strefach ochronnych.

3.4. Gospodarowanie wodami

Ustawa Prawo wodne z dnia 20 lipca 2017 roku (tj. Dz. U. 2018. poz. 2268 ze zm.) określa cele służące zapewnieniu ochrony wód, poprzez zapobieganie dalszej ich degradacji, ochronę przed zanieczyszczeniem, poprawę stanu ekosystemów wodnych i ekosystemów lądowych zależnych od wody oraz promocje zrównoważonego wykorzystania zasobów wodnych.

3.4.1. Wody powierzchniowe

Charakterystyka wód powierzchniowych

Sieć hydrograficzna Powiatu Tomaszowskiego w południowej i centralnej części wchodzi w skład zlewni Pilicy, w północnej części związana jest ze zlewnią Bzury (Rawki). Największe zagęszczenie sieci hydrograficznej występuje w południowej i centralnej części powiatu, którą drenują rzeki Wolbórka: z dopływami Łaznowianką, Czarną-Bieliną oraz Pilica z dopływami Piasecznicą i Lubochenką, Gać i Lubocz.

WOLBÓRKA

Wolbórka wypływa ze źródeł w lasach, ok. 3km na północny zachód od Tuszyna, koło trasy Łódź-Tuszyn. Początkowo płynie przez las, a następnie szeroką doliną wśród łąk. Na 15-tym kilometrze od źródeł, przejmuje płynącą od północy Miazgę. Od tego miejsca rzeka jest całkowicie uregulowana, a jej dolina - w pełni zmeliorowana. Wolbórka aż do ujścia płynie wśród leśnego krajobrazu. Urozmaicają go jedynie stare parki w Remieszewicach, Rzeczkowie i Lubiatowie. Rzeka tworzy szeroką, bagnistą dolinę w Wolborzu, przyjmując tutaj Moszczankę i kilka innych, mniejszych dopływów. Następnie Wolbórka płynie nadal szeroką, zmeliorowaną doliną, która zwęża się dopiero pod Tomaszowem Mazowieckim. Tutaj zachowała swoje naturalne koryto i nadbrzeżne zadrzewienia. Wolbórka wpływa do Pilicy nieco poniżej Tomaszowa Mazowieckiego.

PILICA

Pilica wypływa ze źródeł krasowych, położonych we wschodniej części Wyżyny Krakowsko Częstochowskiej. W górnym odcinku Pilica jest uregulowana, natomiast w środkowym i dolnym koryto rzeki jest naturalne. Początkowo rzeka płynie w kierunku wschodnim, następnie zmienia kierunek na północny i poprzez Nieckę Włoszczowską i Dolinę Sulejowską dopływa do Tomaszowa Mazowieckiego. Tam ponownie zmienia kierunek na północno

wschodni, płynąc przez Dolinę Białobrzeską, Dolinę Dolnej Pilicy, po Dolinę Środkowej Wisły. W okolicy Miszewa uchodzi do Wisły.

Pozostałe rzeki i cieki wodne tworzące układ hydrologiczny Powiatu Tomaszowskiego to: Ciek A, Ciek Spała, Czarna, Czarna Bielina, Czerwonka, Gać, Gieźówka, Krzemionka, Lubocz, Luboczanka, Łaznowianka, Miazga, Moszczanka, Moszczanka Właściwa, Piasecznica, Rawka, Słomianka, Żelechlinianka, Józefówka i Niebieskie Źródła.

Teren Powiatu Tomaszowskiego pozbawiony jest większych zbiorników wodnych. Jedynym wyjątkiem jest sztucznie utworzony Zbiornik Sulejowski. Stanowi on jeden z największych zbiorników wodnych w Polsce centralnej.

ZBIORNIK SULEJOWSKI

Zalew Sulejowski powstał w latach 1969-1974 w wyniku spiętrzenia Pilicy. Rzeka przegrodzona została pod Smardzewicami tamą (długość tamy: 1200 m, wysokość: 16 m, szerokość na koronie: 10 m). Zbiornik oddano do użytku w 1973r. Linia brzegowa zbiornika wynosi 58 km. Pojemność całkowita przy maksymalnym spiętrzeniu wynosi 95 mln m³. Położony jest na terenie czterech gmin: Mniszków, Sulejów, Tomaszów Mazowiecki i Wolbórz. Zbiornik znajduje się w granicach Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Powstanie zbiornika miało na celu zapewnienie wody pitnej dla Tomaszowa Mazowieckiego i Łodzi. Obecnie Łódź nie korzysta z wody ze Zbiornika Sulejowskiego, ponieważ posiada własne studnie głębinowe. Oprócz funkcji retencyjnej i energetycznej zbiornik służy również jako miejsce rekreacji. Zalew przyciąga amatorów sportów wodnych i wędkarzy. Jest siedliskiem wielu gatunków ptaków i ryb. Zbiornik położony jest na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, dla którego obowiązują regulacje prawne zawarte w Uchwale Nr XLVII/614/18 z dnia 27 lutego 2018r. Sejmiku Województwa Łódzkiego (Dz. Urz. Województwa Łódzkiego z dnia 20 marca 2018r. Poz. 1342). Uchwała określa m. in. szereg zakazów, w tym zakaz używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych. W §3 ust. 5 w/w Uchwały określa się, że powyższy zakaz nie dotyczy:

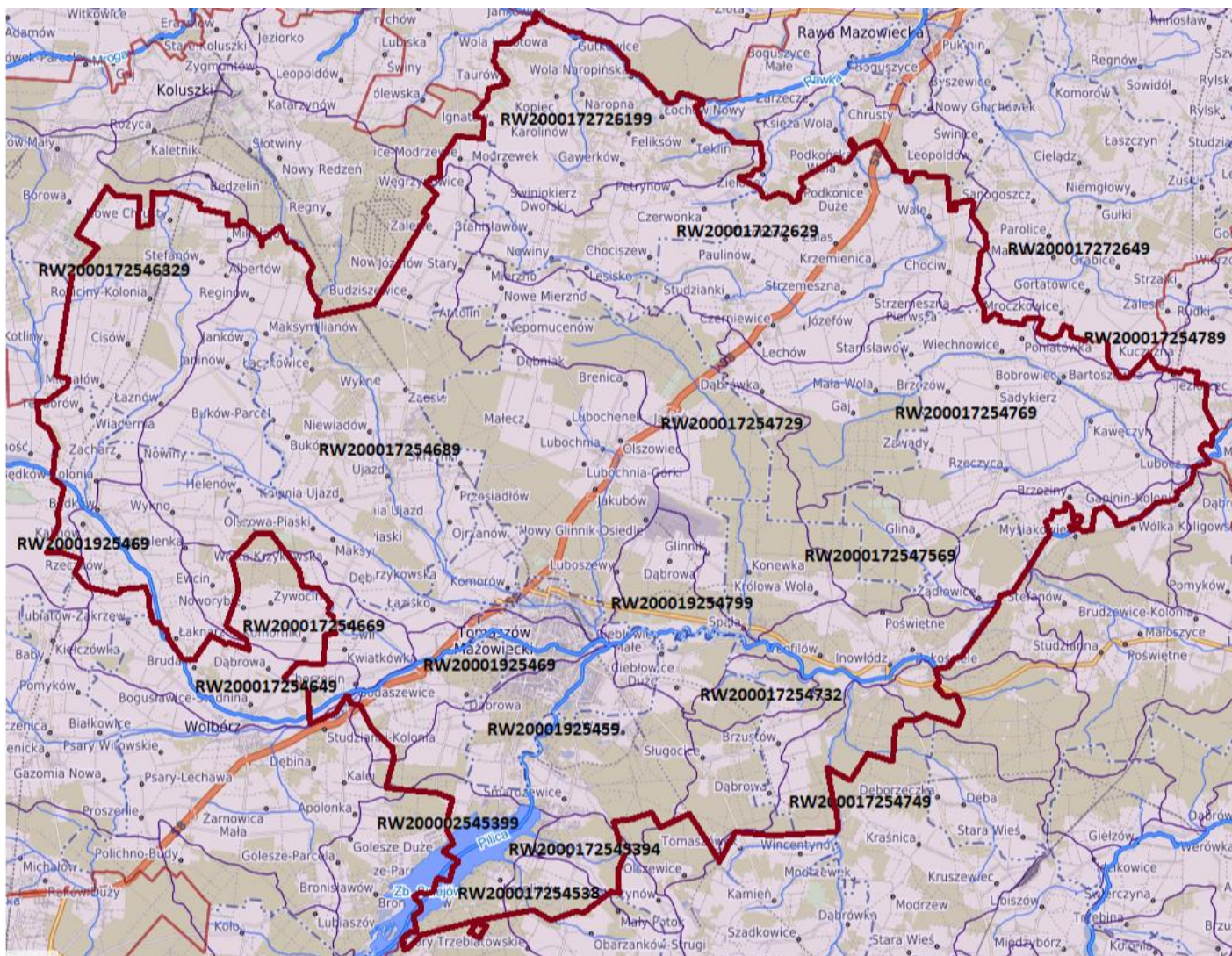
- „używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego o mocy silnika do 4 kW na obszarze Zbiornika Sulejowskiego zawartym od linii łączącej cypel we wsi Lubiaszów i miejscowość Zarzęcin do linii wyznaczonej przez początek zwężenia Zbiornika Sulejowskiego na wysokości miejscowości Barkowice Mokre (...)”
- „używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na obszarze Zbiornika Sulejowskiego zawartym od tamy w miejscowości Smardzewice do linii Bronisławów – cypel na wysokości wsi Lubiaszów – wieś Zarzęcin (...)”

W sierpniu 2018r. na Zalewie Sulejowskim wyznaczono granicę strefy ciszy poprzez zamocowanie boi. W wyznaczonej strefie ciszy obowiązuje całkowity zakaz używania łodzi z silnikami motorowymi.

Największym problemem ograniczającym rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej Zalewu jest jego eutrofizacja, której przejawem są zakwity fitoplanktonu. Jest to spowodowane stałym dopływem wód Pilicy i Luciąży zasobnych w składniki biogenne, które spływają do rzek z terenów rolnych.

W 2016r. Rada Ministrów zatwierdziła **Aktualizację Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły** - Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2016r. w sprawie Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły (Dz. U. 2016 poz. 1911). Planowanie w gospodarowaniu wodami ma zapewnić osiągnięcie lub utrzymanie co najmniej dobrego stanu wód oraz ekosystemów zależnych od wody, poprawę stanu zasobów wodnych, poprawę możliwości korzystania z wód, zmniejszenie ilości wprowadzanych do wód lub do ziemi substancji i energii mogących negatywnie oddziaływać na wody oraz poprawę ochrony przeciwpowodziowej.

Rysunek 4. Lokalizacja Powiatu Tomaszowskiego w obrębie jednolitych części wód powierzchniowych

Źródło: polska.e-mapa.net (opracowanie własne)

Tabela 32. Charakterystyka jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) rzecznych obejmujących teren Powiatu Tomaszowskiego

Jednolita część wód powierzchniowych (JCWP)		Lokalizacja			Stan potencjału ekologicznego	Stan chemiczny	Aktualny stan	Cel stanu		Ocena ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych
Krajowy kod JCWP rzecznych	Nazwa JCWP rzecznych	Region wodny	Nazwa dorzecza	RZGW				ekologicznego	chemicznego	
RW200019254799	Pilica od Wolbórki do Drzewiczki	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	dobry	dobry	zły	umiarkowany stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200017254732	Dopływ spod Ciebłowic Dużych	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	Poniżej stanu dobrego	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW20001925459	Pilica od Zbiornika Sulejów do Wolbórki	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	słaby	poniżej stanu dobrego	zły	dobry stan ekologiczny; możliwość migracji organizmów wodnych na odcinku ciekła istotnego – Pilica w obrębie JCWP	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW2000172545394	Dopływ z Twardej	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	niezagrożona
RW200017254538	Struga	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027

RW200002545399	Zbiornik Sulejów	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	dobry i powyżej dobrego	poniżej stanu dobrego	zły	dobry stan ekologiczny możliwość migracji organizmów wodnych na odcinku cieką istotnego – Pilica w obrębie JCWP	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200017254749	Słomianka	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW20001925469	Wolbórka od Doptwu spod Będzelina do ujścia	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	słaby	poniżej stanu dobrego	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200017254669	Doptw ze Świńska	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200017254689	Czarna	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	słaby	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200011254649	Moszczanka	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	zły	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

RW20001925469	Wolbórka od Dopływu spod Będzelina do ujścia	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	słaby	PSD	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW2000172546329	Wolbórka od źródeł do Dopływu spod Będzelina	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	umiarkowany	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200172726199	Rawka od źródeł do Krzemionki bez Krzemionki	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	słaby	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW20017272629	Krzemionka	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	dobry	dobry	dobry	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	niezagrożona
RW200017254729	Gać	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	umiarkowany	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW2000172547569	Olszówka	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200017254769	Luboczanka	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

RW200017272649	Rylka	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	umiarkowany	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona
RW200017254789	Rokitna	Środkowej Wisły	obszar dorzecza Wisły	Warszawa	poniżej dobrego	dobry	zły	dobry stan ekologiczny	dobry stan chemiczny	zagrożona

Źródło: polska.e-mapa.net (opracowanie własne)

Systemy melioracyjne i urządzenia wodne

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego powierzchnia zmeliorowanych gruntów ornych wynosi 8 707 ha, a trwałych użytków zielonych 2 200 ha. Długość rowów melioracyjnych wynosi 396,4 km. Największe powierzchnie zmeliorowanych gruntów występują na terenie gmin: Rokiciny, Będków i Ujazd. Te same Gminy mają największą długość rowów melioracyjnych.

Tabela 33. Melioracje na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Gmina	Powierzchnia gruntów zmeliorowanych			Długość rowów melioracyjnych [km]
	Grunty orne [ha]	Trwałe użytki zielone [ha]	ogółem w ewidencji [ha]	
Będków	2 009	396	2 405	70,464
Budziszewice	592	0	592	13,550
Czerniewice	7	109	116	13,400
Inowódz	18	114	132	10,370
Lubochnia	28	174	202	18,908
Rokiciny	3 650	144	3 794	64,060
Rzeczyca	581	161	742	21,884
Gmina i Miasto Tomaszów Mazowiecki	326	482	808	60,744
Ujazd	1 311	446	1 757	89,900
Żelechlinek	185	174	359	33,137
Ogółem powiat	8 707	2 200	10 907	396,417

Pomiary jakości wód powierzchniowych

Obowiązek badania i oceny jakości wód powierzchniowych w ramach państwowego monitoringu środowiska wynika z art. 349 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne (Dz. U. z 2018 r. poz. 2268 ze zm.). Zgodnie z ust. 3 tego artykułu, badania jakości wód powierzchniowych w zakresie elementów biologicznych, fizykochemicznych, chemicznych (w tym substancji priorytetowych w matrycy będącej wodą) należą do kompetencji wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska. W zakresie obowiązków WIOŚ leży również prowadzenie obserwacji elementów hydromorfologicznych na potrzeby oceny stanu ekologicznego. Stan ichtiofauny jako jednego z biologicznych elementów jakości wód jest badany przez wykonawców zewnętrznych na zlecenie GIOŚ, a jego ocena jest przekazywana do WIOŚ. Badania substancji priorytetowych, dla których określono środowiskowe normy jakości we florze i faunie, są zlecane przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska.

Tabela 34. Klasyfikacja stanu wód powierzchniowych

Klasa	Rodzaj
I	wody o bardzo dobrej jakości (spełniające wymagania dla wód powierzchniowych wykorzystywanych do spożycia po prostym uzdatnieniu fizycznym, nie wykazujące żadnego oddziaływania antropogenicznego)
II	wody dobrej jakości (spełniające wymagania dla wód powierzchniowych wykorzystywanych do spożycia po typowym uzdatnieniu fizycznym, wykazujące niewielki wpływ oddziaływań antropogenicznych)
III	wody zadowalającej jakości (spełniające wymagania dla wód powierzchniowych wykorzystywanych do spożycia po typowym uzdatnieniu fizycznym, wykazujące umiarkowany wpływ oddziaływań antropogenicznych)
IV	wody niezadowalającej jakości (spełniające wymagania dla wód powierzchniowych wykorzystywanych do spożycia po wysokosprawnym uzdatnieniu fizycznym, wykazujące zmiany ilościowe i jakościowe w populacjach biologicznych na skutek oddziaływań antropogenicznych)
V	wody złej jakości (nie spełniające wymagań dla wód powierzchniowych wykorzystywanych do spożycia, wykazujące zanik występowania znacznej części populacji biologicznych na skutek oddziaływań antropogenicznych).

Źródło: WIOŚ Łódź

Stan wód powierzchniowych na terenie Powiatu nie jest zadowalający, co potwierdzają dane monitoringowe GIOŚ zamieszczone w kolejnych tabelach.

W 2018 roku w żadnym z badanych punktów nie określono stanu ekologicznego. Na podstawie badań monitoringowych realizowanych w 2018 roku stan chemiczny ustalono jako stan poniżej dobrego. We wszystkich punktach jcwp określa się jako zły stan wód.

Tabela 35. Ocena jednolitych części wód powierzchniowych badanych w 2018 roku

Nazwa punktu	Kod jcwp	Nazwa jcwp	Klasyfikacja stanu/potencjału ekologicznego	Klasa stanu chemicznego	Ocena jcwp
Pilica – Smardzewice	PLRW 20001925459	Pilica od Zbiornika Sulejów do Wolbórki	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Moszczanka - Godaszewice	PLRW 200017254649	Moszczanka	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Wolbórka – Tomaszów Mazowiecki	PLRW 20001925469	Wolbórka od Dopływu spod Będzelina do ujścia	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Czarna – Tomaszów Mazowiecki	PLRW 200017254689	Czarna	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Gać - Spała	PLRW 200017254729	Gać	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Luboczanka - Lubocz	PLRW 200017254769	Luboczanka	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód

* Źródło: GIOŚ Warszawa – Klasyfikacja i ocena stanu jcwp rzecznych 2018 Łódzkie

Dla oceny jakości wód Zbiornika Sulejowskiego poniżej przedstawiono wyniki badań monitoringowych z trzech jednolitych części wód powierzchniowych, przed zbiornikiem, na terenie zbiornika i za zbiornikiem.

Tabela 36. Ocena jednolitych części wód powierzchniowych - Zbiornik Sulejów

Nazwa punktu	Kod jcwp	Nazwa jcwp	Klasyfikacja stanu/potencjału ekologicznego	Klasa stanu chemicznego	Ocena jcwp
Pilica - Sulejów	PLRW 20001025451	Pilica od Zwleczy do Zbiornika Sulejów	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Zbiornik Sulejów - Zarzęcin	PLRW 200002545399	Zbiornik Sulejów	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód
Pilica - Smardzewice	PLRW 20001925459	Pilica od Zbiornika Sulejów do Wolbórki	-	Stan poniżej dobrego	Zły stan wód

*Źródło: GIOŚ Warszawa - Klasyfikacja i ocena stanu jcwp rzecznych 2018 Łódzkie

Należy zaznaczyć, że jakość wód Zbiornika Sulejowskiego utrzymuje się w złym stanie od wielu lat.

Źródła zanieczyszczeń wód powierzchniowych

Główną przyczyną zanieczyszczeń wód powierzchniowych na terenie Powiatu jest eutrofizacja, która jest efektem spływających zanieczyszczeń obszarowych związanych z rolniczym wykorzystaniem zlewni oraz słabą naturalną odpornością na czynniki degradacyjne. W rolnictwie do źródeł zanieczyszczeń obszarowych wód należy zaliczyć środki chemiczne (nawozy sztuczne, środki ochrony roślin) oraz rolnicze wykorzystanie ścieków. Rozmiar zagrożeń dla środowiska wodnego spowodowany spływami powierzchniowymi z pól zależy od fizjografii zlewni oraz sposobu ich zagospodarowania.

Ponadto na omawianym terenie (ale także w części zlewniowej cieków przepływających przez ten obszar) rozwija się zabudowa letniskowa, która w dużej części jest nieskanalizowana. Nieczystości ciekłe odprowadzane są głównie do zbiorników na ścieki, które nie zawsze są szczelne i mogą funkcjonować nielegalnie.

Dużym obciążeniem dla środowiska wodnego, a w szczególności dla cieków wodnych jest zrzut oczyszczonych ścieków z oczyszczalni ścieków. Ponadto bezpośrednio do wód powierzchniowych, lub pośrednio poprzez odprowadzanie do gruntu, odprowadzane są wody opadowe i roztopowe. Spływające zanieczyszczenia z dróg i placów mogą stanowić znaczne zagrożenie dla jakości wód i gleb.

Zdecydowana większość jednostek osadniczych na terenie Powiatu jest zwodociągowana, natomiast skanalizowanie osiąga o wiele niższy procent. Ścieki z wiejskich jednostek osadniczych gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych. Stan techniczny szamb nie jest

znany. Można zakładać, że część z nich może stanowić zagrożenie dla środowiska gruntowo – wodnego.

Zagrożeniem dla stanu czystości wód mogą być także ścieki pochodzące (odcieki z obornika, czy też gnojowica). Zanieczyszczenia te mogą przedostawać się do wód powierzchniowych poprzez spływy wód opadowych, systemy drenażowe, rowy melioracyjne oraz płytkie wody gruntowe mające kontakt z wodami powierzchniowymi.

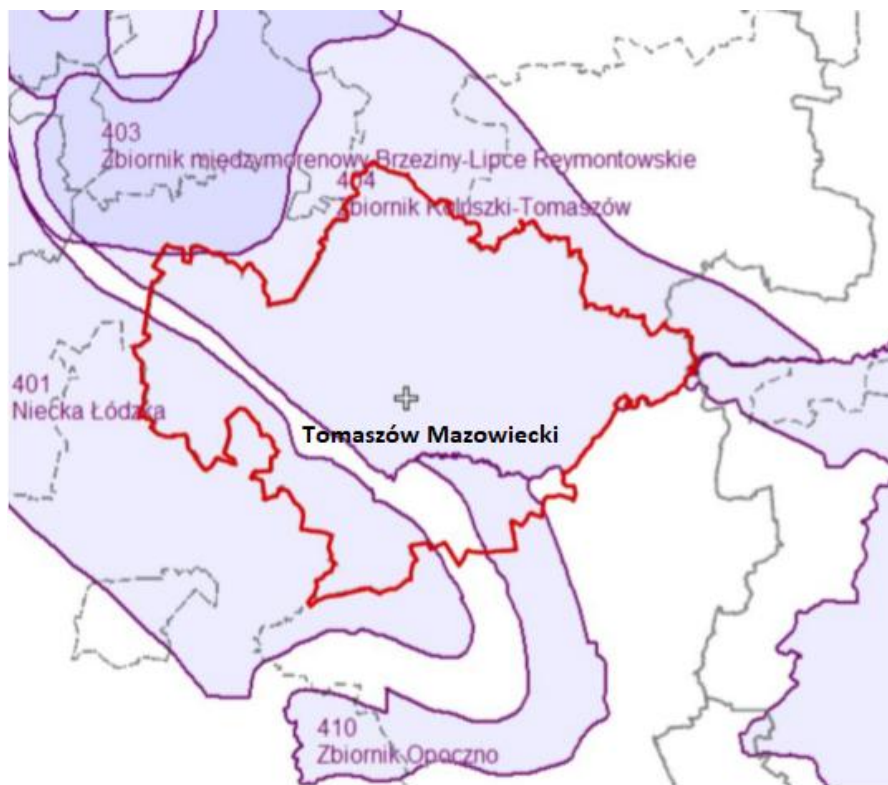
Stan wód w powiecie jest odzwierciedleniem tych wszystkich zagrożeń. W szczególności widać to na przykładzie wód Zbiornika Sulejowskiego.

Zalew Sulejowski jest szczególnie narażony na zjawisko eutrofizacji, spowodowane w głównej mierze długim czasem retencji wody (40 dni), niewielką średnią głębokością, spływem zanieczyszczeń ze zlewni bezpośredniej oraz rzekami zasilającymi: Pilicą i Luciążą. Eutroficzny charakter wód wywołany jest nadmiernym ładunkiem związków biogenych, głównie fosforu, zasilających zbiornik zarówno ze źródeł punktowych jak i obszarowych. Najbardziej niekorzystnym przejawem wzrostu żyzności wód są toksyczne zakwity sinic w okresie wegetacyjnym. Pojawienie się alg dyskwalifikuje zbiornik jako źródło wody pitnej ale również ogranicza jego funkcję rekreacyjną. Jakość wód zalewu zależy w głównej mierze od stanu rzek zasilających zbiornik. Teren wokół zalewu jest w ponad 60% wykorzystywany rolniczo, w bliskim sąsiedztwie brak jest fabryk oraz większych zakładów przemysłowych, które mogłyby go bezpośrednio zanieczyszczać. Tak więc od wielu lat, powodem niezadawalającego stanu środowiska są spływy powierzchniowe z terenów uprawnych, ścieki z nieszczelnych szamb czy nieskanalizowanych miejscowości, które przyczyniają się do utraty różnorodności biologicznej i zmniejszają wartość przyrodniczą lokalnego ekosystemu.

3.4.2. Wody podziemne

Zasoby wodne Powiatu Tomaszowskiego należą do Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (zbiorniki wód podziemnych przeznaczone przede wszystkim do zabezpieczenia rezerw wody o wysokiej jakości do wykorzystania w przyszłości). Znaczna część powierzchni Powiatu Tomaszowskiego zajmuje GZWP Koluszki – Tomaszów. Południowo – zachodnia część Powiatu leży w zasięgu GZWP Niecka Łódzka. Fragmentarycznie Powiat Tomaszowski położony jest w obrębie GZWP Zbiornik Opoczno (południowo – wschodni fragment Powiatu) oraz Zbiornika międzymorenowego Brzeziny – Lipce Reymontowskie.

Rysunek 5. Zasięg obszarów GZWP na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: epsh.pgi.gov.pl, opracowanie własne

Tabela 37. Charakterystyka Głównych Zbiorników Wód Podziemnych, w zasięgu których położony jest Powiat Tomaszowski

Numer i nazwa zbiornika	Stratygrafia	Typ zbiornika	Powierzchnia zbiornika [km ²]	Szacunkowe zasoby dyspozycyjne [m ³ /dobę]
401 Niecka Łódzka*	kreda dolna	porowo-szczelinowy	1 875	97 200
403 Zbiornik międzymorenowy Brzeziny-Lipce Reymontowskie**	czwartorzęd	porowy	726	32 100
404 Zbiornik Koluski-Tomaszów***	jura górna, jura środkowa	szczelinowy (lokalnie szczelinowo-krasowy)	1 109	153 670,4
410 Zbiornik Opoczno****	jura górna	szczelinowy	474	83 327,7

Źródło: Informator PSH Główne Zbiorniki Wód Podziemnych w Polsce, Warszawa 2017r.

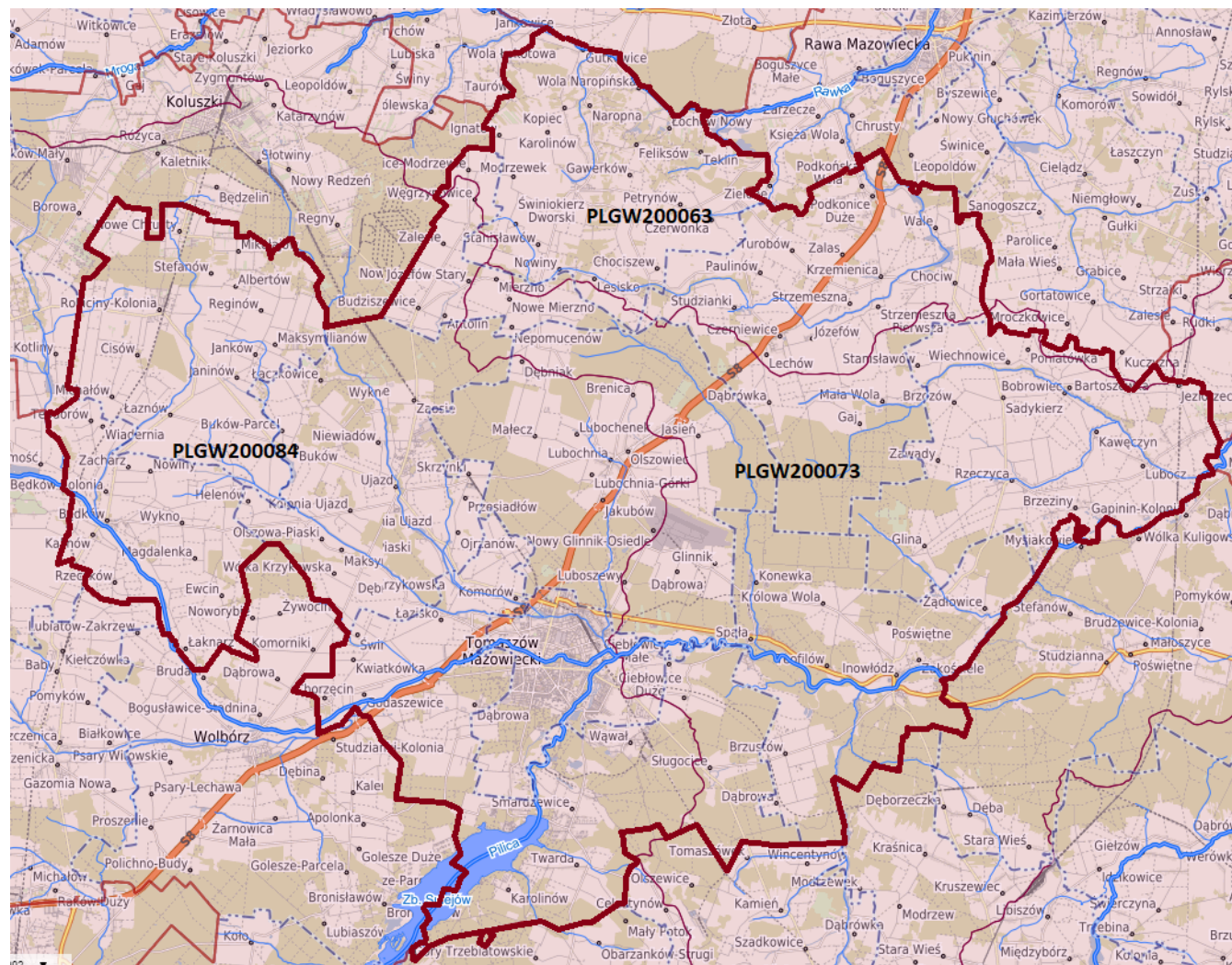
* „Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 401 (Niecka Łódzka)” (Rodzoch i zespół, 2013)

** „Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 403 – Zbiornik międzymorenowy Brzeziny-Lipce Reymontowskie” (Krawczyński i zespół, 2013)

*** „Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 404 Zbiornik Koluski-Tomaszów” (Szczerbicka i zespół, 2013)

**** „Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z ustanawianiem obszarów ochronnych Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 410 – Zbiornik Opoczno” (Śmietański i zespół, 2011)

Rysunek 6. Lokalizacja Powiatu Tomaszowskiego w obrębie jednolitych wód podziemnych

Źródło: polska.e-mapa.net (opracowanie własne)

Tabela 38. Charakterystyka JCWPd obejmujących teren Powiatu Tomaszowskiego

Jednolita część wód podziemnych (JCWPd)	Lokalizacja			Stan		Ocena stanu	Cel stanu		Ocena nieosiągnięcia celów środowiskowych
	Europejski kod JCWPd	Region wodny	Nazwa dorzecza	RZGWG	chemiczny		ilościowy	chemicznego	
PLGW200063	Środkowej Wisły	Wiśła	Warszawa	dobry	dobry	dobry	dobry stan chemiczny	dobry stan ilościowy	niezagrożona
PLGW200073	Środkowej Wisły	Wiśła	Warszawa	dobry	dobry	dobry	dobry stan chemiczny	dobry stan ilościowy	niezagrożona
PLGW200084	Środkowej Wisły	Wiśła	Warszawa	dobry	dobry	dobry	dobry stan chemiczny	dobry stan ilościowy	niezagrożona

Źródło: polska.e-mapa.net (opracowanie własne)

Monitoring wód podziemnych

Wody podziemne wymagają ochrony jakości przede wszystkim z uwagi na fakt wykorzystywania ich na szeroką skalę jako podstawowe źródło dla celów zaopatrzenia ludności w wodę oraz jako uzupełnienie wykorzystywanych wód powierzchniowych o niższej jakości. Ponadto stanowią rezerwę wody pitnej dla przyszłych pokoleń.

Tabela 39. Klasyfikacja stanu wód podziemnych

Klasa	Rodzaj
I	wody bardzo dobrej jakości; wartości wskaźników jakości wody są kształtowane wyłącznie w efekcie naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych i mieszczą się w zakresie tła hydrogeochemicznego; żaden ze wskaźników jakości wody nie przekracza wartości dopuszczalnych jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi;
II	wody dobrej jakości; wartości niektórych wskaźników są podwyższone w wyniku naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych; wskaźniki jakości wody nie przekraczają wartości dopuszczalnych jakości wody, przeznaczonej do spożycia przez ludzi
III	wody zadowalającej jakości; wartości wskaźników jakości wody są podwyższone w wyniku naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych lub słabego oddziaływania antropogenicznego; mniejsza część wskaźników jakości wody przekracza wartości dopuszczalne jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi
IV	wody niezadowalającej jakości; wartości wskaźników jakości wody są podwyższone w wyniku naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych oraz wyraźnego oddziaływania antropogenicznego; większość wskaźników jakości wody przekracza wartości dopuszczalne jakości wody, przeznaczonej do spożycia przez ludzi;
V	wody złej jakości; wartości wskaźników jakości wody potwierdzają znaczący wpływ oddziaływania antropogenicznego; wody nie spełniają wymagań określonych dla wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

Klasy jakości wód podziemnych I – III oznaczają **dobry stan chemiczny**, a klasy jakości wód podziemnych IV i V oznaczają **słaby stan chemiczny**.

Według sprawozdania z monitoringu regionalnego zwykłych wód podziemnych na terenie województwa łódzkiego w 2016 r. (WIOŚ Łódź, 2017) w granicach Powiatu Tomaszowskiego w okresie sprawozdawczym znajdowało się 5 punktów pomiarowych wód podziemnych. Ocena jakości wód w punktach badawczych okazała się korzystna. W 3 punktach pomiarowych otrzymano wyniki typowe dla I klasy wód wody o bardzo dobrej jakości (wartości wskaźników jakości wody są kształtowane jedynie w efekcie naturalnych procesów zachodzących w warstwie wodonośnej; żaden ze wskaźników jakości wody nie przekracza wartości dopuszczalnych jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi). Były to punkty pomiarowe ppk: 119 – Spała, 124 – Bukowiec Nowy i 125 - Tomaszów Mazowiecki. Dla 2 punktów pomiarowych klasę wód oceniono nieznacznie gorzej (klasa II – wody dobrej jakości; wartości niektórych wskaźników są podwyższone w wyniku naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych; wskaźniki jakości wody nie przekraczają wartości dopuszczalnych jakości wody, przeznaczonej do spożycia przez ludzi). Klasa II wód została wykazana w ppk 118 – Turobów oraz ppk 122 Wąwał.

Tabela 40. Wyniki badań wód podziemnych przeprowadzonych w punktach pomiarowych zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Gmina	Miejscowość i numer p-tu pomiarowego	Stratygrafia	Rodzaj wód	Numer zbiornika GZWP	Numer JCWPd	Klasa jakości wody w punkcie w roku
Czerniewice	Turobów Nr 118	jura górna	wody wgtębne	404	63	II
Inowłódz	Spała Nr 119	jura górna	wody wgtębne	-	73	I
Tomaszów Mazowiecki	Wąwał nr 122	jura	wody wgtębne	401, 410	84	II
Żelechlinek	Bukowiec Nowy Nr 124	czwartorzęd	wody gruntowe	404	63	I
Miasto Tomaszów Mazowiecki	Tomaszów Mazowiecki Nr 125	jura górna	wody wgtębne	-	73	I

Źródło: Sprawozdania roczne z monitoringu regionalnego zwykłych wód podziemnych na terenie województwa łódzkiego WIOŚ w Łodzi

Źródła zanieczyszczeń wód podziemnych

Wody podziemne, podobnie jak wody powierzchniowe, stale podlegają antropopresji. Mogą być narażone na różnego rodzaju czynniki degradujące wpływające na ich jakość i zasobność. Wśród potencjalnych i rzeczywistych źródeł zanieczyszczeń wód podziemnych występujących na terenie Powiatu można wyliczyć:

- komunalne: składowiska odpadów, także „dzikie wysypiska”, ścieki, oczyszczalnie ścieków, zrzut ścieków, ujęcia wód podziemnych,
- transportowe: stacje paliw, szlaki komunikacyjne, obszary magazynowo – składowe,
- rolnicze: nawozy, pestycydy i środki ochrony roślin, gnojownie przy gospodarstwach rolnych, składowanie obornika bez płyt obornikowych,
- atmosferyczne: związane z emisją zanieczyszczeń do atmosfery i ich opadem,
- naturalne.

3.4.3. Gospodarka wodno-ściekowa

Gospodarka ściekowa regulowana jest:

- Ustawą z dnia 7 czerwca 2001 roku o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (t.j. Dz. U. 2019 poz. 1437)
- Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 6 lutego 2015r. w sprawie komunalnych osadów ściekowych (Dz. U. 2015 poz. 257)

- Rozporządzeniem Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 12 lipca 2019r. w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego oraz warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu do wód lub do ziemi ścieków, a także przy odprowadzaniu wód opadowych lub roztopowych do wód lub do urządzeń wodnych (Dz. U. poz. 1311)

Zgodnie z art. 3 ustawy „Prawo ochrony środowiska”, ścieki (wody zużyte na cele bytowe lub gospodarcze; ciepłe odchody zwierzęce; wody odciekowe ze składowisk odpadów oraz obiektów unieszkodliwiania odpadów wydobywczych; wody pochodzące z obiegów chłodzących elektrowni lub elektrociepłowni; wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych; wody wykorzystane, odprowadzane z obiektów chowu lub hodowli ryb w obiektach przepływowych, charakteryzujących się poborem zwrotnym; wody wykorzystane, odprowadzane z obiektów chowu lub hodowli ryb albo innych organizmów wodnych w stawach o wodzie stojącej).

Długość sieci wodociągowej na terenie powiatu wynosi 1 185,5 km, liczba przyłączy 22 055 szt. Długość sieci kanalizacyjnej to 487,9 km, do której podłączonych jest 10 226 gospodarstw (dane GUS 2018). Na terenie powiatu znajduje się 13 biologicznych oczyszczalni ścieków oraz 1 oczyszczalnia z podwyższonym usuwaniem biogenów.

Tabela 41. Sieć rozdzielcza wodociągowa i kanalizacyjna na 100 km² w roku 2018

Gmina	Wodociąg	Kanalizacja
Miasto Tomaszów Mazowiecki	412,3	420,1
Będków	135,1	32,9
Budziszewice	129,9	27,5
Czerniewice	101,7	26,2
Inowódz	76,5	4,8
Lubochnia	70,3	47,3
Rokiciny	136,1	38,3
Rzeczyca	113,2	24,0
Tomaszów Mazowiecki	95,6	46,6
Ujazd	111,7	32,7
Żelechlinek	111,3	26,4
Ogółem powiat	115,7	47,6

Źródło – dane GUS

Wykres 6. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna na 100 km² na terenie gmin Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018

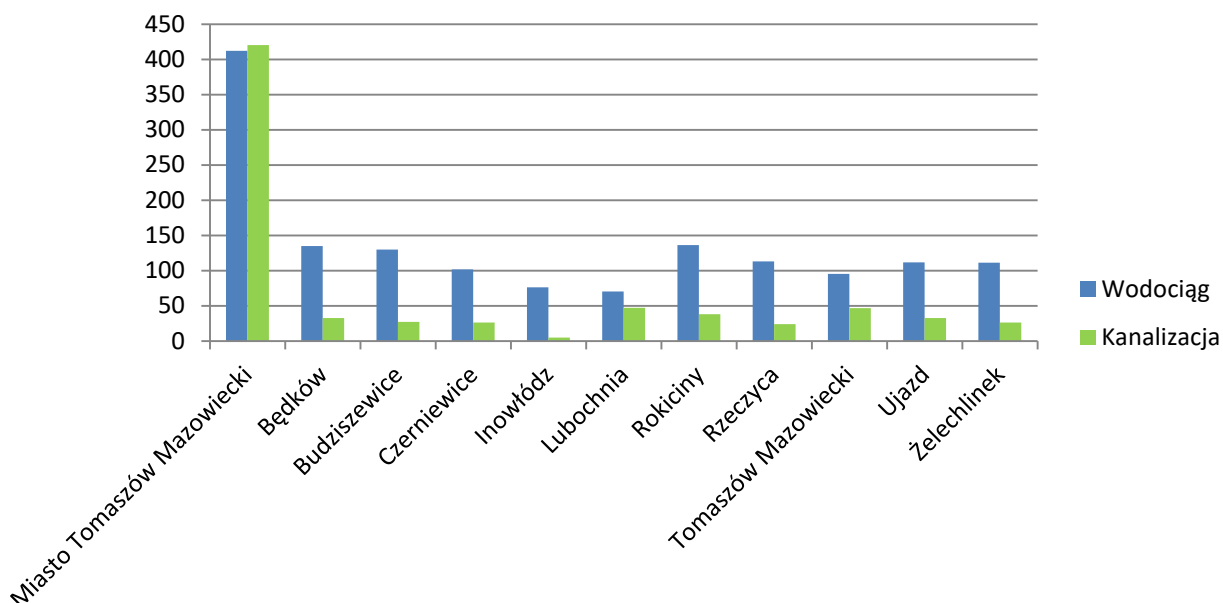

Tabela 42. Korzystający z instalacji (%) ogółu ludności gmin powiatu w roku 2018

Gmina	Wodociąg	Kanalizacja
Miasto Tomaszów Mazowiecki	91,4	84,7
Będków	92,6	19,8
Budziszewice	99,9	14,8
Czerniewice	93,4	31,7
Inowódz	99,9	14,3
Lubochnia	98,0	78,6
Rokiciny	98,6	41,1
Rzeczyca	90,0	8,4
Tomaszów Mazowiecki	99,9	37,6
Ujazd	98,9	44,2
Żelechlinek	99,3	23,0
Ogółem powiat	94,2	62,5

Źródło – dane GUS

3.4.3.3. Główne źródła zanieczyszczeń

Do głównych źródeł zanieczyszczeń istniejących na terenie Powiatu należą:

- brak sieci kanalizacyjnej na znacznym obszarze, a przy tym nieszczelne szamba lub wykorzystywanie nieczynnych studni kopanych jako miejsc do odprowadzania ścieków komunalnych lub odprowadzanie ścieków do rowów przydrożnych, cieków wodnych, na pola itp.,
- stosowanie nawozów chemicznych na terenach dolinnych w miejscach, gdzie wody gruntowe zalegają płytko pod powierzchnią terenu oraz gruntach o większych spadkach w kierunku cieków wodnych,

- niekorzystny wpływ ładunku zanieczyszczeń pochodzących ze sptywów powierzchniowych,
- odprowadzanie do wód i do ziemi ścieków z obiektów prowadzących działalność produkcyjną, zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego, m.in.: oczyszczalni ścieków.

3.4.3.4. Podsumowanie

Główną przyczyną zanieczyszczeń wód powierzchniowych na terenie powiatu jest niedostateczny rozwój sieci kanalizacyjnej (znacząca dysproporcja w stosunku do długości sieci wodociągowej) i związane z tym nielegalne odprowadzanie ścieków socjalno-bytowych bezpośrednio do gruntu. Efektem może być pogorszenie stanu wód powierzchniowych. Praktyki te mogą zaszkodzić nie tylko wodom powierzchniowym ale także wodom podziemnym.

Aby poprawić stan wód na terenie powiatu należy dążyć do rozwoju sieci wodociągowej (oszczędność zasobów wody) i kanalizacyjnej (zmniejszenie zanieczyszczeń przenikających do gleby i do wód), budować nowe oczyszczalnie ścieków oraz propagować oczyszczalnie przydomowe w rejonach o rozproszonej zabudowie.

3.5. Surowce mineralne

3.5.1. Surowce naturalne Powiatu

Na terenie województwa łódzkiego gospodarczo użyteczne są niektóre skały mezozoicznego podłoża, m.in.: piaski szklarskie i formierskie, kamienie łamane, wapienie i wapienie margliste, opoki i iły. Z okresu trzeciorzędu pochodzi węgiel brunatny oraz pstry iły plioceńskie. Największe bogactwo surowców wiąże się z okresem czwartorzędowego, z utworami lodowcowymi. Są to złoża surowców ilastych i okruchowych, a więc: piaski, żwiry, gliny, utwory mułowo-ilaste.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego zlokalizowanych jest wiele złóż surowców. Złoża posiadają różny stopień eksploatacji, niektóre są rozpoznane, lecz nie rozpoczęto na nich eksploatacji, część jest aktualnie eksploatowanych, a na części wydobywanie zostało już zakończone. Eksploatuje się głównie kruszywa naturalne wieku czwartorzędowego. Na terenie Powiatu istnieją także złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej, jednak ich eksploatacja została już zaniechana. Wstępnie rozpoznane są złoża piasków kwarcowych do produkcji betonów komórkowych. Na obszarze analizowanej jednostki istnieją również złoża piasków formierskich i surowców szklarskich. W Inowłodzu znajduje się jedyna w Polsce kopalnia odkrywkowa chalcodonitów – złoża Teofilów.

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 43. Zasoby kopalin w Powiecie Tomaszowskim

Rodzaj surowca	Nazwa złoża	Stan zag. złoża	Zasoby kopalin [tys. t]		Wydobycie w [tys. t]
			Geologiczne – bilansowe	Przemysłowe	
Miasto Tomaszów Mazowiecki					
Piaski formierskie	Ludwików – Pole B	E	582,05	387,06	12,54
	Ludwików Pole B-1	E	144,44	-	9,88
	Ludwików Pole B-2	R	167,20	-	-
Piaski i Żwiry	Ludwików- Pole B	T	266	220	-
	Ludwików III	E	788	370	8
	Wzgórze	E	1 041	1 041	48
Gmina Będków					
Piaski i Żwiry	Rudnik	Z	20	-	-
	Teodorów	E	1 678	1 448	69
Gmina Czerniewice					
Surowce ilaste ceramiki budowlanej	Chociw III	Z	21	-	-
	Lipie	Z	20	-	-
	Lipie II	Z	35	-	-
	Lipie IV	Z	16	-	-
	Lipie V	Z	-	-	-
	Lipie VI	Z	4	-	-
	Lipie VII	Z	17	-	-
Piaski i żwiry	Lipie VIII	Z	36	-	-
	Chociwek	E	235	-	3
	Turobów**	złoże wygaszone	310	-	-
	Wale*	R	105	-	-
	Zubki Duże	T	580	544	-
	Zubki Duże I	T	137	-	-
	Zubki Duże II	T	404	-	-
Zubki Duże dz. 62**	złoże wygaszone	-	-	-	
Gmina Inowódz					
Piaski i żwiry	Brzustów	Z	1 930	-	-
	Brzustów I	R	15 144	-	-
	Inowódz	R	326	-	-
	Liciężna	R	162	-	-
Kamienie łamane i bloczne - chalcedonit	Teofilów	E	19 251	1 124	22
	Dęborzyczka	P	11 291	-	-
Gmina Lubochnia					
Piaski i żwiry	Brenica	T	102	-	-
	Glinnik Nowy	R	101	-	-
Piaski kwarcowe	Skrzynki-Matecz	P	1 446,00	-	-
Gmina Rokiciny					
Surowce ilaste ceramiki budowlanej	Łaznowska Wola	Z	133	-	-
Piaski i żwiry	Łaznowska Wola III	T	72	72	-
	Łaznowska Wola V	Z	1 347	-	-
	Łaznowska Wola VII	T	137	-	-
	Łaznowska Wola VIIA	R	59	-	-
	Łaznowska Wola VIII	złoże	-	-	-

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

		skreślone z bilansu zasobów			
	Łaznowska Wola IX	R	347	-	-
	Łaznowska Wola X**	złoże wygaszone	-	-	-
	Łaznowska Wola XI	E	261	-	15
	Łaznowska Wola XII	R	322	-	-
	Łaznowska Wola XIII	E	b.d.	-	-
Gmina Rzeczyca					
Piaski i żwiry	Glina**	złoże wygaszone	-	-	-
	Glina I**	złoże wygaszone	-	-	-
	Glina II**	złoże wygaszone	-	-	-
	Roszkowa Wola	E	164	-	8
	Roszkowa Wola II	E	96	-	29
	Wiechnowice	E	178	149	2
	Zawady I	R	552	-	-
	Sierzchowy III	R	528	-	-
Gmina Tomaszów Mazowiecki					
Surowce szklarskie	Biała Góra I - Wschód	E	18 510,54	4 865,38	26,11
	Biała Góra II - Wschód	E	26 352,28	5 094,68	563,63
	Biała Góra III - Wesoła	Z	31 874,70	-	-
	Unewel – Zachód - Nowy	E	46 093,90	2 438,01	534,51
Surowce ilaste ceramiki budowlanej	Dąbrowa	Z	208	-	-
	Dąbrowa I	Z	-	-	-
	Dąbrowa II	Z	42	-	-
	Kolonia Zawada	Z	62	-	-
	Wąwał	Z	554	-	-
	Wąwał I	Z	12	-	-
	Wiaderno	Z	29	-	-
Piaski i żwiry	Ludwików – Pole C	R	65	-	-
Gmina Ujazd					
Piaski i żwiry	Bielina	R	100	-	-
	Olszowa*	E	2 914	2 887	39
	Piaski	E	2 483	2 483	11
	Przesiadłów	E	90	-	8
	Stasiolas**	złoże wygaszone	24	-	-
	Stasiolas I	R	39	-	-
	Wykno	R	43	-	-
Piaski kwarcowe	Zaosie-Bronisławów	P	2 984,84	-	-
Gmina Żelechlinek					
Piaski i żwiry	Czerwonka**	złoże wygaszone	56	-	-
	Czerwonka I*	E	261	-	1

Źródło: Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.XII 2018 r., Warszawa 2019

Objaśnienia: E – złoże eksploatowane; P – złoże o zasobach rozpoznanych wstępnie; R – złoże, o zasobach rozpoznanych szczegółowo; T – złoże zagospodarowane, eksploatowane okresowo; Z- złoże, którego wydobyć zostało zaniechane, * - złoże zawierające piasek ze żwirem.

** dane ze Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego eksploatowane jest 20 złóż, 10 złóż jest eksploatowanych okresowo.

Ochrona kopalin polega na racjonalnym gospodarowaniu zasobami oraz kompleksowemu wykorzystaniu surowca. Po zakończeniu eksploatacji złoża każdy przedsiębiorca zobowiązany jest do rekultywacji terenu. Najczęstszym sposobem rekultywacji jest zalesianie lub przeznaczenie wyrobisk na zbiorniki wodne.

3.6. Gleby

3.6.1. Typy gleb

Gleby Powiatu Tomaszowskiego zostały wykształcone na osadach plejstoceniowych i holoceniowych, reprezentowanych przez piaski, żwiry, pyły i ropy. Dominują gleby bielcowe słabych klas VI i V – kompleksy żytnej słabej i żytnej dobrej, które zajmują około 55 % obszaru. Mniejszy jest udział gleb klas IIIa i IIIb oraz IVa i IVb – kompleks pszenno-wadliwy oraz żytnej bardzo dobrej, których udział wynosi około 43 % powierzchni. Ogółem gleby Powiatu prezentują dobrą przydatność rolniczą. Oprócz najczęściej występujących gleb bielcowych, występują również gleby bagienne i torfowe, gleby brunatne i czarne ziemie. W ujęciu przestrzennym najlepsze gleby posiadają gminy: Tomaszów Mazowiecki, Ujazd, Będków i Rokiciny, gdzie zlokalizowane są gleby należące do kompleksu pszenno-wadliwego oraz żytnej bardzo dobrej i dobrej. W północnej części Powiatu dominują gleby reprezentujące kompleks żytnej słabej. W dolinach rzek Wolbórki w Gminie Będków, Piasecznicy w Gminie Ujazd oraz zlewni Rawki w gminach Czerniewice i Żelechlinek występują pokłady torfów niskich.

Stan gleb na terenie Powiatu Tomaszowskiego ocenia się jako dobry, choć brak jest kontroli nawożenia i stosowania środków ochrony roślin. Gleby na terenie Powiatu monitorowane były w ramach Monitoring Chemizmu Gleb Ornych Polski, w miejscowości Luboszewy (Gmina Lubochnia). Badanymi glebami były gleby brunatne wylugowane. Pobrana próbka charakteryzowała się kompleksem 4 - żytnej bardzo dobrej i klasą bonitacyjną IIIb. W glebach użytkowanych rolniczo, nie poddanych pozarolniczym czynnikom antropopresji, pH z reguły zawiera się w przedziale od <4,0 do 7,5. Takimi też wynikami charakteryzowała się próbka badana z terenu Powiatu, przez co zalicza się do gleb lekko kwaśnych i obojętnych. Wartości pH od 5,5 do 7,2 przyjmuje się jako optymalne dla procesów biologicznych, związanych z metabolizmem większości gatunków roślin i mikroorganizmów glebowych. Próchnica działa jako czynnik stabilizujący strukturę gleb, zmniejszający podatność na zagęszczenie oraz degradację w wyniku erozji wodnej i wietrznej. Na przestrzeni lat 1995 – 2015 jej zawartość spadła dość znacząco. Podobnie zmniejszyła się zawartość węgla organicznego w glebie. W przypadku zawartości azotu nie zaszły istotne zmiany pod względem całkowitej zawartości w glebie.

Tabela 44. Wyniki monitoringu chemizmu gleb ornych na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Wskaźnik	Jednostka	Rok				
		1995	2000	2005	2010	2015
Odczyn i węglany						
Odczyn pH w zawiesinie H ₂ O	pH	6,1	6,4	6,0	6,4	6,1
Odczyn pH w zawiesinie KCL	pH	4,8	5,2	5,0	5,4	5,2
Substancja organiczna gleby						
Próchnica	%	2,62	2,88	2,49	1,52	1,5
Węgiel organiczny	%	1,52	1,67	1,44	0,88	0,87
Azot ogólny	%	1,097	0,095	0,086	0,084	0,1
Całkowita zawartość makroelementów						
Fosfor	%	0,052	0,058	0,052	0,044	0,04
Wapń	%	0,11	0,14	0,09	0,09	0,07
Magnez	%	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06
Potas	%	0,1	0,1	0,14	0,08	0,06
Sód	%	0,007	0,005	0,013	0,003	0,003
Siarka	%	0,029	0,026	0,019	0,017	0,013
Glin	%	0,6	0,6	0,53	0,32	0,28
Żelazo	%	0,56	0,57	0,6	0,56	0,42

Źródło: www.gios.gov.pl/chemizm_gleb

3.6.2. Użytkowanie rolnicze gleb

Powierzchnia użytków rolnych w Powiecie Tomaszowskim wynosi 62 646 ha, w tym grunty orne - 52 613, sady – 852 ha, łąki trwałe – 3 859 ha, pastwiska trwałe – 3 164 ha, grunty rolne zabudowane – 1 820 ha, grunty pod stawami – 142 ha, grunty pod rowami 196 ha (dane GUS za 2014r.).

Na terenie gminy jest 10 430 gospodarstw rolnych, w tym największy udział mają gospodarstwa o powierzchni do 5 ha – 7 012 gospodarstw (Powszechny Spis Rolny 2010).

Tabela 45. Użytkowanie gruntów (ha) w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego w roku 2014

Gmina	Użytki rolne razem [ha]	w tym:						
		Grunty orne	Sady	Łąki trwałe	Pastwiska trwałe	Grunty rolne zabudowane	Grunty pod stawami	Grunty pod rowami
Miasto Tomaszów Mazowiecki	1 901	1 177	18	264	255	166	13	8
Będków	5 073	4 321	0	541	183	0	0	28
Budziszewice	2 681	2 458	74	15	52	72	4	6
Czerniewice	8 546	7 843	0	306	326	1	52	18
Inowódz	3 261	2 180	71	422	433	150	0	5
Lubochnia	5 022	4 247	72	318	130	253	0	2
Rokiciny	7 411	6 472	169	216	254	263	3	34
Rzeczyca	8 406	7 022	173	266	718	205	9	13

Tomaszów Mazowiecki	6 669	5 250	94	623	328	347	1	26
Ujazd	5 911	4 782	74	492	258	208	58	39
Żelechlinek	7 765	6 861	107	396	227	155	2	17
Ogółem powiat	62 646	52 613	852	3 859	3 164	1 820	142	196

Źródło – GUS

Główne zagrożenia gleb

Gleby Powiatu Tomaszowskiego narażone są na degradację w związku z rozwojem rolnictwa i sieci osadniczej oraz prowadzonej eksploatacji kopalin. Ulegają one zarówno degradacji chemicznej, jak i fizycznej. Stan i jakość gleb są uzależnione od kompleksowego oddziaływania czynników naturalnych i antropogenicznych. Do najważniejszych obszarów problemowych związanych z ochroną gleb na terenie Powiatu można zaliczyć:

- odcinki dróg o dużym natężeniu ruchu,
- obszary położone w sąsiedztwie stacji paliw,
- obszary związane z eksploatacją kopalin,
- obszary użytkowane rolniczo,
- obszary zajmowane pod zabudowę.

Naturalna odporność gleb na chemiczne czynniki niszczące związana jest ściśle z typem gleb. Najmniejszą odporność na tego typu zagrożenia wykazują gleby luźne i słabo gliniaste, ubogie w składniki pokarmowe, a więc głównie gleby bielicowe. Gleby brunatne, zasobne w składniki pokarmowe i wodę, są bardziej odporne na zagrożenia chemiczne. Działania antropogeniczne powodują przechodzenie związków biogenych i innych zanieczyszczeń bezpośrednio do gleby, wód podziemnych i powierzchniowych. Do zwiększenia degradacji przyczyniają się także rzeźba terenu oraz warunki atmosferyczne. Jednym z głównych czynników zmian w strukturze chemicznej gleb jest rolnicze użytkowanie, które może powodować nadmierne przechodzenie składników pokarmowych, takich jak azot, fosfor, potas i magnez do gleby, a tym samym dalej do wód powierzchniowych i podziemnych powodując eutrofizację. Niewłaściwe używanie nawozów naturalnych i mineralnych może spowodować poważne straty w środowisku. Biorąc pod uwagę rolniczy charakter Powiatu oraz funkcjonujące liczne gospodarstwa rolne należy mieć na uwadze możliwość stosowania nawozów organicznych, takich jak gnojowica pochodząca z gospodarstw o profilu produkcji zwierzęcej. W przypadku rolnictwa erozja i degradacja gleb najczęściej powiązana jest z niewłaściwym nawożeniem mineralnym i organicznym, nieprawidłową uprawą, likwidacją zakrzewień i zadrzewień śródpolnych. Dla gleb Powiatu problemem są również zanieczyszczenia pyłowe, których źródłem jest głównie rozwijający się transport drogowy. Z komunikacją samochodową związane są takie zanieczyszczenia jak: substancje ropopochodne, metale ciężkie, związki azotu, węglowodory WWA i inne, takie jak sól stosowana w czasie zimy, detergenty, itp.

Na terenie Miasta Tomaszów Mazowiecki znajdują się potencjalne historyczne zanieczyszczenia powierzchni ziemi (obręb 3, działki nr: 1/19, 1/21, 1/27 i 1/40 o łącznej powierzchni 1,96 ha), powstałe w wyniku katastrofy kolejowej.

Najważniejszymi zabiegami, które mogą ograniczyć degradację fizyczną gleb są przede wszystkim:

- ograniczenie przeznaczania gleb na cele nierolnicze i nieleśne,
- zapobieganie procesom degradacji i dewastacji gruntów rolnych i leśnych oraz szkodom w produkcji rolniczej lub leśnej oraz w drzewostanach powstającym wskutek działalności nierolniczej lub nieleśnej,
- rekultywacja i zagospodarowanie gruntów na cele rolnicze,
- zachowanie torfowisk i oczek wodnych jako naturalnych zbiorników wodnych, odpowiednia melioracja (zarówno odwodnienia, jak i nawodnienia),
- przywracanie i poprawianie wartości użytkowej gruntom, które utraciły charakter gruntów leśnych wskutek działalności nieleśnej, a także zapobieganie obniżania produktywności gruntów leśnych,
- rekultywacja gruntów po eksploatacji odkrywkowej.

Obszary zagrożone osuwiskami na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska Starosta prowadzi obserwację terenów zagrożonych ruchami masowymi ziemi oraz terenów, na których występują te ruchy, a także rejestr zawierający informacje o tych terenach.

W oparciu o Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie informacji dotyczących ruchów masowych ziemi Starosta Tomaszowski opracował w 2015 r. Rejestr terenów zagrożonych ruchami masowymi ziemi oraz terenów, na których występują te ruchy na terenie powiatu tomaszowskiego, woj. łódzkie.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego udokumentowano 16 osuwisk. Rozmieszczenie wszystkich udokumentowanych osuwisk oraz terenów zagrożonych w granicach Powiatu Tomaszowskiego przedstawiono na Załączniku Nr 9. Większość rozpoznanych form osuwiskowych występuje na zboczach doliny Pilicy (9 osuwisk). Pozostałe osuwiska znajdują się na zboczu doliny niewielkiego ciek u uchodzącego do Pilicy na wschód od miejscowości Zakościele (2 osuwiska), na zboczach doliny Olszówki (4 osuwiska) oraz w rozcięciu erozyjnym w pobliżu miejscowości Feliksów (1 osuwisko). Administracyjnie 8 osuwisk znajduje się w granicach gminy wiejskiej Rzeczyca, cztery w obrębie gminy wiejskiej Inowódz, dwa osuwiska w mieście Tomaszów Mazowiecki oraz po jednym osuwisku w gminie wiejskiej Tomaszów Mazowiecki i gminie wiejskiej Żelechlinek. Osuwiska zajmują łączną powierzchnię około 2,76 ha. Poszczególne osuwiska mają wielkość od 0,05 ha do 0,73 ha, przy czym aż 13 osuwisk ma powierzchnię poniżej 0,2 ha.

3.6.4. Podsumowanie

Na obszarze Powiatu Tomaszowskiego dominują gleby V i VI klasy bonitacyjnej wymagające poprawy struktury warunków wodnych. Są to gleby kwaśne mało zdewastowane i zdegradowane. Głównym zagrożeniem dla środowiska glebowego na terenie powiatu jest

zakwaszenie gleb obniżające ich przydatność rolniczą oraz naturalne zagrożenie gleb procesami erozyjnymi. Do antropogenicznych zagrożeń gleb na terenie powiatu, oprócz rolnictwa należy zaliczyć zanieczyszczenia emitowane z sektora komunalnego. Szczególne zagrożenie stanowi emisja do powietrza zanieczyszczeń w wyniku spalania paliw, zanieczyszczenie ściekami, zanieczyszczenie powierzchni ziemi odpadami oraz magazynowanie i dystrybucja paliw.

3.7. Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów

Obowiązek planowania gospodarki odpadami został sformułowany w uchwalonej przez Sejm RP ustawie z dnia 14 grudnia 2012r. o odpadach (t.j. Dz. U. 2019 poz. 701 ze zm.). Powszechna zasada gospodarowania odpadami (Rozdział 2 art. 18 Ustawy o odpadach) brzmi „Każdy, kto podejmuje działania powodujące lub mogące powodować powstanie odpadów, powinien takie działania planować, projektować i prowadzić przy użyciu takich sposobów produkcji lub form usług oraz surowców i materiałów, aby w pierwszej kolejności zapobiegać powstawaniu odpadów lub ograniczać ilość odpadów i ich negatywne oddziaływanie na życie i zdrowie ludzi oraz na środowisko, w tym przy wytwarzaniu produktów, podczas i po zakończeniu ich użycia”.

Zgodnie z art. 9e ust. 1 ustawy z dnia 13 września 1996r. *o utrzymaniu czystości i porządku w gminach* (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1454 ze zm.) podmiot odbierający odpady komunalne na podstawie umowy z właścicielem nieruchomości jest obowiązany do przekazywania odebranych od właścicieli nieruchomości:

- selektywnie zebranych odpadów komunalnych bezpośrednio lub za pośrednictwem innego zbierającego odpady do instalacji odzysku lub unieszkodliwiania odpadów, zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, o której mowa w art. 17 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach;
- niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych bezpośrednio do instalacji komunalnej.

W myśl art. 38b ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz. U. z 2019 r. poz. 701, ze zm.), w związku z art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 1579), marszałek województwa, prowadzi w Biuletynie Informacji Publicznej, listę:

1. funkcjonujących instalacji spełniających wymagania dla instalacji komunalnych, które zostały oddane do użytkowania i posiadają wymagane decyzje pozwalające na przetwarzanie odpadów, o których mowa w art. 35 ust. 6 ustawy o odpadach,
2. instalacji komunalnych planowanych do budowy, rozbudowy lub modernizacji.

Dotychczasowe regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych (tzw. instalacje RIPOK), funkcjonujące na terenie województwa łódzkiego, zapewniające mechaniczno-biologiczne przetwarzanie zmieszanych odpadów komunalnych i wydzielenie

ze zmieszanych odpadów komunalnych frakcji nadających się w całości lub w części do odzysku lub składowania odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych – stały się instalacjami komunalnymi.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego zlokalizowane są zamknięte już składowiska odpadów, które są na bieżąco monitorowane oraz jedno czynne składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne w miejscowości Lubochnia Górki 68/74 (gm. Lubochnia), które eksploatowane jest przez firmę SITA Polska Sp. z o.o.

Lista instalacji komunalnych oraz instalacji planowanych do budowy, modernizacji lub rozbudowy prowadzona przez Marszałka Województwa Łódzkiego na podstawie art. 38b ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2012r. o odpadach (Dz. U. z 2019r. poz. 701, ze zm.)

Tabela 46. Funkcjonujące instalacje spełniające wymagania dla instalacji komunalnych oraz instalacje planowane do budowy lub modernizacji zlokalizowane na terenie województwa łódzkiego

Rodzaj instalacji komunalnej	Funkcjonujące instalacje spełniające wymagania dla instalacji komunalnych, które zostały oddane do użytkowania i posiadają wymagane decyzje pozwalające na przetwarzanie odpadów, o których mowa w art. 35 ust. 6 ustawy o odpadach	Instalacje komunalne planowane do rozbudowy lub modernizacji
Instalacje komunalne do mechaniczno-biologicznego przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych i wydzielania z niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych frakcji nadających się w całości lub w części do odzysku	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krzyżanówek (gm. Krzyżanów) ➤ Dylów (gm. Pajęczno) ➤ Ruszczyn (gm. Kamieńsk) ➤ Pukinin (gm. Rawa Mazowiecka) ➤ Płoszów (gm. Radomsko) ➤ Julków (gm. Skierniewice) ➤ Różanna (gm. Opoczno) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krzyżanówek (gm. Krzyżanów) ➤ ul. Swojska i ul. Zbąszyńska, Łódź ➤ Ruda (gm. Wieluń) ➤ Ruszczyn (gm. Kamieńsk) ➤ Dylów (gm. Pajęczno) ➤ Pukinin (gm. Rawa Mazowiecka) ➤ Płoszów (gm. Radomsko) ➤ Różanna (gm. Opoczno)
Instalacje komunalne do składowania odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krzyżanówek (gm. Krzyżanów) ➤ Dylów (gm. Pajęczno) ➤ Ruszczyn (gm. Kamieńsk) ➤ Lubochnia Górki (gm. Lubochnia) ➤ Różanna (gm. Opoczno) ➤ Julków (gm. Skierniewice) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krzyżanówek (gm. Krzyżanów) ➤ Franki (gm. Krośniewice) ➤ Ruszczyn (gm. Kamieńsk) ➤ Teklinów (gm. Wieruszów) ➤ Dylów (gm. Pajęczno) ➤ Julków (gm. Skierniewice) ➤ Pukinin (gm. Rawa Mazowiecka) ➤ Płoszów (gm. Radomsko)

Źródło: bip.lodzkie.pl

3.7.1. Odpady komunalne

W Powiecie Tomaszowskim występują różne systemy zbierania odpadów komunalnych. Podstawę indywidualizacji postępowania w poszczególnych gminach stanowią sposoby zbiórki odpadów, gwarantujące ich sprawny przewóz od wytwórcy do miejsca przetworzenia lub unieszkodliwienia. We wszystkich gminach prowadzona jest selektywna zbiórka odpadów. Dominującym systemem w zabudowie jednorodzinnej jest segregacja prowadzona „u źródła” poprzez gromadzenie poszczególnych odpadów (szkło, tworzywa sztuczne, papier i tektura, metale) w odpowiednio oznakowanych pojemnikach lub workach. Odbiorem odpadów komunalnych zostały objęte następujące frakcje odpadów:

- Odpady zbierane w sposób nieselektywny:
 - odpady komunalne zmieszane
- Odpady zbierane w sposób selektywny:
 - odpady komunalne mokre:
 - odpady kuchenne – pozostałości potraw i produktów spożywczych, resztki warzyw i owoców, skorupki, obierki
 - odpady roślinne – kwiaty cięte i doniczkowe, skoszona trawa, chwasty, liście, itp.
 - pozostałe odpady z wyjątkiem odpadów niebezpiecznych – popiół z pieców i kominków, pampersy i tym podobne odpady higieniczne, zużyte ręczniki papierowe i chusteczki higieniczne itp.
 - odpady komunalne suche:
 - papier i tektura oraz opakowania z papieru i tektury
 - tworzywa sztuczne oraz opakowania z tworzyw sztucznych
 - opakowania wielomateriałowe
 - szkło oraz opakowania ze szkła
 - metale oraz opakowania metalowe
 - tkaniny

Ilość odebranych odpadów komunalnych na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego zebranych zostało 41 054,74 Mg odpadów komunalnych, z czego 29 245,08 Mg pochodziło z gospodarstw domowych (dane GUS za rok 2018). Ponadto w 2017 zamkniętych zostało 15 dzikich wysypisk odpadów, podczas likwidacji składowisk zebrano 15,0 Mg odpadów.

Tabela 47. Odpady zebrane w ciągu roku na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło powstałych odpadów	Jednostka	Rok 2018
Odpady komunalne zebrane w ciągu roku		
Ogółem	Mg	41 054,74
Z gospodarstw domowych	Mg	29 245,08
Z innych źródeł	Mg	11 809,66
Odpady komunalne zebrane selektywnie w ciągu roku		
Ogółem	Mg	8 625,70
Z gospodarstw domowych	Mg	7 233,74
Z innych źródeł	Mg	1 391,96
Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów		
Ogółem	%	21,0
Z gospodarstw domowych	%	24,7
Z innych źródeł	%	11,1
Zmieszane odpady komunalne zebrane w ciągu roku		
Ogółem	Mg	32 429,04
Ogółem na 1 mieszkańca	kg	275,9
Z gospodarstw domowych	Mg	22 011,34
Odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca	kg	187,3
Z innych źródeł	Mg	10 417,70

Źródło: dane GUS

W Gminach Powiatu Tomaszowskiego funkcjonują Gminne Punkty Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (GPSZOK). W gminach Inowódz i Ujazd planuje się budowę GPSZOK. W ramach działalności GPSZOK przyjmowane są następujące odpady komunalne:

- przeterminowane leki i chemikalia,
- meble i odpady wielkogabarytowe,
- odpady zielone,
- odpady komunalne ulegające biodegradacji w tym odpady opakowaniowe ulegające biodegradacji,
- popiół z palenisk domowych,
- odpady budowlano – remontowe, pochodzące z remontów i innych robót budowlanych wykonywanych we własnym zakresie, na wykonanie których nie jest wymagane uzyskanie pozwolenia na budowę, lub na wykonanie których nie jest wymagane zgłoszenie do administracji budowlano – architektonicznej,
- zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny,
- zużyte opony,
- odpady zbierane „u źródła”: papier, metale, tworzywa sztuczne, szkło opakowaniowe, opakowania wielomateriałowe.

Tabela 48. Odpady zebrane w GPSZOK zlokalizowanych na terenach poszczególnych gmin Powiatu Tomaszowskiego

Gmina	Ilość zebranych odpadów w GPSZOK [Mg]		
	2016	2017	2018
Miasto Tomaszów Mazowiecki	b.d.	b.d.	b.d.
Będków	1,04	10,509	7,6
Budziszewice	4,4	2,0	0,47
Czerniewice	0,83	10,36	12,30
Inowódz	-	-	-
Lubochnia	22,99	55,563	40,45
Rokiciny	58,101	108,118	40,530
Rzeczyca	23,37	43,83	54,00
Tomaszów Mazowiecki	9,679	9,377	13,045
Ujazd	-	-	-
Żelechlinek	12,58	21,251	34,160

Źródło – dane Urzędów Gmin

Tworzenie punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych służy minimalizowaniu negatywnego oddziaływania na środowisko, właściwemu postępowaniu z odpadami, a także zapobieganiu zanieczyszczeniom środowiska naturalnego. Ponadto tego typu punkty oraz jego odpowiednia promocja doprowadzają do zwiększenia świadomości ekologicznej mieszkańców, a co za tym idzie skuteczniejszej segregacji odpadów w Gminach.

3.7.2. Odpady niebezpieczne

Podstawowym źródłem powstawania odpadów niebezpiecznych jest działalność przemysłowa i usługowa. Odpady niebezpieczne powstają również w gospodarstwach domowych, służbie zdrowia, budynkach administracyjnych itp.

Na obszarze Powiatu Tomaszowskiego nie ma zlokalizowanych czynnych składowisk odpadów niebezpiecznych ani mogilnika do składowania przeterminowanych środków ochrony roślin. Odpady niebezpieczne są wywożone poza teren Powiatu do unieszkodliwienia lub przetworzenia.

Zorganizowane zbieranie odpadów niebezpiecznych występuje w niektórych placówkach:

- zużyty sprzęt RTV i AGD w sklepach sprzedających takie produkty;
- baterie - pojemniki na baterie znajdują się w sklepach, obiektach administracyjnych, w tym: w szkołach;
- przeterminowane leki - w aptekach;
- opony, zużyte akumulatory i inne - w punktach wulkanizacji, naprawy lub demontażu samochodów.

Ponadto niektóre odpady niebezpieczne np. sprzęt elektroniczny i elektryczny, także zawierający części niebezpieczne można oddawać bez limitów ilościowych do Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) zlokalizowanych w poszczególnych gminach.

Odpadem niebezpiecznym są również osady ściekowe – produkt uboczny oczyszczania ścieków. W roku 2018 (źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2018) na terenie Powiatu Tomaszowskiego powstało 2 285 Mg osadów ściekowych, z czego czasowo magazynowano 53 Mg.

Gminy z terenu Powiatu Tomaszowskiego realizują zadania związane z demontażem, transportem i utylizacją wyrobów zawierających azbest.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027

Tabela 49. Liczba azbestu w poszczególnych gminach Powiatu Tomaszowskiego

Gmina	Rok 2016		Rok 2017		Rok 2018	
	Ilość zebranych odpadów azbestowych	Koszty i sposób finansowania	Ilość zebranych odpadów azbestowych	Koszty i sposób finansowania	Ilość zebranych odpadów azbestowych	Koszty i sposób finansowania
Miasto Tomaszów Mazowiecki	6 023,23 m ²	25 544,41 zł	4 903,63 m ²	19 889,64 zł	7 301,60 m ²	49 086,86 zł
Będków	-	-	133,04 Mg	30 331,75 zł Dofinansowanie z WFOŚiGW w Łodzi Środki własne	-	-
Budziszewice	-	-	-	-	-	-
Czerniewice	214,63 Mg	210 471,48 zł	135,49 Mg	54 328,16 zł	165,69 Mg	71 013,24 zł
Inowódz	106,52 Mg	48 732,40 zł	78,59 Mg	40 366,00 zł	-	-
Lubochnia	193,46 Mg	Razem: 105 307,50 zł Dotacja WFOŚiGW w Łodzi – 104 254,00 zł środkami własnymi – 1 053,50 zł	161,85 Mg	Razem: 55 174,50 zł Dotacja WFOŚiGW w Łodzi – 44 139,00 zł Środki własne – 11 035,50 zł	133,72 Mg	Razem: 50 463,54 zł Dotacja WFOŚiGW w Łodzi – 45 417,18 zł Środki własne – 5 046,36 zł
Rokiciny	-	-	138,46 Mg	Razem: 40 374,94 zł Dotacja WFOŚiGW w Łodzi - 32 299,00 zł Środki własne - 8 075,94 zł	71,25 Mg	Razem: 24 624,00 zł Dotacja WFOŚiGW w Łodzi - 22 161,00 zł Środki własne - 2 463,00 zł
Rzeczyca	130,540 Mg	39 401,16 zł (WFOŚiGW w Łodzi 99 %, 1% wkład własny Gminy)	220,913 Mg	64 740,35 zł (WFOŚiGW w Łodzi 90 %, 10% wkład własny Gminy)	110,481 Mg	31 392,39 zł (WFOŚiGW w Łodzi 90 %, 10 % wkład własny Gminy)

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tomaszów Mazowiecki	119,06 Mg	44 726,08 zł	148,98 Mg	45 981,90 zł	133,96 Mg	53 289,05 zł
Ujazd	-	-	154,64 Mg	Całkowity koszt 67 247,84 zł w tym dofinansowanie WFOŚiGW w Łodzi 53 798,00 zł	85,611 Mg	Całkowity koszt 38 182,59 zł w tym dofinansowanie WFOŚiGW w Łodzi 34 363,00 zł
Żelechlinek	-	-	118,316	Razem 36 673,00 zł Dotacja WFOŚiGW w Łodzi – 29 303,00zł	-	-

Źródło: dane Urzędów Gmin

3.7.3. Odpady z sektora gospodarczego

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego nie ma składowiska odpadów przemysłowych. Wytwórcy tych odpadów organizują ich wywóz we własnym zakresie.

Najwięcej odpadów gospodarczych powstaje na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki.

Według GUS w roku 2018 na obszarze powiatu powstało łącznie 512 100 Mg (z wyłączeniem odpadów komunalnych), w tym 48 800 Mg zostało przekazane innym odbiorcom.

Tabela 50. Odpady wytworzone i dotychczas składowane (nagromadzone z wyłączeniem odpadów komunalnych) na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Odpady wytworzone	Jednostka	Rok	
		2017	2018
Ogółem	tyś. Mg	511,2	512,1
Poddane odzyskowi razem	tyś. Mg	391,6	342,8
Poddane odzyskowi -w inny sposób	tyś. Mg	8,4	13,1
Przekazane innym odbiorcom	tyś. Mg	40,2	48,8
Magazynowane czasowo	tyś. Mg	79,4	120,5

Źródło: dane GUS

Odpady z sektora gospodarczego wytworzone na terenie Powiatu Tomaszowskiego są transportowane przez specjalistyczne firmy, posiadające odpowiednie zezwolenia w tym zakresie oraz unieszkodliwione (odpady niebezpieczne) lub wykorzystane gospodarczo. Niewielki procent poddawany jest składowaniu.

Na terenie miasta Tomaszowa Maz. znajduje się nieeksploatowane od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia składowisko odpadów poprodukcyjnych wytwarzanych przez były zakład ZWCh „WISTOM”. Deponowane tam odpady pochodziły między innymi z produkcji włókien chemicznych (silne kwasy i ługi), a także odpady popiołu i żużli. Obecnie teren ten jest w użytkowaniu wieczystym Miasta Tomaszowa Maz. Jest on pokryty roślinnością zielną, krzewami i drzewami (samosiejki). Jednakże z uwagi na zdeponowane odpady poprzemysłowe (w tym odpady niebezpieczne) stanowi realne zagrożenie dla środowiska grunto-wodnego i wymaga podjęcia odpowiednich działań naprawczych.

Podobny problem stwarzają baseny osadowe (laguny) zlokalizowane na terenie oczyszczalni ścieków przy ul. Henrykowskiej w Tomaszowie Maz. Zgromadzone tam osady ściekowe pierwotnie pochodziły z zakładu ZWCh „WISTOM”, a następnie były użytkowane przez oczyszczalnię komunalną. Obecnie tereny te są w użytkowaniu Zakładu Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej w Tomaszowie Maz. Sp. z o.o. i również wymagają działań rekultywacyjnych.

3.7.4. Podsumowanie

Z gmin Powiatu Tomaszowskiego odbierane są wszystkie odpady, zarówno komunalne zmieszane jak i odpady segregowane, w pojemnikach lub workach kolorowych. W wyniku przeprowadzonych w każdej gminie postępowań przetargowych wyłonione zostały podmioty odpowiedzialne za usługę odbioru odpadów komunalnych. W roku 2018 w powiecie zebrano 41 054,74 Mg odpadów komunalnych, z czego 29 245,08 Mg pochodziło z gospodarstw domowych.

W gminach prowadzona jest inwentaryzacja i dofinansowanie zbiórki wyrobów zawierających azbest.

Każdy z wytwórców odpadów niebezpiecznych - przemysłowych organizuje ich wywóz we własnym zakresie.

3.8. Zasoby przyrodnicze

3.8.1. Stan zasobów przyrody

Lasy

Położone na terenie Powiatu Tomaszowskiego lasy państwowe nadzorowane są przez Nadleśnictwa: Brzeziny, Smardzewice, Skierniewice i Spała będące w zarządzaniu Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Łodzi. Lesistość Powiatu Tomaszowskiego w 2018 r. według danych GUS wynosi 31,3 % powierzchni ogólnej. Rozmieszczenie lasów jest przestrzennie zróżnicowane. Największą lesistością cechuje się Gmina Inowódz (59,1 %), natomiast najniższą Gminy Będków i Budziszewice (8,4 %).

Tabela 51. Powierzchnia i lesistość poszczególnych gmin Powiatu Tomaszowskiego w 2018r.

Gmina	Powierzchnia gruntów leśnych (ha)	Lesistość (%)
Miasto Tomaszów Mazowiecki	524,00	12,2
Będków	484,99	8,4
Budziszewice	254,76	8,4
Czerniewice	3 811,90	29,2
Inowódz	5 917,48	59,1
Lubochnia	7 265,83	53,5
Rokiciny	1 334,05	14,5
Rzeczyca	1 972,51	17,7
Tomaszów Mazowiecki	6 792,49	44,0
Ujazd	3 334,85	33,6
Żelechlinek	1 220,32	13,2
Ogółem powiat	32 913,18	31,3

Źródło: dane GUS

Większe kompleksy leśne położone są w dolinie rzeki Pilicy i nad rzekami jej zlewni. Zlokalizowane są tu również cenne ekosystemy z interesującymi zespołami roślinności łąkowej i torfowiskowej, np. torfowiska niskie w dolinie Pilicy. W drzewostanie lasów wszystkich dominują bory sosnowe. Wśród gatunków dominujących obok sosny zwyczajnej, należy wymienić modrzew, brzozę, świerk, jodłę oraz buk. W lasach i na łąkach łatwo spotkać sarny, dziki, jelenie, lisy i bobry, a rzadziej borsuki, jenoty, piżmaki oraz wilki. Na terenie Powiatu prowadzona jest także gospodarka łowiecka, mająca na celu ochronę zwierząt łownych poprzez zapewnienie jej odpowiednich warunków bytowych i żywieniowych jak również racjonalne wykorzystanie zasobów zwierzyny łownej na planowane odstrzały. W ostatnim czasie prowadzony jest odstrzał redukcyjny dzików, ponieważ to dziki są głównym nosicielem wirusa ASF. Działanie to ma na celu zwalczanie afrykańskiego pomoru świń.

Tereny zieleni urządzonej

Zgodnie z ewidencją poszczególnych gmin do terenów o charakterze zieleni urządzonej, które są regularnie pielęgnowane i utrzymywane zalicza się następujące tereny: parki spacerowo – wypoczynkowe, zieleńce, zieleń uliczną, zieleń osiedlową, żywopłoty. Innym typem zieleni urządzonej jest zieleń przykościelna i zieleń cmentarna. Na terenie Powiatu występuje 9 parków spacerowo – wypoczynkowych o łącznej powierzchni 35,62 ha. W większej ilości występują zieleńce, których jest 38, a zajmowana przez nie powierzchnia wynosi 18,24 ha. Na terenie Powiatu Tomaszowskiego znajduje się również zieleń uliczna i tereny zieleni osiedlowej. Powierzchnia tych obszarów to odpowiednio 31,07 ha i 100,78 ha. Formą zieleni urządzonej są również cmentarze, których jest na terenie Powiatu 36. Cmentarze zajmują powierzchnię ponad 60 ha (dane GUS, stan na koniec 2018r.).

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027

Tabela 52. Tereny zieleni urządzonej na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Gmina	Parki spacerowo-wypoczynkowe		Zieleńce		Zieleń uliczna	Tereny zieleni osiedlowej	Parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej	Cmentarze		Lasy gminne
	Obiekty [szt.]	Powierzchnia [ha]	Obiekty [szt.]	Powierzchnia [ha]	Powierzchnia [ha]	Powierzchnia [ha]	Powierzchnia [ha]	Ilość [szt.]	Powierzchnia [ha]	Powierzchnia [ha]
Miasto Tomaszów Mazowiecki	3	18,80	20	8,10	30,17	85,71	112,61	7	31,40	27,71
Będków	0	0	0	0	0	0	0	1	1,00	8,60
Budziszewice	0	0	0	0	0	0	0	2	1,60	1,50
Czerniewice	2	6,22	1	1,58	0	0,10	7,90	4	3,00	10,00
Inowódz	2	5,60	1	0,50	0	6,12	12,22	1	0,70	37,10
Lubochnia	0	0	0	0	0	4,31	4,31	1	2,19	0,84
Rokiciny	0	0	3	2,75	0	0	2,75	7	4,30	0
Rzeczycza	0	0	9	3,90	0	0	3,90	3	6,50	6,10
Tomaszów Mazowiecki	2	5,00	2	0,56	0	0,50	6,06	3	2,80	6,13
Ujazd	0	0	0	0	0,90	4,04	4,04	6	3,70	33,80
Żelechlinek	0	0	2	0,85	0	0	0,85	1	2,90	8,00
Ogółem powiat	9	35,62	38	18,24	31,07	100,78	154,64	36	60,09	139,78

Źródło: dane GUS

3.8.2. Obszary chronione lub cenne przyrodniczo

Duże fragmenty obszarowe Powiatu Tomaszowskiego objęte są formami ochrony przyrody. Należą do nich:

- Obszary Natura 2000:
 - Lasy Spalskie (kod PLH 100003),
 - Niebieskie Źródła (kod PLH 100005),
 - Lasy Smardzewickie (kod PLH 100024),
 - Łąki Ciebtowickie (kod PLH 100035),
 - Dolina Dolnej Pilicy (kod PLH 140016),
 - Dolina Pilicy (kod PLB 140003)
- Kampinoski Park Narodowy
- Parki Krajobrazowe:
 - Spalski Park Krajobrazowy
 - Sulejowski Park Krajobrazowy
- 13 rezerwatów przyrody
- Obszary Chronionego Krajobrazu:
 - Górnej Rawki
 - Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki
 - Doliny Wolbórki
- Stanowisko dokumentacyjne – Groty Nagórzyckie
- Zespół przyrodniczo – krajobrazowy Skarpa Jurajska
- 28 użytków ekologicznych
- 81 pomników przyrody

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 53. Powierzchnia (w ha) obszarów prawnie chronionych na terenie Powiatu Tomaszowskiego w roku 2018

Gmina	Parki narodowe	Rezerваты przyrody	Parki krajobrazowe razem	Rezerваты i pozostałe formy ochrony przyrody w parkach krajobrazowych	Obszary chronionego krajobrazu razem	Użytki ekologiczne	Stanowiska dokumentacyjne	Zespoły Przyrodniczo-Krajobrazowe
Miasto Tomaszów Mazowiecki	0	28,95	22,00	0	0	4,27	20,80	0,82
Będków	0	0	0	0	912,00	0	0	0
Budziszewice	0	0	0	0	0	0	0	0
Czerniewice	0	0,13	0	0	0	0	0	0
Inowódz	0	497,21	5 513,00	445,40	0	7,45	0	0,82
Lubochnia	0	148,60	420,00	0	0	0	0	0
Rokiciny	0	61,50	0	0	0	0,40	0	0
Rzeczyca	0	2,52	2 296,00	0	0	0	0	0
Tomaszów Mazowiecki	68,25	80,27	2 519,00	0	0	21,51	0	0
Ujazd	0	0	0	0	0	10,83	0	0
Żelechlinek	0	20,62	0	0	0	0	0	0
Ogółem powiat	68,25	839,80	10 770,00	445,40	912,00	44,46	20,80	0,82

Źródło: dane GUS

OBSZARY NATURA 2000

Obszar Natura 2000 Łąki Ciebłowickie (PLH100035) - specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa). Obszar o powierzchni 475,34 ha zlokalizowany jest w dolinie Pilicy. Cechuje się on charakterystyczną strukturą zbiorowisk roślinnych związanych z doliną rzeki, która w tym miejscu swobodnie meandruje i regularnie wylewa. Coroczne wylewy rzeki i swobodny spływ kry utrzymują w dobrej kondycji ekosystemy nieleśne, m.in. rozległe turzycowiska, małe płaty młak niskoturzycowych ze związku *Caricion nigrae* oraz interesujące i warte dokładnego zbadania niewielkie źródłiska. Obszar jest miejscem występowania 8 cennych siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, w tym starorzeczy i eutroficznych zbiorników wodnych, wydm śródlądowych, ziołorośli i świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie. Ważną cechą ostoi są liczne strefy graniczenia i przenikania się wymienionych i pozostałych siedlisk. Ta poddana naturalnym procesom przyrodniczym mozaika siedlisk stanowi wielki walor i znajduje odzwierciedlenie w dużej różnorodności biologicznej na charakteryzowanym terenie. Naturalny krajobraz dolinny stanowi przykład charakterystycznej struktury zbiorowisk roślinnych związanych z doliną rzeki. Tereny zasilane przez wylewy Pilicy są miejscem występowania takich „wodnych” gatunków jak traszka grzebieniasta, kumak nizinny, wydra oraz bóbr europejski.

Obszar Natura 2000 Lasy Spalskie (PLH100003) - specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa). Kompleks o powierzchni 2016,4ha jest częścią Puszczy Pilickiej i obejmuje południową część Spalskiego Parku Krajobrazowego. Osią ostoi jest odcinek doliny Pilicy od Spały do Teofilowa oraz dolina rzeki Gać, lewobrzeżnego dopływu Pilicy. Na wysoczyźnie najczęściej spotyka się siedliska ubogich grądów, dąbrów świetlistych i borów sosnowych, w większości porośnięte drzewostanami sosnowymi. W dolinach rozwijają się łągi jesionowo-olszowe i zarośla wierzb wąskolistnych. Ponad połowę obszaru „Lasy Spalskie” zajmują bardzo cenne siedliska z załącznika I dyrektywy, m.in. grąd środkowoeuropejski, dąbrowa świetlista oraz dobrze zachowane lasy łęgowe. Można tu spotkać 250 letnie dęby i 200-letnie sosny. Wiele starych drzew zachowało się dzięki ochronie rezerwatowej w rezerwacie Konewka i Spała. Różnorodność warunków ekologicznych sprawia, że obszar ostoi i Spalskiego Parku Krajobrazowego cechuje bogactwo zasiedlających ten teren gatunków zwierząt. Występują tu takie przyrodnicze „rarytasy” jak priorytetowy gatunek z II załącznika dyrektywy siedliskowej, Pachnica Dębowa – chrząszcz będący reliktem lasów pierwotnych pokrywających niegdyś Europę, wymagający starych dziuplastych drzew. Schron kolejowy w Konewce jest jednym z największych zimowisk nietoperzy w Polsce. Ostoja odznacza się znacznym bogactwem świata roślin, występuje tu szereg gatunków chronionych związanych z siedliskami leśnymi.

Obszar Natura 2000 Lasy Smardzewickie (PLH100024) - specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa) o powierzchni 286,5ha. Obszar obejmuje fragment Puszczy Pilickiej. Występują tu grądy wysokie i wilgotne, olsy i bory mieszane, płat łągi wiązowo-jesionowego oraz śródleśne polany z podmokłymi łąkami. Obszar ma istotne znaczenie, zwłaszcza dla

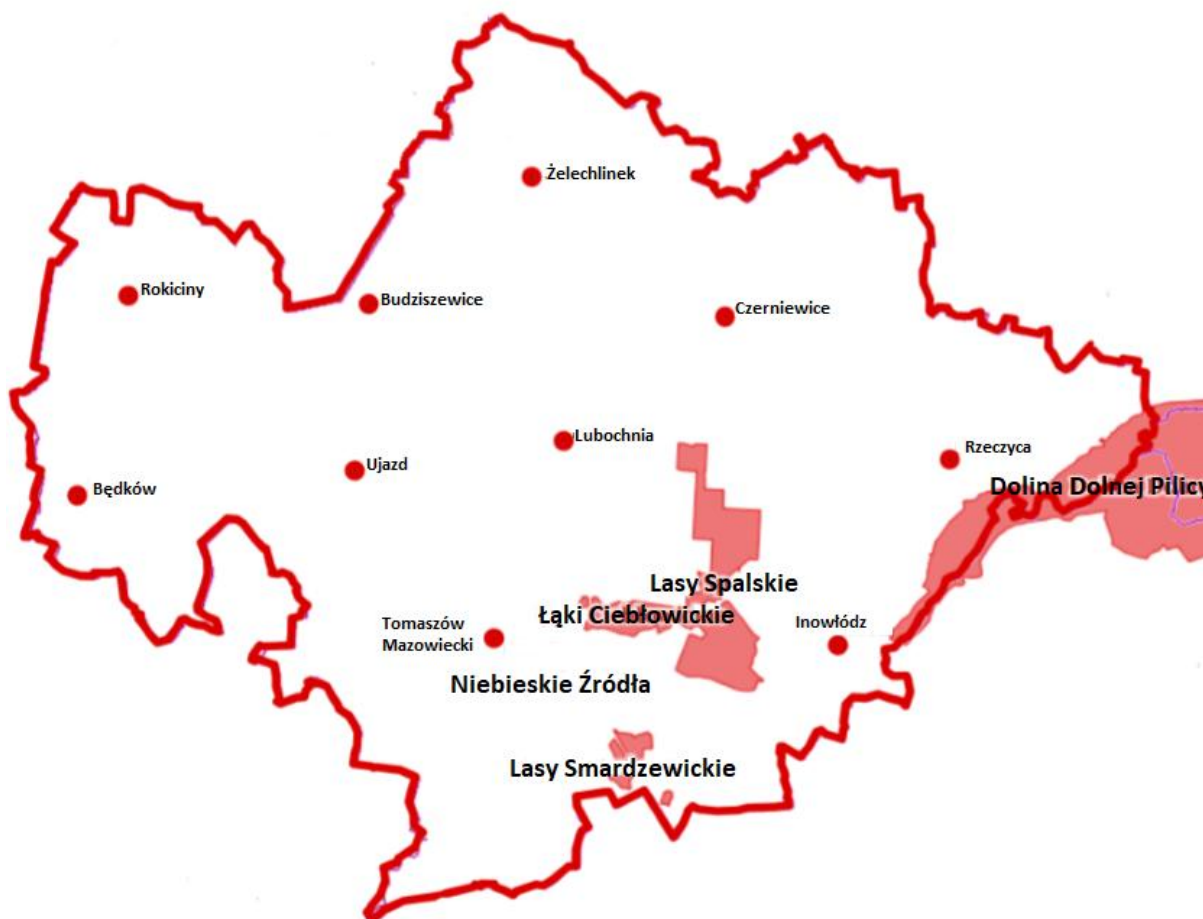
zachowania ekosystemów leśnych, związanych z występowaniem jodły pospolitej na granicy jej geograficznego zasięgu. Charakter szaty roślinnej jest zbliżony do wyżynnego, występują tu m.in.: starzec kędzierzawy, żywiec dziewięciolistny, trzcinnik owłosiony, trybula lśniąca. Lasy Smardzewickie znajdują się w obszarze wychodni warstw wodonośnych zasilających Niebieskie Źródła, które to stanowią ważny obiekt Natura 2000.

Obszar Natura 2000 Niebieskie Źródła (kod PLH100005) - obejmuje obszar położony na terasie doliny Pilicy. Jest to teren źródliskowy. Znajduje się tu zespół wywierzysk, źródeł krasowych wraz z rozlewiskami utworzonymi przez kanały odpływowe, otoczony kompleksem lasów łęgowych i olsów oraz płatami zbiorowisk zaroślowych i szuwarowych. Osobliwością są silnie pulsujące, obfite (ok. 80 l/sekundę) źródła bijące z wapiennego podłoża. Zimna, czysta woda ma barwę turkusową. Woda ze źródeł zasila akwenty zajmujące powierzchnię ok. 5 ha. Występuje tu cenny kompleks wapiennych źródlisk, z charakterystyczną dla nich roślinnością; typowo wykształcone są starorzecza i lasy łęgowe. Łącznie zidentyfikowano tu 3 rodzaje siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Obserwuje się tu także 1 gatunek z Załącznika II Dyrektywy - traszkę grzebieniastą. Bogata flora roślin naczyniowych reprezentowana jest przez około 400 gatunków. Znajdują się tu stanowiska licznych gatunków prawnie chronionych oraz innych, rzadkich lokalnie. Utrzymuje się tu goździk siny *Dianthus caesius* sztucznie wprowadzony około 1935 roku, podobnie jak różanecznik żółty *Rhododendron flavum*. Akwenty wodne są ostoją dla zimujących ptaków wodno - błotnych. Jest to jeden z najpiękniejszych obiektów przyrody nieożywionej w Polsce. Wyjątkowe są zwłaszcza zjawiska postglacjalne, w postaci źródeł krasowych skrajnie rzadkich na nizinach.

Obszar Natura 2000 Dolina Dolnej Pilicy (kod PLH140016) - obejmuje 80-kilometrowy, równoleżnikowo biegnący odcinek doliny Pilicy, szeroki na 1 - 5 km, pomiędzy Inowłodzem, a Ostrówkiem - Mniszewem (ujście do Wisły) oraz dolinę Drzewiczki. Północną granicę obszaru stanowi stroma skarpa, o wysokości względnej do 20 m, miejscami pokryta roślinnością kserotermiczną. Część południowa doliny Pilicy jest płaska, w znacznym stopniu pokryta lasami. Rzeka na tym odcinku meandruje, tworząc liczne wysepki, łachy i ławice piasku. Niskie wyspy są nagie, wyższe porośnięte zaroślami wierzbowymi. Koryto Pilicy ma tu szerokość 100 – 150 m i łączy się z licznymi starorzeczami, zarośniętymi w różnym stopniu. Po wybudowaniu w 1973 r. Zbiornika Sulejowskiego przepływ wody w rzece zmniejszył się o około 25 %. Naturalne zalewanie doliny podczas wezbrań powodziowych należy do rzadkości, co ma wpływ na zmniejszenie nawodnienia doliny. Terasa zalewowa jest częściowo zmeliorowana, dominują na niej łąki i pastwiska o różnym stopniu wilgotności, zbiorowiska turzyc i trzcin. Wilgotne zagłębienia terenu porośnięte są wierzbami i olszą. Część łąk i pastwisk, w tym zmeliorowanych, na skutek braku użytkowania porasta krzewami i drzewami lub zabagnia się. W części południowo - zachodniej na powierzchni kilkuset ha rozciągają się tzw. Błota Brudzewskie, największe torfowisko w dolinie, zmeliorowane i osuszone w znacznej części w poprzednich latach. Na południu, w okolicy miejscowości

Promna, występuje kompleks torfiarek (ponad 16 ha). Na obrzeżu obszaru, po południowej stronie rzeki pomiędzy Gapinem i Grzmiącą rozciąga się największy i najcenniejszy kompleks leśny obejmujący zróżnicowane siedliska leśne, od boru świeżego poprzez lasy łęgowe do olsu jesionowego. W okolicach Duckiej Woli znajduje się kompleks leśny Majdan. Są to głównie lasy sosnowe na piaszczystych glebach oraz płaty drzewostanów liściastych z olszą i dębem, zajmujące bogate siedliska grądowe i bagienne. Dominującym typem użytkowania gruntów są tereny związane z rolnictwem, a lasy zajmują niewiele ponad 20 % obszaru. Zróżnicowana pod względem składu i wilgotności gleba, a także ekstensywne użytkowanie użytków zielonych stworzyły bardzo ciekawy, mozaikowy układ siedlisk, poczynając od kserotermicznych po bagienne. W ostoi utrzymują się duże kompleksy łąk. Obszar obejmuje pozostałości naturalnych lasów spalskich, z których najcenniejsze są płaty starych dąbrów. W dolinie dobrze zachowały się także lasy łęgowe. Z tego obszaru podawanych jest 10 typów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG i 9 gatunków z Załącznika II tej dyrektywy. Ostoja charakteryzuje się bogatą florą - stwierdzono tu występowanie 575 gatunków roślin naczyniowych, w tym rzadkie, zagrożone i prawnie chronione. Dolina jest od 1984 r. zasiedlona przez bobry, a od połowy lat 90-tych XX w. przez wydry. Pilica jest jedną z ważniejszych w Polsce rzek z punktu widzenia ochrony ichtiofauny (występuje tu 7 gatunków ryb z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG). Ostoja w znacznej części pokrywa się z OSOP Dolina Pilicy. Jest to ważna ostoja ptasia o randze krajowej K68. Występują tu co najmniej 32 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Rady 79/409/EWG oraz 6 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt.

Rysunek 7. Lokalizacja obszarów Natura 2000 (obszary siedliskowe) na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: geoserwis.gdos.gov.pl, opracowanie własne

Obszar Specjalnej Ochrony Dolina Pilicy (kod PLB140003) - podobnie jak opisywany wcześniej obszar PLH 140016 obejmuje 80 km równoleżnikowy odcinek doliny Pilicy. Północną granicę obszaru stanowi stroma skarpa, o wysokości względnej do 20 m, miejscami pokryta roślinnością kserotermiczną. Część południowa doliny jest płaska. Rzeka meandruje, tworząc liczne wysepki, łąchy i ławice piasku. Po wybudowaniu w 1973 r. Zbiornika Sulejowskiego przepływ wody w rzece zmniejszył się o około 25%. Naturalne zalewanie doliny podczas wezbrań powodziowych należą do rzadkości, co ma wpływ na zmniejszenie nawodnienia doliny. Terasa zalewowa jest częściowo zmeliorowana, dominują na niej łąki i pastwiska o różnym stopniu wilgotności, zbiorowiska turzyc i trzcin. Wilgotne zagłębienia terenu porośnięte są wierzbami i olszą. Część łąk i pastwisk, w tym zmeliorowanych, na skutek nieużytkowania porasta krzewami i drzewami lub zabagnia się. W części południowo - zachodniej na powierzchni kilkuset ha rozciągają się tzw. Błota Brudzewskie, największe torfowisko w dolinie, zmeliorowane osuszone w znacznej części w latach poprzednich. Na południu, od miejscowości Promna występuje kompleks torfiarek (ponad 16 ha). Na obrzeżu obszaru, po południowej stronie rzeki pomiędzy Gapinem i Grzmiącą rozciąga się największy i najcenniejszy kompleks leśny obejmujący zróżnicowane siedliska leśne, od boru świeżego

poprzez lasy łęgowe do olsu jesionowego. W okolicach Duckiej Woli znajduje się kompleks leśny Majdan. Są to głównie lasy sosnowe na piaszczystych glebach oraz płaty drzewostanów liściastych z olszą i dębem, zajmujące bogate siedliska grądowe i bagienne. Dolina jest wykorzystywana rekreacyjnie, zwłaszcza pod zabudowę letniskową, miejscami tworzącą skupienia (Kępa Niemojewska). Ma to negatywny wpływ na przyrodę. Dominującym typem użytkowania ziemi są tereny związane z rolnictwem, a lasy zajmują niewiele ponad 20 % obszaru. Ostoja ptasia o randze krajowej K 68. Występują tu co najmniej 32 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 11 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Na terenie ostoi stwierdzono 56 łęgowych gatunków ptaków związanych z siedliskami wodnymi i bagiennymi. W okresie łęgowym obszar zasiedla 7 – 10 % populacji krajowej sieweczki obrożnej, 5 % - 10 % populacji krajowej brodziec piskliwego, około 5 % krwawodzioba, 4,5 % dudka, około 2 % rycyka oraz co najmniej 1 % populacji krajowej następujących gatunków ptaków: batalion, bączek, bąk, błotniak stawowy, cyranka, czernica, gąsiorek, lelek, nurogęś, podróżniczek, rybitwa białoczelna, rybitwa czarna, rybitwa rzeczna, sieweczka rzeczna, trzmielojad, zimorodek; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występują: błotniak łąkowy, bocian biały, bocian czarny, krzyżówka, derkacz, jarzębatka, kropiatka, lerka, świergotek polny, zausznik. Zróżnicowana pod względem składu i wilgotności gleba, a także ekstensywne użytkowanie użytków zielonych stworzyły bardzo ciekawy, mozaikowaty układ siedlisk i roślinności - poczynając od kserotermicznych po bagienne. W ostoi utrzymują się duże kompleksy łąk. Obszar obejmuje pozostałości naturalnych lasów spalskich, z których najcenniejsze są płaty starych dąbrów. W dolinie dobrze zachowały się także lasy łęgowe. Z tego obszaru podawanych jest 6 typów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej. Ostoja charakteryzuje się bogatą florą - stwierdzono tu występowanie 575 gatunków roślin naczyniowych, w tym rzadkie, zagrożone i prawnie chronione. Dolina jest od 1984 r. zasiedlona przez bobry, a od połowy lat 90.XX w. przez wydry. Pilica jest jedną z ważniejszych w Polsce rzek z punktu widzenia ochrony ichtiofauny.

Rysunek 8. Lokalizacja obszarów Natura 2000 (obszary ptasie) na terenie Powiatu Tomaszowskiego

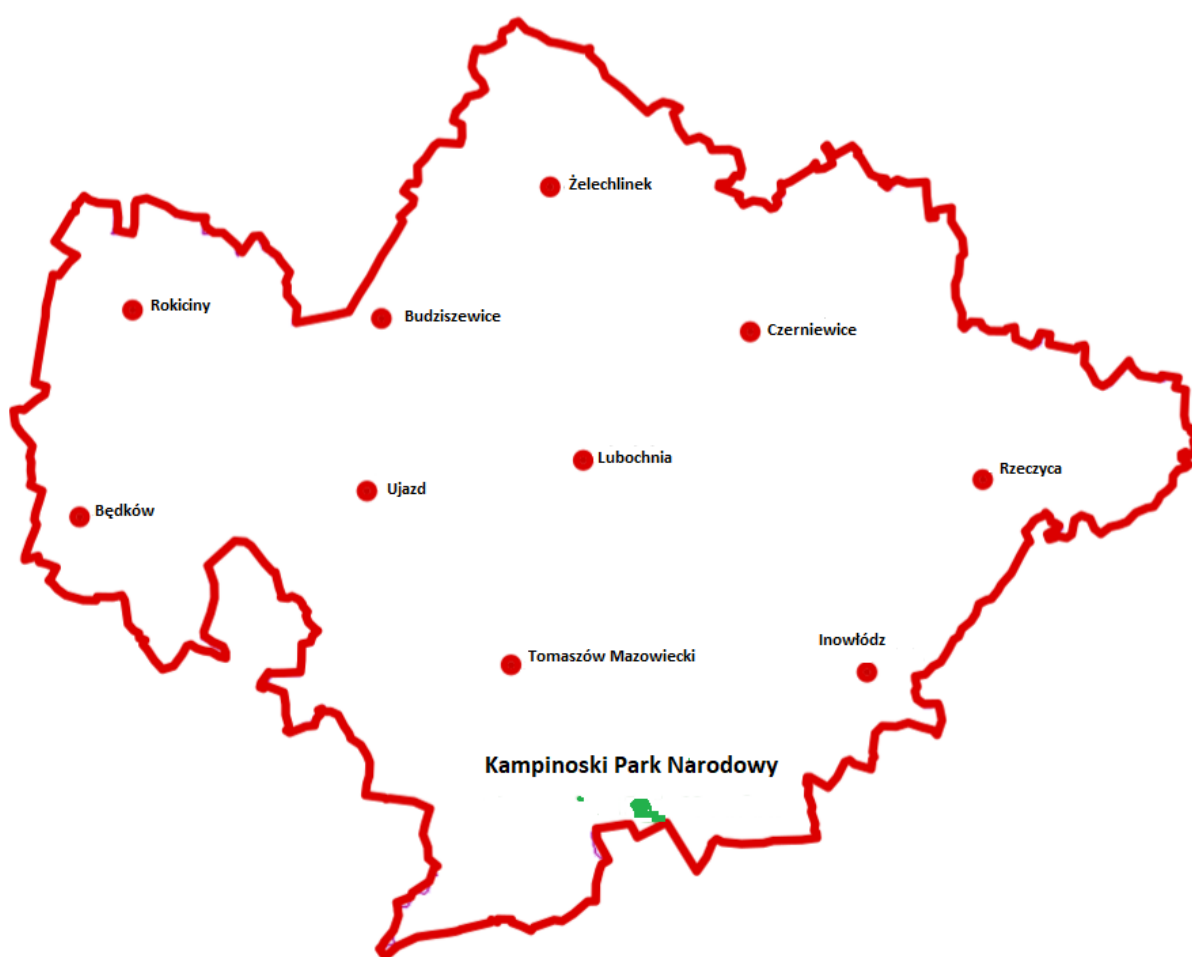
Źródło: geoserwis.gdos.gov.pl, opracowanie własne

PARK NARODOWY

Kampinoski Park Narodowy - został utworzony na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 stycznia 1959 r. w sprawie utworzenia Kampinoskiego Parku Narodowego. Obecnie obowiązującym aktem prawnym jest Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 1997 r. w sprawie Kampinoskiego Parku Narodowego. Obszar Parku obejmuje 38 544 ha. Dodatkowo 37 756 ha zajmuje otulina. Ochroną objęte są tereny puszczy będące pozostałością po Puszczy Mazowieckiej. Charakterystyka obszaru kształtowana jest przez wydmy powstałe w pradolinie Wisły i obszary bagienne porośnięte roślinnością łąkową, turzycami, zaroślami i lasami bagiennymi, wśród których dominują lasy olsowe i łęgowe. Wydmy są uważane za najlepiej zachowany kompleks wydym śródlądowych w skali Europy. Park i dolina nieuregulowanej Wisły ze starorzeczami, wyspami, piaszczystymi łachami, wyspami i zaroślami sprzyjają różnorodności świata roślin i zwierząt. Wśród zwierząt charakterystycznymi gatunkami zwierząt są łoś, bóbr i ryś. Ponadto żyją tu wydra, borsuk, kuna leśna, nietoperz, dzik, jeleń, sarna, jenot i lis. Do typowych ptaków należą sowa błotna, bocian czarny, bocian biały, derkacz, żuraw, bąk zwyczajny, orlik

krzykliwy, błotniak, rybitwy i dzięcioły. Lasy stanowią 70 % powierzchni Kampinoskiego Parku Narodowego. Dominującym siedliskiem jest bór świeży, natomiast wśród gatunków drzew dominują dąb, brzoza, jesion, olcha i topola. W składzie gatunkowym gleb Parku występują przede wszystkim kwaśne i mało żyzne gleby wytworzone z piasków eolicznych: gleby rdzawe i bielcowe oraz gleby gruntowo-glejowe. Znaczący jest też udział czarnych ziem, gleb mułowych, torfowych, murszowych i murszowatych. Obszar Parku został uznany przez Parlament Europejski za ostoję ptaków o randze europejskiej. Na terenie Parku od 1934r. działał Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach, który został zamknięty ze względu na likwidację stada.

Rysunek 9. Położenie Kampinoskiego Parku Narodowego na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: geoserwis.gdos.gov.pl, opracowanie własne

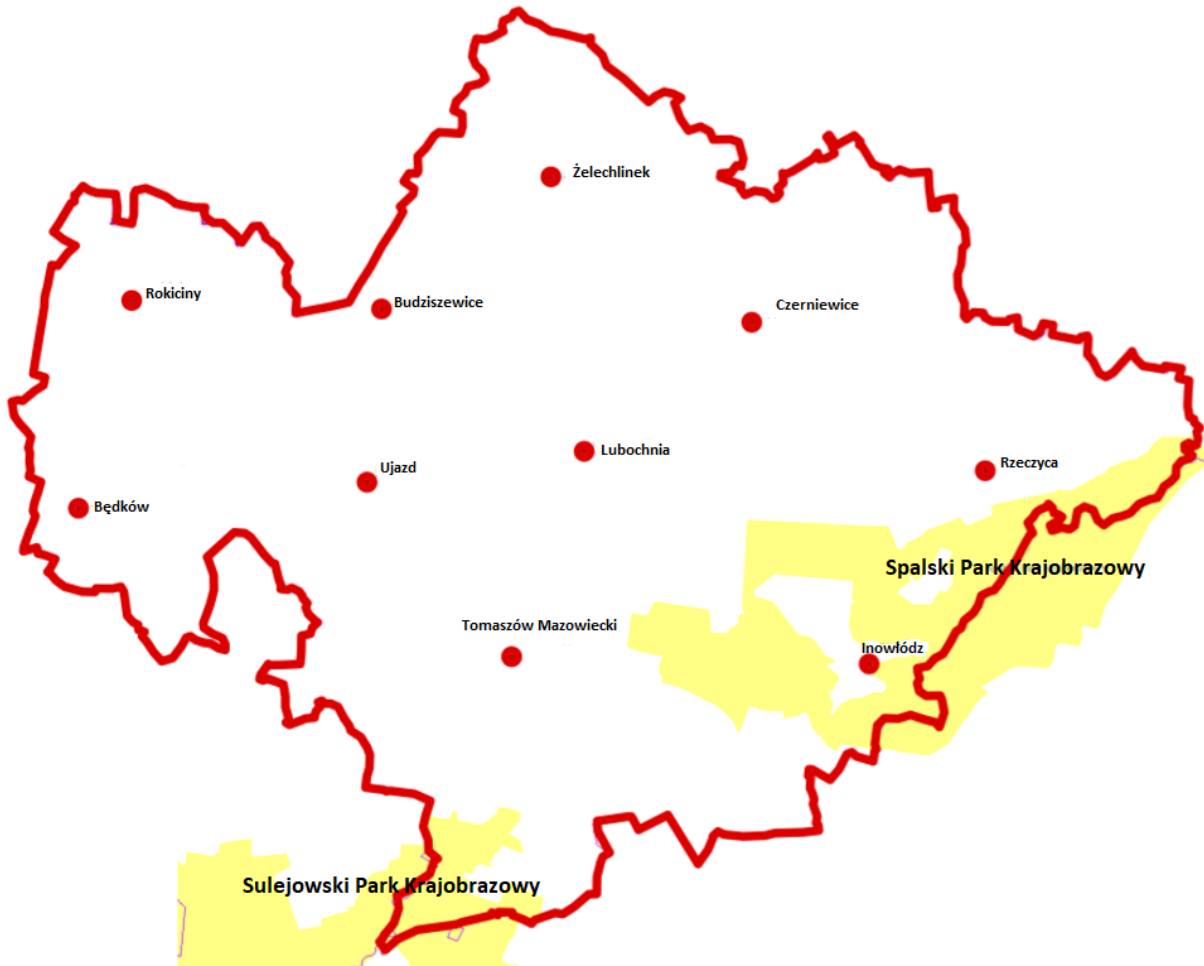
PARKI KRAJOBRAZOWE

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego zlokalizowane są 2 parki Krajobrazowe: Sulejowski i Spalski.

Tabela 54. Wykaz Parków Krajobrazowych zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Nazwa obszaru	Charakterystyka
<p>Sulejowski Park Krajobrazowy (w powiecie na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki) – wprowadzony Rozporządzeniem nr 24/2006 Wojewody Łódzkiego z dnia 3 lipca 2006 roku (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego nr 248, poz. 1920 z dnia 14 lipca 2006 roku). Zmiany wprowadzone Uchwałą nr XLVII/614/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 27 lutego 2018r. w sprawie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Powierzchnia ogólna Parku 17026 ha.</p>	<p>Park obejmuje i ochrania jeden z najcenniejszych fragmentów dorzecza Pilicy w jej środkowym odcinku od okolic Bąkowej Góry do okolic Tomaszowa Mazowieckiego. Osią parku jest rzeka Pilica i utworzony na niej Zbiornik Sulejowski. Park ochrania krajobraz nadrzeczny Pilicy, Czarnej Malenieckiej (Koneckiej), delty Luciąży, śródleśnych strumieni, np. strugi Młynki czy Rosochy. W Sulejowskim PK znajduje się fragment najlepiej zachowanego koryta Pilicy charakteryzujący się licznymi, naturalnymi i malowniczymi meandrami. Na obszarze Sulejowskiego PK znajduje się 11 rezerwatów przyrody głównie leśnych.</p>
<p>Spalski Park Krajobrazowy (w powiecie na terenach gmin: Tomaszów Mazowiecki, Rzczyca, Inowódz, Lubochnia i miasta Tomaszów Mazowiecki) – wprowadzony Rozporządzeniem nr 26/2006 Wojewody Łódzkiego z dnia 13 lipca 2006 roku (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego nr 258, poz. 1990 z dnia 24 lipca 2006 roku) o powierzchni ogólnej 37244 ha.</p>	<p>Naturalną osią parku jest dolina Pilicy z różnorodnością krajobrazów związanych z meandrującą rzeką, jej starorzeczem i dopływami oraz przyległymi lasami będącymi pozostałościami dawnej puszczy. Najbardziej interesujący krajobrazowo fragment doliny to przełomowy odcinek rzeki w pobliżu Inowódza. Z terenów krawędziowych doliny w Legnicy i Zakościelu rozpościerają się rozległe panoramy widokowe. Równie atrakcyjnymi miejscami widokowymi są tereny w okolicach Łęgu i Grotowic. Na obszarze Spalskiego PK znajduje się 5 rezerwatów leśnych oraz 1 rezerwat florystyczny.</p>

Rysunek 10. Położenie Parków Krajobrazowych na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: geoserwis.gdos.gov.pl, opracowanie własne

REZERWATY

Na terenie Powiatu znajduje się 13 rezerwatów przyrody, w większości są to rezerwaty leśne. Ochroną rezerwatową objęto obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, zwierząt i grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 55. Wykaz Rezerwatów Przyrody znajdujących się na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Nazwa Rezerwatu	Gmina na której zlokalizowany jest Rezerwat	Opis Rezerwatu	Powierzchnia [ha]	Podstawa prawna
Gać Spalska	Inowódz, Lubochnia	Rezerwat leśny, cenny ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych naturalnie wykształconych zespołów roślinnych (głównie łągu jesionowo - olszowego i olsu porzeczkowego) związanych ze śródleśną rzeką nizinną oraz licznych stanowisk rzadkich i chronionych roślin i zwierząt	85,89	Zarządzenie Nr 14/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 11 lutego 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Gać Spalska (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 70, poz. 555), Rozporządzenie Nr 32/2006 Wojewody Łódzkiego z dnia 16 listopada 2006 r. w sprawie rezerwatu przyrody Gać Spalska (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 394, poz. 3037)
Jeleń	Tomaszów Mazowiecki	Rezerwat leśny chroniący lasy liściaste z jodłą	48,97	Rozporządzenie Nr 16/2007 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 kwietnia 2007 r. w sprawie rezerwatu przyrody Jeleń (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 121, poz.1082), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 24 maja 1976 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 24, poz. 108 z 1976 r.)
Konewka	Inowódz	Rezerwat leśny obejmujący ochroną fragment ekosystemów leśnych o charakterze naturalnym, obejmującym m.in. zespół świetlistej dąbrowy oraz stary drzewostan	99,91	Zarządzenie NR 48/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 17 czerwca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Konewka (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 194, poz. 1566), zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 11 października 1978 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 33, poz. 126 z 1978 r.)
Kruszewiec	Lubochnia	Rezerwat leśny, który chroni grąd i bór mieszany z udziałem jodły na granicy jej zasięgu	81,54	Zarządzenie Nr 18/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Kruszewiec, Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 10 maja 1989 r. zmieniające zarządzenia w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 17, poz. 119), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 19 kwietnia 1979 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 13, poz. 77)

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Łaznów	Rokiciny	Rezerwat leśny obejmujący ochroną zróżnicowane zbiorowiska leśne z dominacją jodły na granicy zasięgu	60,83	Zarządzenie Nr 10/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 11 lutego 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Łaznów (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 70, poz.552), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 19 kwietnia 1979 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (MP nr 13, poz. 77 z 1979 r.)
Małecz	Lubochnia	Rezerwat florystyczny, utworzony dla ochrony stanowiska różanecznika żółtego oraz fitocenozy boru mieszanego i wilgotnego	9,15	Zarządzenie Nr 15/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 11 lutego 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Małecz (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr70, poz. 556), Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 12 sierpnia 1987 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (MP nr 28, poz. 222 z 1987 r.)
Niebieskie Źródła	Tomaszów Mazowiecki (miasto i gmina)	Rezerwat krajobrazowy powstały ze względu na źródła krasowe wraz z ich odpływami i otaczającą je roślinnością oraz bogatą fauną	28,70	Zarządzenie Nr 52/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 17 czerwca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Niebieskie Źródła (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 194, poz. 1570), Zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 27 lipca 1961 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 72, poz. 306 z 1961 r.)
Rawka	Żelechlinek	Rezerwat wodno – krajobrazowy chroniący koryto rzeki Rawki z rozgałęzieniami od źródeł do ujścia	487,00	Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 24 listopada 1983 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (MP nr 39, poz. 230 z 1983 r.)
Sługocice	Tomaszów Mazowiecki	Rezerwat florystyczny obejmujący stanowisko Żywca dziewięciolistnego w grądzie wilgotnym	8,89	Rozporządzenie Nr 12/2007 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 kwietnia 2007 r. w sprawie rezerwatu przyrody Sługocice (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 121, poz.1078), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 18 maja 1984 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (MP nr 15, poz. 108 z 1984 r.)
Spała	Inowódz	Rezerwat leśny powstały dla ochrony grądów ze starymi dębami i sosnami	102,70	Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 31 grudnia 2014 r. w sprawie rezerwatu przyrody Spała (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2015 r., poz. 124), Rozporządzenie Nr 59/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie rezerwatu przyrody Spała (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 3, poz. 62), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 30 września 1958 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 81, poz. 467

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

				z 1958 r.)
Starodrzew Lubochniański	Lubochnia	Rezerwat leśny obejmujący starodrzew sosnowo - dębowy, mający duże wartości krajobrazowe	22,38	Zarządzenie Nr 16/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Starodrzew Lubochniański (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 77, poz. 631) , Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 5 czerwca 1990 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (MP nr 31, poz. 248 z 1990 r.
Twarda	Tomaszów Mazowiecki	Rezerwat leśny obejmujący las jodłowy	22,79	Rozporządzenie Nr 11/2007 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 kwietnia 2007 r. w sprawie rezerwatu przyrody (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 121, poz.1077), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 24 maja 1976 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (MP nr 24, poz. 108 z 1976 r.; MP nr 15, poz. 107 z 1984 r.)
Żądłowice	Inowódz, Rzeczycza	Rezerwat leśny powstały dla ochrony mozaiki ekosystemów leśnych: olsów, borów sosnowych, łęgów i grądów, występujących w związku z istniejącym układem warunków hydrologicznych	241,19	Zarządzenie Nr 55/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z dnia 17 czerwca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody Żądłowice (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 194, poz. 1573), Rozporządzenie Nr 58/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie rezerwatu przyrody Żądłowice (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 3, poz. 61), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 5 października 1968 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (MP nr 43, poz. 300 z 1968 r.)

Źródło: www.bip.lodz.rdos.gov.pl stan na 15.02.2019 r.

OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszar Chronionego Krajobrazu Górnej Rawki został utworzony Uchwałą Nr XIV/93/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Skierniewicach z dnia 26 września 1986 r. w sprawie utworzenia Bolimowskiego Parku Krajobrazowego i obszarów krajobrazu chronionego. Obowiązującym aktem prawnym w tym zakresie jest Rozporządzenie Nr 36 Wojewody Skierniewickiego z dnia 28 lipca 1997 r. w sprawie wyznaczenia obszarów chronionego krajobrazu (Dz. Urz. Nr 18, poz. 113). Powierzchnia obszaru chronionego wynosi 8 400 ha. Jest to teren o urozmaiconej rzeźbie, położony w całości w dorzeczu Rawki. Obejmuje jej tereny źródłiskowe na granicy Wysoczyzny Skierniewickiej i Wysoczyzny Rawskiej na południe od Rawy Maz. O walorach krajobrazowych stanowi tu zróżnicowanie rzeźby, korzystna mozaika niewielkich terenów leśnych, łąk i gruntów rolnych. W granicach Powiatu Tomaszowskiego obszar położony jest w Gminach: Czerniewice i Żelechlinek.

Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki został utworzony Uchwałą Nr XV/69/83 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Radomiu z dnia 28 czerwca 1983 r. zmieniająca uchwałę nr VI/27/77 w sprawie planu przestrzennego zagospodarowania województwa radomskiego do 1990 r. oraz planu społeczno-gospodarczego rozwoju województwa w latach 1976-1980 i kierunków do roku 1985. Aktualnie obowiązującym aktem prawnym w tym zakresie jest Uchwała nr 29/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki (Dz. Urz. z 2018, poz. 113182). Powierzchnia obszaru chronionego wynosi 640 063,34 ha. Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki obejmuje teren związany z dolinami rzek, o dużej atrakcyjności turystyczno - krajobrazowej i bardzo bogatych oraz zróżnicowanych zasobach przyrodniczych. Północna strona Pilicy położona jest na wysokim tarasie rzeczny opadającym stromą skarpą w kierunku rzeki, pozostała część obszaru obejmuje tereny w dużym procencie zalesione i zadrzewione. W granicach Powiatu Tomaszowskiego obszar położony jest w Gminie Rzeczyca.

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki został utworzony dnia 21.08.2007 r. Rozporządzeniem Nr 41/2007 Wojewody Łódzkiego z dnia 21 sierpnia 2007 r. w sprawie ustanowienia Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki. Aktualnie obowiązującym aktem prawnym w tym zakresie jest Uchwała NR XXXI/613/12 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 18 grudnia 2012 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2013 r. poz. 265). Powierzchnia obszaru chronionego wynosi 2 272 ha. Został utworzony w celu ochrony przed dalszą degradacją doliny rzeki Wolbórki oraz utrzymania ciągłości ekosystemu w dolinie Wolbórki umożliwiającego migrację fauny i flory oraz zachowanie siedlisk chronionych i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. W granicach Powiatu Tomaszowskiego obszar położony jest w Gminie Będków.

STANOWISKA DOKUMENTACYJNE

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego znajduje się jedno stanowisko dokumentacyjne Groty Nadgórzyckie. Obszar został utworzony Uchwałą Nr XXIII/180/08 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 30 stycznia 2008 r. w sprawie ustanowienia stanowiska dokumentacyjnego pod nazwą Groty Nagórzyckie, zmienioną Uchwałą Nr LIII/453/10 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 27 stycznia 2010 r. Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 51, poz. 393. Przedmiotem ochrony jest skarpa skalna i znajdujące się w jej obrębie podziemne wyrobiska o powierzchni 20,8 ha.

ZESPÓŁ PRZYRODNICZO - KRAJOBRAZOWY

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego znajduje się jeden zespół przyrodniczo – krajobrazowy Skarpa Jurajska. Obszar położony jest w Gminie Inowódz, a jego powierzchnia wynosi 0,8238 ha. Aktem powołującym dla zespołu przyrodniczo – krajobrazowego Skarpa Jurajska jest Uchwała Nr XXIII/226/2001 Rady Gminy Inowódz z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo - krajobrazowe obszarów Gminy Inowódz. Przedmiotem ochrony jest kompleks gruntów położony na zboczu doliny rzeki Pilicy przy kościele św. Idziego w Inowodzu.

POMNIKI PRZYRODY

Pomniki przyrody na terenie Powiatu to nie tylko drzewa, ale również głązy narzutowe. Na omawianym obszarze ustanowiono 81 pomników przyrody (dane pochodzą z Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody, stan na 15.10.2019r.) Najwięcej takich indywidualnych form ochrony przyrody znajduje się w gminach: Inowódz, Lubochnia i Rzeczyca, których liczba wynosi odpowiednio 41, 15 i 8. Pozostałe jednostki administracyjne w swoich wykazach posiadają kilka pomników przyrody.

UŻYTKI EKOLOGICZNE

Cenne zasoby przyrodnicze Powiatu są również chronione na podstawie uznania ich za użytki ekologiczne. Na omawianym obszarze ustanowiono 28 użytków ekologicznych, których lokalizację, krótką charakterystykę oraz obowiązującą podstawę prawną przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 56. Wykaz użytków ekologicznych znajdujących się na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Rodzaj użytku ekologicznego	Powierzchnia [ha]	Obowiązująca podstawa prawna wraz z oznaczeniem miejsca ogłoszenia aktu prawnego	Lokalizacja
Miasto Tomaszów Mazowiecki			
mokradło	1,83	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Uchwała Nr XXXVII/334/2013 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z 24.04.2013 r. w sprawie ustalenia zasad ochrony dla ustanowionych pomników przyrody i użytków ekologicznych	obręb geodezyjny nr 27, działka ewidencyjna nr 12
łąka	0,70	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Uchwała Nr XXXVII/334/2013 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z 24.04.2013 r. w sprawie ustalenia zasad ochrony dla ustanowionych pomników przyrody i użytków ekologicznych	obręb geodezyjny nr 27, działka ewidencyjna nr 25
mokradło	0,34	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Uchwała Nr XXXVII/334/2013 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z 24.04.2013 r. w sprawie ustalenia zasad ochrony dla ustanowionych pomników przyrody i użytków ekologicznych	obręb geodezyjny nr 27, działka ewidencyjna nr 26
torfowisko niskie	0,77	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne	obręb geodezyjny nr 27, działka ewidencyjna nr 26
torfowisko niskie	0,63	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne	obręb geodezyjny nr 27, działka ewidencyjna nr 26
Gmina Inowódz			
bagno	0,30	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Brzustów, działka nr 1
łąka	0,64	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Brzustów, działka nr 55
kompleks leśny i bagienny	2,00	Uchwała Nr XXIII/226/2001 Rady Gminy Inowódz z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo krajobrazowe obszarów Gminy	Spała, działka nr 337

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

		Inowódz	
bagno	0,44	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z 17.12.2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne (Dz. Urz. Woj. Łódz. Z 29.12.2001r. Nr 272, poz. 4779)	Sługocice, działka nr 442
Gmina Rokiciny			
śródleśne mokradło	0,4	Uchwała NR XXX/209/13 Rady Gminy Rokiciny z dnia 13 maja 2013 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny Mokradło Łaznowska Wola (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 3534)	Chrusty Nowe, działka nr 376
Gmina Tomaszów Mazowiecki			
bagno	0,44	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 450
bagno	2,69	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 250/1
bagno	0,38	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 415
bagno	0,44	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 442
bagno	0,93	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 384
bagno	6,25	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 384
bagno	1,4	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 403
bagno	0,55	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Sługocice, działka nr 100/2
bagno	1,05	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego	Sługocice, działka nr 385
bagno	1,49	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Twarda, działka nr 4
bagno	0,30	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Twarda, działka nr 218

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

bagno	0,45	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Twarda, działka nr 218
bagno	0,30	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Twarda, działka nr 218
zbiornik wodny	0,15	Rozporządzenie Nr 57/2001 Woj. Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 272, poz. 4779	Twarda, działka nr 219
bagno	1,52	Rozporządzenie Nr 5/96 Wojewody piotrkowskiego z 04.11.1996 r. w sprawie uznania za zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz za użytki ekologiczne (Dz. Urz. Woj. Piotr. z 08.11.1996r. Nr 21, poz 76)	Smardzewice, działka nr 2192
bagno	1,34	Rozporządzenie Nr 7/98 Wojewody Piotrkowskiego z 09.12.1998 r. w sprawie zmiany rozporządzenia dotyczącego uznania za zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz za użytki ekologiczne (Dz. Urz. Woj. Piotr. Z 16.12.1998r. Nr 22, poz. 355)	Sługocice, działka nr 426
Gmina Ujazd			
kompleks śródleśnych torfowisk oraz terenów okresowo zalewanych wodą	0,35	Rozporządzenie Nr 5/96 Wojewody piotrkowskiego z 04.11.1996 r. w sprawie uznania za zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz za użytki ekologiczne (Dz. Urz. Woj. Piotr. z 08.11.1996 r. Nr 21, poz. 76)	leśnictwo Budziszewice, oddział 176c
kompleks śródleśnych łąk, szuwarów i ziołorośli	6,52	Uchwała Nr XLVI/384/14 Rady Gminy Ujazd z dnia 31 stycznia 2014r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 1197	Wykno, działka nr 303/2 oraz 312 i 313
kompleks śródleśnych szuwarów i ziołorośli	3,96	Uchwała Nr XLVI/383/14 Rady Gminy Ujazd z dnia 31 stycznia 2014r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 1196	Wykno, działka nr 325

Źródło: Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, crfop.gdos.gov.pl

Zagrożenia zasobów przyrodniczych

Układ siedlisk, struktura wiekowa i gatunkowa drzewostanów sprawia, że ich zagrożenie ze strony czynników biotycznych jest stosunkowo niewielkie. Czynniki mającymi wpływ na zdrowotność lasu są opady, szczególnie w okresie wegetacyjnym – jako czynnik stymulujący wzrost i rozwój drzewostanów oraz szkodliwe działanie grzybów, owadów i ssaków. Okresy suche przyczyniają się do zamierania drzewostanów. W osłabionych fizjologicznie drzewostanach mogą rozwijać się grzyby patogeniczne i szkodniki prowadzące do usychania drzew. Innym czynnikiem zagrażającym terenom leśnym są silne wiatry oraz pożary. Należy również zwrócić uwagę na zagrożenia jakie mogą występować względem obszarów prawnie chronionych, a przede wszystkim obszarów NATURA 2000. W przypadku obszarów NATURA 2000, każdy z nich może być chroniony w inny sposób – na wielu z nich gospodarka

człowieka nie musi być w ogóle ograniczana, a niekiedy nawet dla zachowania ekosystemów półnaturalnych, wspiera się pewne jej formy. Negatywnie na stan fauny i flory mogą wpływać procesy przestrzenne przemian krajobrazu, w tym najbardziej rozpowszechniony – fragmentacja siedlisk. Fragmentacja polega na rozpadzie zwartego dotychczas obszaru (siedlisk, ekosystemów lub typów użytkowania gruntu) na mniejsze części (fragmenty). W jej efekcie zdecydowanie zwiększa się liczba płatów i długość granic krajobrazowych, zmniejsza natomiast zwartość krajobrazu. Fragmentacja jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych procesów transformacji, prowadzącym do zmniejszania bioróżnorodności oraz przyspieszenia lokalnego zanikania roślin i zwierząt. Ze wzrostem fragmentacji ze względu na zanik siedlisk oraz bariery przestrzenne zmniejsza się także rozproszenie zwierząt i ich migracje, co przyczynia się do redukcji gatunków, powodując zmniejszenie bioróżnorodności gatunkowej wśród fauny. Wszystkie podejmowane działania powinny dążyć do minimalizacji tych procesów. Ważne jest planowanie przestrzenne, rozwój obszarów biologicznie czynnych, łączące racje gospodarcze, potrzeby i możliwości z kwestiami ekologicznymi i możliwościami środowiska. Projektowane inwestycje i działania powinny być połączone z planowaniem sieci ekologicznych, tak by spełniały potrzebę utrzymania „łączności” siedlisk. Także wszelkie prace modernizacyjne związane z budynkami itp. termomodernizacje, mogą stanowić zagrożenie dla fauny. Prace modernizacyjne, w tym planowane termomodernizacje muszą być prowadzone z uwzględnieniem potencjalnie występujących na terenie obiektów chronionych gatunków ptaków i nietoperzy. Jak podaje Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska „przed rozpoczęciem prac remontowych zarządca powinien wykonać ekspertyzę przyrodniczą stwierdzającą obecność lub brak chronionych gatunków ptaków i nietoperzy w danym obiekcie budowlanym”. W przypadku zadań dotyczących budowy urządzeń melioracyjnych oraz konserwacji, modernizacji i odbudowy urządzeń wodnych, rowów i przepustów konieczne jest rozpoznanie zasobów biotycznych przed przystąpieniem do prac, ponieważ niewłaściwie przeprowadzone mogą zagrozić gatunkom chronionym lub cennym siedliskom.

3.8.3. Podsumowanie

Powiat położony jest w obszarze szczególnie atrakcyjnym pod względem ukształtowania terenu i walorów krajobrazowych. Lesistość powiatu wynosi 31,3%. Lasy chronią gleby przed zmywaniem i wyjałowieniem przez wody opadowe, regulują stosunki wodne w zakresie retencjonowania wód podziemnych i powierzchniowych, a także zmniejszają ich spływ powierzchniowy. Stwarzają również korzystne warunki rekreacyjne i topoklimatyczne. Środowisko przyrodnicze na terenie powiatu jest chronione przepisami ogólnymi i prawem miejscowym.

3.9. Zagrożenia poważnymi awariami

Zakład stwarzający zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, w zależności od rodzaju, kategorii i ilości substancji niebezpiecznej znajdującej się w zakładzie uznaje się za zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii (ZZR), albo za zakład o dużym ryzyku wystąpienia awarii (ZDR). Zasady zaliczania zakładów do kategorii zakładów o zwiększonym ryzyku albo zakładów o dużym ryzyku określił Minister Rozwoju w drodze rozporządzenia z dnia 29 stycznia 2016r. w sprawie rodzajów i ilości znajdujących się w zakładzie substancji niebezpiecznych, decydujących o zaliczeniu zakładu do zakładu o zwiększonym lub dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej (Dz. U. z 2016 poz. 138).

Według rejestru prowadzonego przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska w Warszawie na terenie Powiatu Tomaszowskiego, znajduje się jeden podmiot kwalifikowany jako zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii. Jest to Euroglas Polska Sp. z o.o. Osiedle Niewiadów 65, 97 – 225 Ujazd. Podstawą kwalifikacji do ZZR jest możliwość magazynowania gazu LPG w dwóch zbiornikach, każdy o pojemności 200 m³.

Zagrożeniem dla środowiska mogą być awarie w mniejszych zakładach przemysłowych produkujących z materiałów niebezpiecznych lub też na stacjach paliw rozprowadzających materiały pędne dla potrzeb motoryzacji takie jak etyliny, oleje napędowe i gazy płynne.

IV. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU

Zadania wyznaczone przez Strategiczny plan adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030 wyznaczają kluczowe działania o charakterze horyzontalnym:

- Edukacja w zakresie zmian klimatu i ograniczenia ich skutków,
- Monitoring zmian gospodarki i społeczeństwa,
- Planowanie przestrzenne z uwzględnieniem zmian klimatu i adaptacji,
- Rozwój usług zdrowotnych ze szczególnym uwzględnieniem wrażliwości mieszkańców na występowanie fal upałów,
- Ograniczenie skutków zagrożeń w rolnictwie, lasach i ekosystemach wynikających z pojawiania się inwazyjnych gatunków i chorób, a także uwzględnienie przystosowania gatunkowego lasów do oczekiwanego wzrostu temperatury w procesie zalesień,
- Promocja właściwego gospodarowania na obszarach rolnych, wsparcie technologiczne gospodarstw oraz doradztwo technologiczne uwzględniające aspekty dostosowania budownictwa i produkcji rolnej do zmieniających się warunków klimatycznych,
- Uwzględnienie trendów klimatycznych w procesie projektowania i budowy infrastruktury transportowej.

W Powiecie Tomaszowskim adaptacja do zmian klimatu realizowana jest głównie poprzez działania przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 57. Działania nawiązujące do strategicznego planu adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030

Działania	Jednostki odpowiedzialne
Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających adaptacji do zmian klimatu	Gminy
Stworzenie lokalnych systemów monitorowania i wczesnego ostrzegania o możliwych skutkach zmian klimatycznych dla produkcji roślinnej i zwierzęcej	WIOŚ, MRiRW, Gmina

V. NADZWYCZAJNE ZAGROŻENIA ŚRODOWISKA

Zagrożenia dla środowiska naturalnego mogą stanowić awarie lub katastrofy. Potencjalne zagrożenie na terenie Powiatu Tomaszowskiego stwarzają:

- zagrożenia pożarowe
- prowadzenie działalności przemysłowej z użyciem substancji niebezpiecznych
- transport drogowy materiałów niebezpiecznych
- magazynowanie i stosowanie w instalacjach technologicznych substancji niebezpiecznych
- magazynowanie i dystrybucja produktów ropopochodnych
- niewłaściwe postępowanie z odpadami zawierającymi substancje niebezpieczne
- zagrożenia naturalne.

5.1. Zagrożenia pożarowe

Zagrożenie pożarowe i wybuchowe stanowią zbiorniki paliw płynnych znajdujące się na stacjach paliw zlokalizowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego, a także przesyłowe gazociągi wysokiego ciśnienia.

Skutkiem zagrożenia pożarowego spowodowanego awariami na obiektach związanych np. z komunikacją (stacje paliw) jest zagrożenie życia i zdrowia ludzi oraz zagrożenie stratami gospodarczymi. Ryzyko wystąpienia tego typu zagrożenia określa się jako prawdopodobne. Obecność na terenie Powiatu gazociągów przesyłowych wysokiego ciśnienia stwarza także zagrożenie pożarowe, a nawet wybuchowe. Ryzyko wystąpienia tego typu zagrożenia określa się również jako prawdopodobne. Względem istniejącej sieci należy zachować obowiązujące odległości podstawowe lokalizacji obiektów terenowych.

Ponadto obszarami narażonymi na wystąpienie pożaru w Powiecie Tomaszowskim są tereny leśne oraz tereny zabudowy, głównie centrum i osiedla mieszkaniowe w Tomaszowie Mazowieckim. Tereny leśne w powiecie narażone są na zaprószenie ognia mogące się szybko rozprzestrzeniać, zwłaszcza w dużych i zwartych kompleksach. Zatem największe zagrożenie występuje na terenach gmin Inowódz, Lubochnia i Tomaszów Mazowiecki.

5.2. Zagrożenia naturalne

Duży wpływ na stan środowiska i możliwości jego ochrony, oprócz czynników antropogenicznych, mają także zagrożenia naturalne. Ich skala, a także ryzyko i skutki ich wystąpienia uzależnione są w dużej mierze od naturalnych uwarunkowań regionu wynikających głównie z ukształtowania terenu i budowy geologicznej oraz warunków występowania wód podziemnych i wód powierzchniowych, a także szaty roślinnej. Warunki

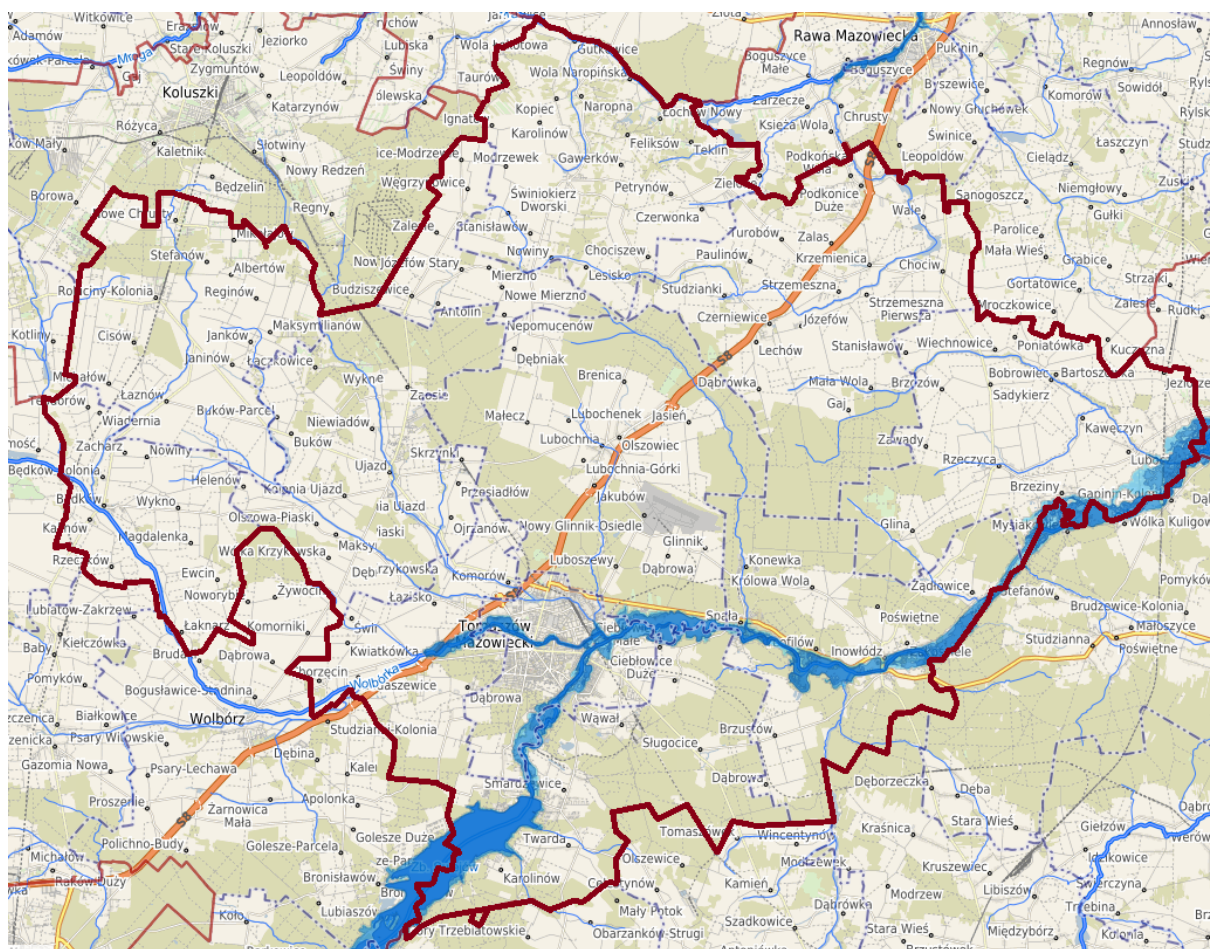
naturalne mogą być sztucznie przekształcane pod kątem zapewnienia ochrony przed takimi zagrożeniami.

5.3. Zagrożenie powodziami

Głównym źródłem zagrożenia powodziowego dla terenu Powiatu Tomaszowskiego jest rzeka Pilica i jej dopływy, gdzie groźba powodzi może nastąpić w wyniku gwałtownego wezbrania wody na skutek roztopów lub gwałtownych opadów atmosferycznych. Rzeka Pilica nie jest obwałowana na obszarze Powiatu Tomaszowskiego.

Na terenie Powiatu Tomaszowskiego znajdują się tereny zagrożone podtopieniami. Zagrożone są tereny w Gminie Rzeczyca, Inowódz, Tomaszów Mazowiecki oraz część Miasta Tomaszów Mazowiecki. Obszar zagrożony podtopieniami ciągnie się pasem wzdłuż rzeki Pilicy. Ponadto mogą wystąpić lokalne podtopienia w przypadku nagłego podniesienia się poziomu wody w ciekach przebiegających przez teren Powiatu w wyniku wystąpienia nieprzewidzianych zjawisk meteorologicznych, takich jak: intensywne opady atmosferyczne, zlodowacenie powierzchni koryta rzeki, gwałtowne topnienie pokrywy śnieżnej. Zagrożenie to może wystąpić jako podtopienia pastwisk i łąk wzdłuż cieków.

Rysunek 11. Obszary zagrożenia powodziowego na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: e-mapa.net, opracowanie własne

5.4. Susze

Susze nie występują regularnie. Wystąpienie suszy zależy od czynników, które decydują o regularności cyklu hydrologicznego, tzn. o wielkości i częstotliwości opadów atmosferycznych, reżimu odpływu, zdolności retencyjnych podłoża. Znaczenie ma również stan infrastruktury melioracyjnej. Największe powierzchnie zmeliorowanych gruntów występują na terenie gmin: Rokiciny, Będków i Ujazd. Te same Gminy mają największą długość rowów melioracyjnych.

5.5. Nadzwyczajne zagrożenia środowiska w poszczególnych obszarach interwencji

W Powiecie Tomaszowskim nadzwyczajne zagrożenia środowiska skupiają się w trzech obszarach interwencji: zagrożenia hałasem, gospodarowanie wodami i zagrożenia poważnymi awariami. Konkretnie zagrożenia zostały przedstawione w tabeli poniżej.

Tabela 58. Nadzwyczajne zagrożenia środowiska w poszczególnych obszarach interwencji na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Obszar interwencji	Nadzwyczajne zagrożenia środowiska
Ochrona klimatu i jakości powietrza	Brak zagrożeń
Zagrożenia hałasem	Duże natężenie ruchu pojazdów, szczególnie przy drodze ekspresowej S8, drodze krajowej nr 48 i drogach wojewódzkich nr 713, 715, 716 i 726
Pola elektromagnetyczne	Brak zagrożeń
Gospodarowanie wodami	Zagrożenie podtopieniami terenów zlokalizowanych przy rzece Pilicy, Moszczance, Wolbórcze, Czarnej oraz tereny zlokalizowane tuż przy Zbiorniku Sulejowskim
Gospodarka wodno-ściekowa	Brak zagrożeń
Gleby	Brak zagrożeń
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Brak zagrożeń
Zasoby przyrodnicze	Brak zagrożeń
Zagrożenia poważnymi awariami	Zlokalizowany na terenie Powiatu Tomaszowskiego zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii (ZZR): <ul style="list-style-type: none"> ➤ Euroglas Polska Sp. z o.o. Osiedle Niewiadów 65, 97 – 225 Ujazd. Zakłady stwarzające ryzyko wystąpienia poważnej awarii przemysłowej ujęte w Powiatowym Planie Zarządzania Kryzysowego z 2018r.: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Łodzi, Wydział Produkcji Wody w Tomaszowie Mazowieckim z/s Jana Pawła II 45/47, 97-200 Tomaszów Mazowiecki – z uwagi na występowanie chloru, ➤ Tomaszowskie Zakłady Drobiarskie „ROLDROB” Sp. z o.o. z/s ul. Warszawska 168/172, 97-200 Tomaszów Mazowiecki – z uwagi na występowanie amoniaku.

VI. DZIAŁANIA EDUKACYJNE

Podstawowym celem edukacji ekologicznej jest upowszechnianie idei ekorozwoju we wszystkich sferach życia oraz wdrożenie edukacji ekologicznej jako edukacji interdyscyplinarnej. Ważnym celem jest również kształtowanie pełnej świadomości i budzenie zainteresowania społeczeństwa sprawami środowiska, rozpatrując jego walory w ramach ekonomii, ekologii i wartości społecznych. Ponadto należy umożliwić każdemu człowiekowi zdobywanie wiedzy i umiejętności niezbędnych dla poprawy stanu środowiska i zachęcać mieszkańców do angażowania się w sprawy ochrony środowiska i właściwego korzystania z jego zasobów. W Powiecie Tomaszowskim działania edukacyjne skupiają się w poszczególnych obszarach interwencji:

Tabela 59. Działania edukacyjne w poszczególnych obszarach interwencji na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Obszar interwencji	Działania edukacyjne
Ochrona klimatu i jakości powietrza	<p>Organizowanie rajdów ekologicznych, konkursów ekologicznych w placówkach oświatowych w poszczególnych Gminach.</p> <p>Przekazywanie przez Gminy do wiadomości mieszkańców okresowo ważnych informacji o możliwości dofinansowania do wymiany pieców c.o. w gospodarstwach domowych, zainstalowania OZE itp.</p> <p>Działanie realizowane poprzez: strony internetowe Urzędów Gmin, obwieszczenia do sołtysów, tablice informacyjne, lokalną prasę</p>
Zagrożenia hałasem	Brak działań
Pola elektromagnetyczne	Brak działań
Gospodarowanie wodami	<p>Przekazywanie przez Gminy do wiadomości mieszkańców okresowo ważnych informacji o konieczności oszczędnego gospodarowania wodami podziemnymi, zagrożeniu powodziowym, itp.</p> <p>Działanie realizowane poprzez: strony internetowe Urzędów Gmin, obwieszczenia do sołtysów, tablice informacyjne, lokalną prasę.</p>
Gospodarka wodno-ściekowa	<p>Przekazywanie przez Gminy do wiadomości mieszkańców okresowo ważnych informacji o: obowiązku podłączenia do kanalizacji sanitarnej, wywozie nieczystości płynnych, pracach modernizacyjnych lub budowlanych w zakresie sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, itp.</p> <p>Działanie realizowane poprzez: strony internetowe Urzędów Gmin, obwieszczenia do sołtysów, tablice informacyjne, lokalną prasę.</p>
Gleby	<p>Przekazywanie przez Gminy do wiadomości mieszkańców okresowo ważnych informacji o obowiązkach w zakresie nawożenia gleb, stosowania środków ochrony roślin, zakazu wypalania traw, itp.</p> <p>Działanie realizowane poprzez: strony internetowe Urzędów Gmin, obwieszczenia do sołtysów, tablice informacyjne, lokalną prasę.</p>
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	<p>Prowadzenie zajęć z ekologii w szkołach, na których omawiane są głównie zalety selektywnej zbiórki i segregacji odpadów oraz aspekty ekologiczne i ekonomiczne wtórnego wykorzystanie odpadów.</p> <p>Organizowanie akcji sprzątnięcia świata, która w Polsce od wielu lat i cieszy się dość dużym zainteresowaniem wśród dzieci i młodzieży.</p> <p>Informowanie mieszkańców o prowadzonym systemie selektywnej zbiórki odpadów w Gminach i możliwościach odbioru odpadów niebezpiecznych, w tym azbestu.</p> <p>Działania realizowane poprzez: edukację ekologiczną w szkołach, informacje na stronie internetowej gminy, obwieszczenia do sołtysów, tablice</p>

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

	informacyjne, lokalną prasę.
Zasoby przyrodnicze	Organizowanie konkursów ekologicznych, rajdów ekologicznych w placówkach oświatowych w Gminach
Zagrożenia poważnymi awariami	Brak działań

VII. MONITORING ŚRODOWISKA

Osiągnięcie celów, wyznaczonych w „Programie Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027” wymaga prowadzenia bieżącego monitoringu przebiegu jego realizacji. Stały monitoring umożliwi ocenę skuteczności podejmowanych działań oraz wprowadzanie – w razie wystąpienia takiej konieczności – odpowiednich korekt.

Tabela 60. Harmonogram działań monitorujących „Program...”

Działanie	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Monitoring stanu środowiska								
Raporty z realizacji programu								
Aktualizacja programu								

Dla oceny realizacji „Programu...” konieczne jest ustalenie systemu wskaźników, określających skuteczność poszczególnych działań. Wskaźniki te można podzielić na grupy:

- wskaźniki ekologiczne – pozwolą określić efekt ekologiczny podejmowanych działań (jakość wód powierzchniowych i podziemnych, wskaźniki zanieczyszczenia powietrza, długość sieci infrastruktury, wskaźniki lesistości, stopień odzysku surowców wtórnych itp.)
- wskaźniki ekonomiczne – koszt jednostkowy osiągnięcia określonego efektu ekologicznego
- wskaźniki społeczne – zaangażowanie mieszkańców w działania związane z ochroną środowiska, udział w realizacji sieci infrastruktury technicznej, skuteczność selektywnej zbiórki odpadów itp.

Ocena skuteczności wdrażania programu będzie prowadzona m.in. przez porównanie wskaźników charakteryzujących stan środowiska oraz stan infrastruktury technicznej, wpływającej na stan środowiska:

- jakość wód powierzchniowych
- jakość wód podziemnych
- stężenie zanieczyszczeń powietrza gazowych i pyłowych
- wskaźnik lesistości
- powierzchnia terenów objętych ochroną prawną
- udział komunalnych ścieków nieoczyszczonych w ściekach ogółem
- długość sieci kanalizacyjnej
- stosunek długości sieci wodociągowej do sieci kanalizacyjnej
- ilość odpadów komunalnych wytworzonych przez 1 mieszkańca

- udział odpadów posegregowanych w ogólnej ilości odpadów
- nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska,

oraz wskaźniki społeczne:

- udział społeczeństwa w realizacji działań z zakresu ochrony środowiska
- uspołecznienie procesów decyzyjnych
- lokalne inicjatywy proekologiczne
- ilość działań prawnych związanych z redukcją zanieczyszczenia środowiska.

Informacje niezbędne do analizy stanu środowiska i monitoringu realizacji „Programu...” powinny być na bieżąco gromadzone i przetwarzane przez odpowiednie wydziały Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim.

Wdrażanie Programu będzie podlegało regularnej ocenie poprzez sporządzenie Raportu z realizacji Programu co 2 lata w ramach którego nastąpi:

- określenie stopnia wykonania przedsięwzięć/działań,
- określenie stopnia realizacji przyjętych celów,
- ocena rozbieżności pomiędzy przyjętymi celami i działaniami, a ich wykonaniem,
- analiza przyczyn tych rozbieżności.

Poniżej w formie tabelarycznej przedstawiono listę wskaźników do wykorzystania w Raportach.

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 61. Wskaźniki monitorowania programu

Wskaźnik	Jednostka	Miasto Tomaszów Mazowiecki	Gmina Będków	Gmina Budziszewice	Gmina Czerniewice	Gmina Inowódz	Gmina Lubochnia	Gmina Rokiciny	Gmina Rzeczyca	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Gmina Ujazd	Gmina Żelechlinek
Ilość instalacji solarnych na budynkach prywatnych/budynkach użyteczności publicznej	szt.											
Ilość ogniw fotowoltaicznych na budynkach prywatnych/budynkach użyteczności publicznej	szt.											
Ilość poddanych termomodernizacji budynków użyteczności publicznej	szt.											
Długość nowo wybudowanych dróg gminnych	km											
Długość przebudowanych dróg gminnych	km											
Wykonanie modernizacji oświetlenia ulicznego	tak/nie											
Ilość zbiorników retencyjnych	szt.											
Przepustowość oczyszczalni	m ³ /d											
Ilość usuniętych wyrobów zawierających azbest	Mg											
Ilość zebranych selektywnie odpadów	Mg											
Długość szlaków turystyki pieszej, rowerowej i konnej oraz ścieżek dydaktycznych	km											

XIII. ANALIZA ZGODNOŚCI PROGRAMU Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM, WOJEWÓDZKIM I POWIATOWYM

8.1. Analiza zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym

Tabela 62. Zadania zaplanowane w POŚ powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w krajowych dokumentach strategicznych

Cele wskazane w dokumentach strategicznych	Zadania zaplanowane w Programie powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w dokumentach strategicznych
Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020r.	
<p>Cel główny Strategii realizowany będzie poprzez cele szczegółowe i kierunki interwencji:</p> <p>Cel 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami kopalin 1.2. Gospodarowanie wodami dla ochrony przed powodzią, suszą i deficytem wody 1.3. Zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej, w tym wielofunkcyjna gospodarka leśna 1.4. Uporządkowanie zarządzania przestrzenią <p>Cel 2. Zapewnienie gospodarce krajowej bezpiecznego i konkurencyjnego zaopatrzenia w energię:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Lepsze wykorzystanie krajowych zasobów energii 2.2. Poprawa efektywności energetycznej 2.3. Zapewnienie bezpieczeństwa dostaw importowanych surowców energetycznych 2.4. Modernizacja sektora elektroenergetyki zawodowej, w tym przygotowanie do wprowadzania energetyki jądrowej 2.5. Rozwój konkurencji na rynkach paliw i energii oraz umacnianie pozycji odbiorcy 2.6. Wzrost znaczenia rozproszonych odnawialnych źródeł energii 2.7. Rozwój energetyki na obszarach podmiejskich i wiejskich 2.8. Rozwój systemu zaopatrywania nowej generacji pojazdów wykorzystujących paliwa alternatywne <p>Cel 3. Poprawa stanu środowiska</p> <ol style="list-style-type: none"> 3.1. Zapewnienie dostępu do czystej wody dla społeczeństwa i gospodarki 3.2. Racjonalne gospodarowanie odpadami, w tym wykorzystanie ich na cele energetyczne 3.3. Ochrona powietrza, w tym ograniczenie oddziaływania energetyki 3.4. Wspieranie nowych i promocja polskich technologii energetycznych i środowiskowych 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ ochrona klimatu i jakości powietrza, ➤ ochrona przed hałasem, ➤ gospodarka wodno-ściekowa, ➤ zasoby przyrodnicze.

3.5. Promowanie zachowań ekologicznych oraz tworzenie warunków do powstawania zielonych miejsc pracy.	
Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku	
<p>Kierunki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poprawa efektywności energetycznej • wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii • wytwarzanie i przesyłanie energii elektrycznej oraz ciepła • rozwój wykorzystywania odnawialnych źródeł energii • ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ ochrona klimatu i jakości powietrza
Krajowy Program Ochrony Powietrza do roku 2020 z perspektywą do roku 2030	
<p>Celem głównym jest poprawa jakości życia mieszkańców Polski, szczególnie ochrony ich zdrowia i warunków życia, z uwzględnieniem ochrony środowiska, z jednoczesnym zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju</p>	<p>Cele te będą realizowane przez wszystkie zaplanowane zadania w ramach poszczególnych obszarów interwencji</p>
Plan Gospodarowania Wodami na obszarze dorzecza Wisły	
<p>Dla naturalnych części wód celem jest osiągnięcie co najmniej dobrego stanu ekologicznego i dla silnie zmienionych i sztucznych części wód – co najmniej dobrego potencjału ekologicznego. Ponadto, w obydwu przypadkach, w celu osiągnięcia dobrego stanu/potencjału konieczne będzie dodatkowo utrzymanie co najmniej dobrego stanu chemicznego.</p> <p>Dla wód podziemnych określono następujące główne cele środowiskowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zapobieganie dopływowi lub ograniczenie dopływu zanieczyszczeń do wód podziemnych • Zapobieganie pogarszaniu się stanu wszystkich części wód podziemnych • Zapewnienie równowagi pomiędzy poborem a zasilaniem wód podziemnych • Wdrożenie działań niezbędnych dla odwrócenia znaczącego i utrzymującego się rosnącego trendu stężenia każdego zanieczyszczenia powstałego na skutek działalności człowieka • Dla spełnienia wymogu niepogarszania stanu części wód, dla części wód będących w co najmniej dobrym stanie chemicznym i ilościowym, celem środowiskowym będzie utrzymanie tego stanu. 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarka wodno-ściekowa
Program wodno-środowiskowy kraju	
<p>Cele:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niepogarszanie stanu części wód • Osiągnięcie dobrego stanu wód: dobry stan ekologiczny i chemiczny dla wód powierzchniowych, dobry stan chemiczny i ilościowy dla wód podziemnych, • Spełnienie wymagań specjalnych, zawartych w innych unijnych aktach prawnych i polskim prawie w odniesieniu do obszarów chronionych (w tym wrażliwych na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych, narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu pochodzącymi ze źródeł rolniczych, przeznaczonych do celów rekreacyjnych, do poboru wody dla zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia, przeznaczonych do ochrony gatunków zwierząt wodnych o znaczeniu gospodarczym, do ochrony 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarka wodno-ściekowa

<p>siedlisk lub gatunków, dla których utrzymanie stanu wód jest ważnym czynnikiem w ich ochronie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zaprzestanie lub stopniowe wyeliminowanie zrzutu substancji priorytetowych do środowiska lub ograniczone zrzuty tych substancji 	
Aktualizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych	
<p>Celem Programu jest ograniczenie zrzutów niedostatecznie oczyszczanych ścieków, a co za tym idzie – ochrona środowiska wodnego przed ich niekorzystnymi skutkami</p>	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarka wodno-ściekowa
Master Plan dla wdrażania dyrektywy Rady 91/271/EWG	
<p>Master Plan dla wdrażania dyrektywy Rady 91/271/EWG przygotowany na podstawie ustaleń z Komisją Europejską, który przedstawia sposób osiągnięcia celu wskazanego w dyrektywie Rady 91/271/EWG uwzględniając zmiany w prawodawstwie polskim oraz nową perspektywę finansową na lata 2016-2020. Master Plan zakłada inwestycje planowane po roku 2015 zgodnie, z którymi przyrost liczby rzeczywistych mieszkańców, którzy skorzystają z usług kanalizacyjnych w wyniku wybudowania sieci powinien wynosić: 72 367 osób, a długość sieci kanalizacyjnej planowanej do budowy ogółem to: 734,8 km.</p>	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarka wodno-ściekowa
MasterPlan dla obszaru dorzecza Wisły	
<p>Nadrzędne cele strategiczne polityki wodnej Unii Europejskiej, które uwzględniono w dokumencie, skupiają się przede wszystkim na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osiągnięciu i utrzymaniu dobrego stanu oraz potencjału wód, a także związanych z nimi ekosystemów, • Zapewnieniu dostępu do zasobów wodnych dla zaspokojenia potrzeb ludności, środowiska naturalnego oraz społecznie i ekonomicznie uzasadnionych potrzeb wodnych gospodarki • Ograniczeniu negatywnych skutków powodzi i suszy oraz minimalizowaniu ryzyka wystąpienia sytuacji nadzwyczajnych • Wdrożeniu systemu zintegrowanego zarządzania zasobami wodnymi i gospodarowania wodami 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarowanie wodami ➤ gospodarka wodno-ściekowa
Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły	
<p>Cele główne zarządzania ryzykiem powodziowym, to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zahamowanie wzrostu ryzyka powodziowego, • Obniżenie istniejącego ryzyka powodziowego, • Poprawa systemu zarządzania ryzykiem powodziowym 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarowanie wodami
Krajowy Plan Gospodarki Odpadami 2022	
<p>W gospodarce odpadami komunalnymi, w tym odpadami żywności i innymi odpadami ulegającymi biodegradacji, przyjęto następujące cele:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) zmniejszenie ilości powstających odpadów 2) zwiększanie świadomości społeczeństwa na temat właściwego gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym odpadami żywności i innymi odpadami ulegającymi biodegradacji; 3) doprowadzenie do funkcjonowania systemów zagospodarowania odpadów zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami. 4) zmniejszenie udziału zmieszanych odpadów komunalnych w całym 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów

<p>strumieniu zbieranych odpadów (zwiększenie udziału odpadów zbieranych selektywnie)</p> <p>5) zmniejszenie ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska odpadów, aby nie było składowanych w 2020 r. więcej niż 35% masy tych odpadów w stosunku do masy odpadów wytworzonych w 1995 r.,</p> <p>6) zaprzestanie składowania odpadów ulegających biodegradacji selektywnie zebranych;</p> <p>7) zaprzestanie składowania zmieszanych odpadów komunalnych bez przetworzenia;</p> <p>8) zmniejszenie liczby miejsc nielegalnego składowania odpadów komunalnych;</p> <p>9) utworzenie systemu monitorowania gospodarki odpadami komunalnymi;</p> <p>10) monitorowanie i kontrola postępowania z frakcją odpadów komunalnych wysortowywaną ze strumienia zmieszanych odpadów komunalnych i nieprzeznaczoną do składowania (frakcja 19 12 12);</p> <p>11) zbilansowanie funkcjonowania systemu gospodarki odpadami komunalnymi w świetle obowiązującego zakazu składowania określonych frakcji odpadów komunalnych i pochodzących z przetwarzania odpadów komunalnych, w tym odpadów o zawartości ogólnego węgla organicznego powyżej 5% s.m. i o ciepłe spalania powyżej 6 MJ/kg suchej masy, od 1 stycznia 2016r.</p>	
Program Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032	
<p>W dokumencie zostały wyznaczone następujące cele dotyczące azbestu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest • Minimalizacja negatywnych skutków zdrowotnych, spowodowanych obecnością azbestu na terytorium kraju • Likwidacja szkodliwego oddziaływania azbestu na środowisko 	<p>Kontynuacja Programów usuwania azbestu we wszystkich gminach należących do Powiatu Tomaszowskiego</p>
Narodowy Program Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej	
<p>Celem głównym jest rozwój gospodarki niskoemisyjnej przy zapewnieniu zrównoważonego rozwoju kraju.</p> <p>Celami szczegółowymi są:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niskoemisyjne wytwarzanie energii, • Poprawa efektywności gospodarowania surowcami i materiałami, w tym odpadami, • Rozwój zrównoważonej produkcji – obejmujący przemysł, budownictwo i rolnictwo • Transformacja niskoemisyjna w dystrybucji i mobilności 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ ochrona klimatu i jakości powietrza
Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej	
<p>Podstawowe cele zdefiniowane w NSEE to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Upowszechnienie idei ekorozwoju we wszystkich sferach życia, uwzględniając również pracę i wypoczynek człowieka, czyli objęcie permanentną edukacją ekologiczną wszystkich mieszkańców Polski, • Wdrożenie edukacji ekologicznej jako edukacji interdyscyplinarnej na wszystkich stopniach edukacji formalnej i nieformalnej • Tworzenie wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów 	<p>Cele te będą realizowane przez działania opisane w punkcie Edukacja ekologiczna</p>

<p>edukacji ekologicznej, stanowiących rozwinięcie Narodowego Programu Edukacji Ekologicznej, a ujmujących propozycje wnoszone przez poszczególne podmioty, realizujące projekty edukacyjne dla lokalnej społeczności,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Promowanie dobrych doświadczeń z zakresu metodyki edukacji ekologicznej 	
Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Polska 2030, Trzecia fala nowoczesności	
<p>Wśród celów Strategia wymienia, m.in. zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochronę i poprawę stanu środowiska, wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, zwiększenie dostępności terytorialnej Polski poprzez utworzenie zrównoważonego, spójnego i przyjaznego użytkownikom systemu transportowego i wzrost społecznego kapitału rozwoju. Wśród wskaźników Strategia wymienia m.in.: energochłonność gospodarki, udział energii ze źródeł odnawialnych w finalnym zużyciu energii, emisję CO₂, wskaźnik czystości wód, wskaźnik odpadów nierecyklingowanych.</p>	<p>Cele te będą realizowane przez wszystkie zaplanowane zadania w ramach poszczególnych obszarów interwencji</p>
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020	
<p>Strategia ta wyznacza m.in. następujące priorytety:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój infrastruktury gwarantującej bezpieczeństwo energetyczne, sanitarne i wodne na obszarach wiejskich, • Rozwój infrastruktury transportowej gwarantującej dostępność transportową obszarów wiejskich • Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa na obszarach wiejskich, • Ochrona środowiska naturalnego w sektorze rolniczym i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich, • Kształtowanie przestrzeni wiejskiej z uwzględnieniem ochrony krajobrazu i ładu przestrzennego • Adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatu oraz ich udział w przeciwdziałaniu tym zmianom • Zrównoważona gospodarka leśna i łowiecka na obszarach wiejskich, • Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich 	<p>Cele te będą realizowane przez wszystkie zaplanowane zadania w ramach poszczególnych obszarów interwencji</p>

8.2. Analiza zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie wojewódzkim

Tabela 63. Zadania zaplanowane w POŚ powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w wojewódzkich dokumentach strategicznych

Cele wskazane w dokumentach strategicznych	Zadania zaplanowane w Programie powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w dokumentach strategicznych
Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020	
<p>WIZJA ROZWOJU REGIONU: Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.</p> <p>MISJA REGIONU ŁÓDZKIEGO: Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.</p> <p>CELE STRATEGICZNE:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Region wykorzystujący potencjał endogeniczny do rozwoju inteligentnej gospodarki, oparty na kreatywności i przedsiębiorczości mieszkańców 2. Aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu grup wykluczonych 3. Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu z silnie powiązanym systemem osadniczym, z nowoczesną infrastrukturą i racjonalnie wykorzystanymi zasobami środowiska przyrodniczego 	<p>Cele te będą realizowane przez wszystkie zaplanowane zadania w ramach poszczególnych obszarów interwencji.</p>
Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020	
<p>Osie priorytetowe wyznaczone w ramach RPO WŁ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Badania, rozwój i komercjalizacja wiedzy 2. Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka 3. Transport 4. Gospodarka niskoemisyjna 5. Ochrona środowiska 6. Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu 7. Infrastruktura dla usług społecznych 8. Zatrudnienie 9. Włączenie społeczne 10. Adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw w regionie 11. Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności 12. Pomoc techniczna 	<p>Większość zadań przewidzianych w Programie będzie finansowanych z RPO WŁ, co świadczy o zgodności zaplanowanych zadań z celami w poszczególnych osiach priorytetowych</p>

Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Łódzkiego na lata 2016-2022 z uwzględnieniem lat 2023-2028	
<p>Cele w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi i ulegającymi biodegradacji:</p> <ol style="list-style-type: none"> zmniejszenie ilości powstających odpadów zwiększanie świadomości społeczeństwa na temat należytego gospodarowania odpadami komunalnymi (w tym odpadami żywności i innymi odpadami ulegającymi biodegradacji) doprowadzenie do funkcjonowania systemów zagospodarowania odpadów zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami zmniejszenie udziału zmieszanych odpadów komunalnych w całym strumieniu odbieranych i zbieranych odpadów (zwiększenie udziału odpadów zbieranych selektywnie). zmniejszenie masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska odpadów, aby nie było składowanych w 2020r. więcej niż 35% masy tych odpadów w stosunku do masy odpadów wytworzonych w 1995r., zaprzestanie składowania odpadów ulegających biodegradacji selektywnie zebranych, zaprzestanie składowania zmieszanych odpadów komunalnych bez przetworzenia, ograniczenie liczby miejsc nielegalnego składowania odpadów komunalnych, utworzenie systemu monitorowania gospodarki odpadami komunalnymi, należyte monitorowanie i kontrola postępowania z frakcją odpadów komunalnych wysortowywaną ze strumienia zmieszanych odpadów komunalnych i nieprzeznaczoną do składowania (frakcja 19 12 12), zbilansowanie funkcjonowania systemu gospodarki odpadami komunalnymi w świetle obowiązującego zakazu składowania określonych frakcji odpadów komunalnych i pochodzących z przetwarzania odpadów komunalnych (w tym odpadów o zawartości ogólnego węgla organicznego powyżej 5% s.m. i o cieple spalania powyżej 6 MJ/kg s.m.) od 1 stycznia 2016 r., kontynuacja prowadzenia przez gminy gospodarki odpadami w ramach regionów gospodarki odpadami komunalnymi. <p>Cele w zakresie gospodarki odpadami niebezpiecznymi:</p> <ol style="list-style-type: none"> likwidacja urządzeń o zawartości PCB powyżej 5dm³ zapewnienie odpowiedniego rozmieszczenia, liczby oraz wydajności spalarni odpadów medycznych i weterynaryjnych w ujęciu regionalnym podniesienie efektywności selektywnego zbierania odpadów medycznych i weterynaryjnych (w tym segregacji u źródła) wzrost świadomości społeczeństwa oraz przedsiębiorców na temat sposobu postępowania ze zużyтыми bateriami i akumulatorami 	<p>Cele będą realizowane przez zadania zaplanowane w obszarze interwencji:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów

<p>5. zwiększenia świadomości społeczeństwa i przedsiębiorców na temat sposobu postępowania ze ZSEiE oraz ograniczenie ich powstawania</p> <p>6. osiągnięcie minimalnych poziomów odzysku i recyklingu odniesionych do masy pojazdów przyjętych do stacji demontażu</p> <p>7. osiągnięcie celów określonych w „Programie Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032”</p> <p>8. zapobieganie powstawaniu olejów odpadowych, zwiększenie masy zbieranych olejów oraz monitoring gospodarowania tymi olejami</p> <p>9. kształtowanie systemu zbierania przeterminowanych środków ochrony roślin i opakowań po nich</p> <p>10. sukcesywne zagospodarowanie odpadów materiałów wybuchowych</p> <p>11. tworzenie warunków do zbierania oraz zagospodarowania pozostałych odpadów: opony, z budowy, osadów ściekowych, opakowaniowych, ulegających biodegradacji</p>	
<p>Program ochrony środowiska dla Województwa Łódzkiego 2016 na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024</p>	
<p>Cele w zakresie ochrony środowiska do 2024 roku:</p> <p><i>Ochrona klimatu i jakości powietrza:</i></p> <p>1. Poprawia jakości powietrza przy zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego w kontekście zmian klimatu</p> <p><i>Zagrożenia hałasem</i></p> <p>1. Poprawa klimatu akustycznego w województwie łódzkim</p> <p><i>Pola elektromagnetyczne</i></p> <p>1. Ochrona przed polami elektromagnetycznymi</p> <p><i>Gospodarowanie wodami</i></p> <p>1. Osiągnięcie dobrego stanu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych</p> <p>2. Ochrona przed zjawiskami ekstremalnymi związanymi z wodą</p> <p><i>Gospodarka wodno-ściekowa</i></p> <p>1. Prowadzenie racjonalnej gospodarki wodno-ściekowej</p> <p><i>Zasoby geologiczne</i></p> <p>1. Racjonalne gospodarowanie zasobami geologicznymi</p> <p><i>Gleby</i></p> <p>1. Ochrona i racjonalne wykorzystanie powierzchni ziemi oraz rekultywacja terenów zdegradowanych</p> <p><i>Gospodarowanie odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów</i></p> <p>1. Gospodarowanie odpadami zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, uwzględniając zrównoważony rozwój województwa łódzkiego</p> <p><i>Zasoby przyrodnicze</i></p> <p>1. Ochrona różnorodności biologicznej oraz krajobrazowej</p>	<p>Cele te będą realizowane przez wszystkie zaplanowane zadania w ramach poszczególnych obszarów interwencji</p>

2. Prowadzenie trwale zrównoważonej gospodarki leśnej <i>Zagrożenia poważnymi awariami</i> 1. Zmniejszenie zagrożenia wystąpienia poważnej awarii oraz minimalizacja skutków w przypadku wystąpienia awarii	
---	--

8.3. Analiza zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie powiatowym

Tabela 64. Zadania zaplanowane w POŚ powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w powiatowych dokumentach strategicznych

Cele wskazane w dokumentach strategicznych	Zadania zaplanowane w Programie powiązane z celami i kierunkami wskazanymi w dokumentach strategicznych
Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015-2020	
<p>CEL ROZWOJU:</p> <p>Wypromowanie walorów turystycznych powiatu, zwłaszcza perspektywicznego, markowego produktu Dolina rzeki Pilicy jako znaczącego ponadregionalnego będącego atrakcją rekreacyjno-wypoczynkową głównie dla aglomeracji łódzkiej i warszawskiej.</p> <p>Zbudowanie trwałego wizerunku powiatu silnego gospodarczo, szczególnie w branżach związanych z lokalnymi zasobami tj. branżą ceramiczno-budowlaną, przetwórstwem rolno-spożywczym oraz przemysłem drzewno-meblarskim. Podejmowane są działania w celu zwiększenia aktywności zawodowej mieszkańców powiatu oraz rozwoju przedsiębiorczości. Służy temu coraz lepsze dopasowanie ofert szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb lokalnego rynku pracy i współpraca środowiska edukacyjnego z przedsiębiorcami. Inicjowana i rozwijana jest całościowa oferta kształcenia przez całe życie, podnosząca znacząco jakość życia mieszkańców powiatu.</p> <p>Powiat dąży do wewnętrznego zharmonizowania rozwoju między innymi poprzez lepszą komunikację publiczną i rozwiązania transportowe między gminami a Tomaszowem Mazowieckim oraz wzmocnieniem wizerunku stolicy powiatu, a także zbudowania lepszych powiązań transportowych z siecią dróg krajowych oraz w obrębie korytarzy europejskich.</p> <p>DOMENY STRATEGICZNE ROZWOJU:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatu. 2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego 3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna oraz dbałość o ochronę środowiska 4. Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych. 	<p>Cele te będą realizowane przez wszystkie zaplanowane zadania w ramach poszczególnych obszarów interwencji</p>

IX. ANALIZA SWOT

Podsumowanie diagnozy stanowi niżej przeprowadzona analiza SWOT, która przeprowadzona została w podziale na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych):

- **S (Strengths)** – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu,
- **W (Weaknesses)** – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu,
- **O (Opportunities)** – szanse: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany,
- **T (Threats)** – zagrożenia: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Tabela 65. Analiza SWOT w poszczególnych obszarach interwencji

OBSZAR INTERWENCJI: OCHRONA KLIMATU I JAKOŚCI POWIETRZA	
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)	
–	Klasyfikacja powietrza strefy łódzkiej pod względem ochrony zdrowia: klasa A dla dwutlenku azotu, dwutlenku siarki, tlenku węgla, benzenu, PM _{2,5} , arsenu, kadmu, niklu, ołowiu, ozonu dla poziomu dopuszczalnego i docelowego
–	Klasyfikacja powietrza strefy łódzkiej pod względem ochrony roślin: klasa A dla NO _x , dwutlenku siarki oraz ozonu dla poziomu docelowego
–	Niski stopień uprzemysłowienia powiatu przekłada się na dobrą jakość powietrza
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)	
–	Klasyfikacja powietrza strefy łódzkiej pod względem ochrony zdrowia: klasa C dla PM ₁₀ , benzo(a)pirenu oraz PM _{2,5}
–	Klasyfikacja powietrza strefy łódzkiej pod względem ochrony roślin dla ozonu powyżej poziomu celu długoterminowego
Szanse (czynniki zewnętrzne)	
–	Możliwość pozyskania środków unijnych (czynniki zewnętrzne) na inwestycje związane z tym obszarem interwencji
–	Opracowanie i realizacja „Programów ograniczenia niskiej emisji”, „Planów gospodarki niskoemisyjnej” i „Założeń do Planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe” przez Gminy Powiatu Tomaszowskiego
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)	
–	Napływ zanieczyszczeń z sąsiednich powiatów

OBSZAR INTERWENCJI: OCHRONA PRZED HAŁASEM
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
– Zmodernizowane odcinki dróg
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
– Przebiegająca w sąsiedztwie terenów zabudowanych droga ekspresowa S8, droga krajowa nr 48 oraz drogi wojewódzkie nr 713, 715, 716 i 726
Szanse (czynniki zewnętrzne)
– Możliwość pozyskania środków unijnych na inwestycje związane z tym obszarem interwencji
– Rozwój transportu publicznego
– Rozwój ścieżek rowerowych
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
– Zwiększająca się liczba pojazdów
– Pogorszenie jakości dróg wskutek ich eksploatacji przez zwiększającą się ilość pojazdów
– Nieuzyskanie środków finansowych na budowę i przebudowę dróg oraz ich remonty
OBSZAR INTERWENCJI: OCHRONA PRZED PROMIENIOWANIEM ELEKTROMAGNETYCZNYM
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
– Brak przekroczeń norm pola elektromagnetycznego na obszarze powiatu
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
– Brak edukacji ekologicznej nt. rzeczywistej skali zagrożenia emisją pól elektromagnetycznych
Szanse (czynniki zewnętrzne)
– Stopniowe zastępowanie systemów GSM/UMTS nowymi rodzajami nadajników LTE (Long Term Evolution), które emitują jeszcze mniej promieniowania elektromagnetycznego
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
– Zwiększenie ilości stacji bazowych telefonii komórkowych
OBSZAR INTERWENCJI: GOSPODAROWANIE WODAMI
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
– Zbiorniki rekreacyjne na terenie powiatu
– Dobry stan chemiczny wód podziemnych
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
– Zanieczyszczone wody powierzchniowe na terenie powiatu
Szanse (czynniki zewnętrzne)
– Budowa 2 zbiorników małej retencji na terenie gminy Rzeczyca
– Wdrożenie ekologicznych metod oczyszczania wód powierzchniowych

Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Zagrożenie podtopieniami – Infiltracja zanieczyszczeń z rolnictwa
OBSZAR INTERWENCJI: GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Zwodociągowanie gminy na poziomie 94,2% (ludność korzystająca z sieci ogółem w %)
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Dysproporcja między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej
Szanse (czynniki zewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Rozwój przydomowych oczyszczalni ścieków, gdzie budowa kanalizacji jest technicznie i ekonomicznie nieuzasadniona – Możliwość pozyskania środków unijnych na inwestycje związane z tym obszarem inwestycji
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Zrzut zanieczyszczonej wody w powiatach ościennych
OBSZAR INTERWENCJI: GLEBY
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Rekultywacja terenów i użytków rolnych zdegradowanych i zdewastowanych
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Gleby o niskiej wartości produkcyjnej – Wysokie zakwaszenie gleb
Szanse (czynniki zewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Kompleksowa wiedza na temat potrzeb glebowych oparta na aktualnych badaniach gleb
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Możliwość skażenia gleb
OBSZAR INTERWENCJI: GOSPODARKA ODPADAMI I ZAPOBIEGANIE POWSTAWANIU ODPADÓW
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Zorganizowany system odbioru odpadów w powiecie – Wzrost ilości odpadów zebranych selektywnie – Sukcesywny odbiór odpadów azbestowych
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Niska świadomość ekologiczna mieszkańców
Szanse (czynniki zewnętrzne)
<ul style="list-style-type: none"> – Kupowanie produktów bez zbędnych opakowań jako działanie proekologiczne

Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
– Przywóz odpadów komunalnych lub niebezpiecznych z innych województw
OBSZAR INTERWENCJI: ZASOBY PRZYRODNICZE
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
– Liczne formy ochrony przyrody – Wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe powiatu – Lesistość na poziomie 31,3%
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
– Niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców – Niski poziom wykorzystania OZE
Szanse (czynniki zewnętrzne)
– Popyt na OZE – Propagowanie rolnictwa i przetwórstwa ekologicznego
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
– Zagrożenia naturalne: pożary, powódzie, gradobicia, huragany – Niewystarczające środki finansowe przeznaczone na ochronę środowiska – Wysoki koszt inwestycji w OZE
OBSZAR INTERWENCJI: ZAGROŻENIE POWAŻNYMI AWARIAMI
Mocne strony (czynniki wewnętrzne)
– Brak zakładów o dużym ryzyku wystąpienia awarii
Słabe strony (czynniki wewnętrzne)
– Zlokalizowany na terenie powiatu zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii (ZZR)
Szanse (czynniki zewnętrzne)
– Stosowane nowoczesne zabezpieczenia w zakładach
Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)
– Możliwość wystąpienia awarii w powiatach ościennych

X. CELE, KIERUNKI INTERWENCJI ORAZ ZADANIA I ICH FINANSOWANIE

Propozycje celów, kierunków interwencji oraz zadań wynikają m.in. ze zdefiniowanych zagrożeń i problemów dla poszczególnych obszarów interwencji (analiza SWOT). Planowane zadania przyczyniają się do osiągnięcia celów zapisanych w dokumentach strategicznych i programowych poziomu krajowego, wojewódzkiego i powiatowego.

„Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027” jest dokumentem, który przedstawia priorytety i cele działań kompatybilne z programami strategicznymi i planistycznymi wyższego rzędu. Ponadto, założenia niniejszego „Programu...” wynikają z obecnego stanu środowiska powiatu, jej aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej oraz planów rozwojowych.

Wyboru priorytetów dla „Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027” dokonano w oparciu o diagnozę stanu poszczególnych komponentów środowiska na terenie powiatu, uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, a także innych wymagań w zakresie jakości środowiska.

PRIORYTETY POWIATU TOMASZOWSKIEGO

PRIORYTET I

- Poprawa stanu środowiska w poszczególnych obszarach interwencji Powiatu

PRIORYTET II

- Przyjazny środowisku naturalnemu rozwój gospodarczy Powiatu

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 66. Cele, kierunki interwencji oraz zadania

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
<i>Ochrona klimatu i jakości powietrza</i>	Poprawa jakości powietrza	Zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza	Termomodernizacja Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	Brak środków finansowych
			Modernizacja i adaptacja Centrum Kształcenia Praktycznego w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 3 w Tomaszowie Mazowieckim		
			Termomodernizacja dachu II Liceum Ogólnokształcącego w Tomaszowie Mazowieckim		
			Termomodernizacja budynku Zasadniczej Szkoły Zawodowej przy Specjalnym Ośrodku Szkolno - Wychowawczym w Tomaszowie Mazowieckim		
			Termomodernizacja budynku Zakładu Pielęgnacyjno-Opiekuńczego przy ulicy Niskiej 14 w Tomaszowie Mazowieckim		
			Modernizacja Sali gimnastycznej Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 8 (realizacja pod warunkiem uzyskania dofinansowania ze środków zewnętrznych)		
			Modernizacja instalacji elektrycznej oraz centralnego ogrzewania w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6		
			Głęboka termomodernizacja Domu Pomocy Społecznej Nr 1 przy ulicy Polnej		
			Głęboka termomodernizacja Domu Pomocy Społecznej Nr 2 przy ulicy Jana Pawła II		
			Termomodernizacja budynku „D” - Oddziały Obserwacyjno-Zakaźny i Psychiatryczny - ul. Jana Pawła II 35, Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			<p>Montaż instalacji energii odnawialnej dla budynków Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35</p> <p>Wymiana oświetlenia w budynkach (ciągach komunikacyjnych) Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35, ul. Niska 14</p> <p>Budowa budynku pasywnego w Tomaszowie Mazowieckim ul. Jana Pawła II 35, Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.</p> <p>Podłączenie obiektu Domu Pomocy Społecznej nr 1 do miejskiej sieci centralnego ogrzewania</p>		
			<p>Kompleksowe zaprojektowanie, dostawa i montaż systemu modułów fotowoltaicznych z niezbędnym wyposażeniem, wytwarzających energię elektryczną oraz innych instalacji OZE na terenie nieruchomości zamieszkania zbiorowego należących do wspólnot mieszkaniowych (budowa instalacji PV o mocy od 3 do 10 kW m.in. w następujących budynkach: WM ul. Ogrodowa 12-22, WM ul. Ogrodowa 12-22A, WM ul. Smugowa 1/11, WM ul. Smugowa 13-23A, WM ul. Szeroka 13, WM ul. Szeroka 7/11A, WM ul. Nowowiejska 20-20A, WM ul. Słowackiego 8/10, WM ul. Wandy Panfil 42A, WM ul. Ligii Morskiej i Rzecznej 5, WM ul. Browarna 9/13</p>	<p>MG Property Sp. z o.o. i Wspólnoty Mieszkaniowe w Tomaszowie Mazowieckim</p>	<p>Brak środków finansowych</p>

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Zakup niskoemisyjnego taboru publicznego transportu zbiorowego wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Tomaszowie Mazowieckim (w ramach projektu planuje się zakup 7 szt. autobusów hybrydowych przeznaczonych do regularnej komunikacji miejskiej wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą)	Miasto Tomaszów Mazowiecki	
			Rower miejski wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Tomaszowie Mazowieckim (planuje się wprowadzić system roweru miejskiego wraz z całą infrastrukturą towarzyszącą jako alternatywny środek transportu, umożliwiając mieszkańcom szybkie poruszanie się po mieście; system będzie również dobrym uzupełnieniem komunikacji miejskiej, docelowo planuje się do dyspozycji mieszkańców 150 rowerów wraz ze stacjami rowerowymi oraz niezbędną infrastrukturą celem prawidłowego działania całego systemu)		
			Budowa instalacji fotowoltaicznej w celu podniesienia efektywności i bezpieczeństwa energetycznego oraz ograniczenia kosztów energii elektrycznej dla Areny Lodowej (planowana moc instalacji 1-1,5 MW)	Tomaszowskie Centrum Sportu Sp. z o.o.	Brak środków finansowych
			Budowa nowych przyłączy do sieci ciepłowniczej w celu ograniczenia niskiej emisji na terenie Tomaszowa Mazowieckiego Rok 2020: ul. Niska 12, ul. Fabryczna 21, ul. Legionów 25A, ul. Św. Antoniego 9, ul. Polna 26, ul. Słowackiego 47, ul. Lewa 12, ul. Barlickiego blok 3, 4, 5 – budynki powstające, ul. Mościckiego 13;	Zakład Gospodarki Ciepłowniczej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			<p>Rok 2021: ul. Nadpiliczna, ul. Fabryczna 29B, ul. Lewa 5 – budynek projektowany</p> <p>ul. Krzywa 10 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem wężła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej,</p> <p>ul. Polna 15 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem wężła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej;</p> <p>ul. Murarska 2/4 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem wężła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej;</p> <p>ul. Jana Pawła II – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz wykonanie instalacji gazowej wraz z montażem kotłów gazowych dwufunkcyjnych, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej;</p> <p>al. Piłsudskiego 17/19 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem wężła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej</p>	<p>Tomaszowskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego Sp. z o.o.</p>	

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Wymiana oświetlenia ulicznego ze sterowaniem logicznym (w ramach projektu zaplanowano: instalację ok. 5498 szt. inteligentnych opraw oświetlenia zewnętrznego ze źródłami LED, wyniesienie i instalację ok. 149 punktów sterowania grupowego oprawami w obwodzie oświetleniowym oraz modernizację ok. 149 szaf oświetleniowych)	Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim	Brak środków finansowych
			Termomodernizacja publicznej Szkoły Podstawowej w Budziszewicach	Gmina Budziszewice	
			Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w budynkach na terenie gminy		
			Budowa kompleksu rekreacyjno – mieszkaniowego z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii	Gmina Czerniewice	
			Termomodernizacja stacji uzdatniania wody w Stanisławowie Studzińskim (docieplenie budynku, wymiana dachu na dwuspadowy oraz fotowoltaika)		
			Termomodernizacja budynku OSP w Chociwiu (Rozbudowa, przebudowa, nadbudowa budynku, termomodernizacja, wymiana źródeł ciepła na pompę woda powietrze oraz fotowoltaika)		
			Termomodernizacja budynku administracyjnego Urzędu Gminy w Czerniewicach (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)		
			Termomodernizacja budynku Gminnego Ośrodka Kultury oraz biblioteki publicznej (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Termomodernizacja Budynku Centrum Medycznego w Czerniewicach (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)		
			Termomodernizacja Budynków Świetlic Wiejskich w Gminie Czerniewice (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)		
			Budowa instalacji fotowoltaicznych zasilających obiekty użyteczności publicznej	Gmina Inowódz	Brak środków finansowych
			Gospodarka niskoemisyjna – wymiana źródeł ciepła w Gminie Lubochnia	Gmina Lubochnia	
			Odnawialne źródła energii w Gminie Lubochnia (etap II)		
			Przebudowa i rozbudowa garaży budynku OSP Łaznów wraz z remontem pozostałych pomieszczeń i termomodernizacja budynku	Gmina Rokiciny	
			Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Rokicinach wraz z wymianą źródła ciepła		
			Ochrona powietrza Gminy Rokiciny poprzez budowę sali gimnastycznej w technologii pasywnej		
			Wymiana pieców węglowych na piece gazowe w budynkach użyteczności publicznej		
			Program Ograniczania Niskiej Emisji na terenie gminy Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	
			Budowa i modernizacja systemu oświetlenia ulicznego na terenie gminy Rzeczyca z zastosowaniem technologii energooszczędnych		
			Odnawialne źródła energii w Gminie Rzeczyca (montaż instalacji odnawialnych źródeł energii na obiektach należących do osób fizycznych, położonych na terenie gminy Rzeczyca)		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Termomodernizacja i przebudowa budynku Świetlicy Wiejskiej i OSP w Smardzewicach	Gmina Tomaszów Mazowiecki	
			Termomodernizacja wielorodzinnych budynków komunalnych w Wąwale i Dąbrowie		
			Rozbudowa Domu Ludowego w miejscowości Wiaderno		
			Przebudowa i rozbudowa budynku ujęcia wody w Wąwale na strażnicę OSP		
			Rozbudowa i przebudowa budynku Domu Ludowego w Twardej przy ul. Południowej		
			Wymiana źródła ciepła na gazowe w Domu Ludowym i Zespole Szkół Zawada		
			Wymiana źródła ciepła na gazowe w Zespole Szkół, OSP, Domu Ludowym, bibliotece, Ośrodku Zdrowia w Smardzewicach		
			Zwiększenie efektywności energetycznej w sektorze publicznym i w sektorze budownictwa komunalnego poprzez termomodernizację budynków w Gminie Tomaszów Mazowiecki		
			Modernizacja oświetlenia ulicznego na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki (z oprav rtęciowych i osadowych na LED) oraz rozbudowa istniejącej sieci		
			Budowa oświetlenia ulicznego na osiedlu przy ul. Wschodniej w Smardzewicach		
			Budowa oświetlenia ulicznego na osiedlu przy ul. Północnej w Twardej		
			Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Żelechlinku	Gmina Żelechlinek OSP w Żelechlinku	Brak środków

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń poprzez wymianę źródeł ciepła na niskoemisyjne w gospodarstwach domowych na terenie Gminy Żelechlinek	Gmina Żelechlinek Mieszkańcy Gminy Żelechlinek	finansowych
			Wymiana oświetlenia ulicznego na energooszczędne	Gmina Żelechlinek	
Ochrona przed hałasem	Podniesienie komfortu akustycznego mieszkańców powiatu	Zwiększenie komfortu jazdy i usprawnienie ruchu Ograniczenie hałasu komunikacyjnego	Przebudowa drogi powiatowej nr 4332E na odcinku Chorzęcin - Zawada	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	Brak środków finansowych
			Rozbudowa ulicy Zawadzkiej nr 4338E wraz z budową ronda na skrzyżowaniu ulicy Zawadzka i Elizy Orzeszkowej w Tomaszowie Mazowieckim		
			Budowa chodników i ścieżek rowerowych na terenie Powiatu		
			Przebudowa obiektu mostowego na rzece Czarna w ciągu ul. Spalskiej w Tomaszowie Mazowieckim-droga powiatowa nr 4339E		
			Przebudowa drogi powiatowej nr 4337E ul. Ks. J. Popiełuszki wraz z budową kanalizacji deszczowej		
			Przebudowa chodnika w ciągu drogi powiatowej nr 4338E ul. Zawadzka na odcinku od ul. Mostowej do ul. E. Orzeszkowej		
			Przebudowa drogi gminnej nr 116010E w miejscowości Kalinów	Gmina Będków	
			Przebudowa drogi we wsi Teodorów		
			Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Rudnik		
			Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Remiszewice	Gmina Budziszewice	
			Przebudowa drogi gminnej nr 116061E w miejscowości Węgrzynowice Modrzewie		
Modernizacja bieżni wokół boiska w Budziszewicach					

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Przebudowa drogi w miejscowości Budziszewice – ul. Sadowa		
			Przebudowa drogi w miejscowości Budziszewice – ul. Graniczna		
			Przebudowa drogi w miejscowości Węgrzynowice Modrzewie (Wilanów)		
			Wymiana oświetlenia ulicznego na oświetlenie z wykorzystaniem nowych technologii		
			Wykonanie szlaku pieszo – rowerowego Mierzno – Helenów- Teodorów – Budziszewice ul. Letniskowa		
			Przebudowa drogi powiatowej Budziszewice – Węgrzynowice Modrzewie		
			Przebudowa drogi powiatowej Budziszewice – Rękawiec		
			Budowa drogi lokalnej, zapewniającej bezpośrednie połączenie komunikacyjne do terenów inwestycyjnych w miejscowości Smardzewice	Gmina Tomaszów Mazowiecki	
			Przebudowa drogi ul. Wschodnia w miejscowości Smardzewice		
			Przebudowa drogi ul. Klonowa w miejscowości Smardzewice		
			Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Cekanów ul. Jagiełły		
			Przebudowa ul. Spacerowej i Osiedlowej w miejscowości Dąbrowa - poprawa bezpieczeństwa		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Przebudowa drogi gminnej nr 116407E - ul. Sadowa, część ul. Polnej i ul. Cegielnianej - obręb Kolonia Zawada -Dąbrowa		
			Rozbudowa drogi gminnej - ul. Łąkowej w Smardzewicach wraz z oświetleniem poprawa bezpieczeństwa		
			Budowa i rozbudowa ul. Szczęśliwej i części ul. Zarzecznej w Komorowie		
			Utwardzenie płytami drogi wewnętrznej – ul. Wodna i Handlowa w Karolinowie		
			Rozwój systemu ścieżek rowerowych w miejscowości: Smardzewice, Tresta, Twarda, Karolinów, obszar funkcjonalny Doliny Rzeki Pilicy		
<i>Ochrona przed promieniowaniem elektromagnetycznym</i>	Minimalizacja oddziaływania promieniowania elektromagnetycznego	Kontrola źródeł PEM, ochrona zdrowia mieszkańców	Prowadzenie cyklicznych kontrolnych badań poziomów promieniowania na obszarach o zwiększonym stopniu ryzyka	WIOŚ w Łodzi	Brak monitoringu w niektórych lokalizacjach
<i>Gospodarowanie wodami</i>	Zwiększenie bezpieczeństwa powodziowego	Ograniczenie zasięgu oraz skutków powodzi, przeciwdziałanie skutkom suszy	Budowa obiektu małej retencji – zbiornika wodnego w Rzeczycy	Gmina Rzeczyca	Brak dofinansowania
			Budowa obiektu małej retencji – zbiornika wodnego w Bartoszwówe gm. Rzeczyca		
<i>Gospodarka wodno-ściekowa</i>	Ochrona wód powierzchniowych i	Ochrona wód, utrzymanie dobrego	Monitorowanie jakości wody w sieci wewnętrznej budynków Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35, ul. Niska 14	Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	-

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
	podziemnych	stanu jakości wód	Budowa i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	Brak środków finansowych
			Modernizacja ujęcia wody „Białobrzegi”		
			Budowa 4 studni głębinowych		
			Budowa flotatora	Gmina Budziszewice	
			Budowa kanalizacji na ulicy Sadowej oraz modernizacja sieci wodociągowej w Budziszewicach		
			Stworzenie kompleksowego systemu gospodarki wodnej poprzez wykonanie nitki wodociągu Helenów – Zalesie i dodatkowej studni w m. Mierzno		
			Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	Gmina Inowódz	
			Budowa sieci kanalizacji sanitarnej na terenie Gminy Inowódz	Gmina Lubochnia	
			Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej w miejscowości Dąbrowa		
			Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej w miejscowości Lubochnia (projekt)		
			Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Małecz, Lubochenek, Luboszewy (projekt)		
			Budowa i rozbudowa kanalizacji sanitarnej wraz z przyłączami kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Emilianów, Olszowiec, Nowy Olszowiec, Jasień, Dąbrowa, przebudowa oczyszczalni ścieków w Lubochni Dw. poprzez budowę suszarni osadu na terenie oczyszczalni ścieków oraz nadbudowa i przebudowa stacji uzdatniania wody w miejscowości Dąbrowa		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Budowa i rozbudowa gminnej oczyszczalni ścieków wraz z budową i przebudową kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Rokiciny	Gmina Rokiciny	
			Budowa sieci kanalizacji sanitarnej dla sołectw Bobrowiec, Rzeczyca Nowa, Rzeczyca w gminie Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	
			Modernizacja stacji uzdatniania wody na terenie gminy Rzeczyca		
			Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej obejmującej wsie Twarda, Tresta, Swolszewice Małe, Wiaderno znajdujące się poza aglomeracją Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	
			Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej w m. Jadwigów oraz w części m. Kolonia Zawada i Łazisko wraz z budową II reaktora na oczyszczalni ścieków w m. Zawada		
			Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej w aglomeracji Tomaszów Mazowiecki, obejmującej wsie Smardzewice, Wąwał, Komorów, Zaborów II, Tresta, Twarda, Swolszewice Małe i Wiaderno		
			Podłączenie budynków do kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki		
			Rozbudowa, przebudowa i modernizacja sieci i urządzeń wodociągowych na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Promowanie budowy podłączeń kanalizacyjnych do nieruchomości	Gmina Ujazd	
			Budowa kanalizacji sanitarnej z przyłączami w m. Ujazd ul. Antolin, Przesiadłów i Skrzynki		
			Przebudowa istniejącej oczyszczalni SUPERBOS 500 w m. Ujazd		
			Przebudowa i rozbudowa Stacji Uzdatniania Wody w Ujeździe wraz z technologią - Zaopatrzenie i dostarczanie wody		
			Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Żelechlinku	Gmina Żelechlinek	
			Budowa kanalizacji sanitarnej Petrynow – Czerwinka - Radwanka		
Gleby	Ochrona gleb	Poprawa jakości gleb na terenie powiatu	Realizacja programu rolnośrodowiskowego	ARiMR ARR Województwo łódzkie rolnicy indywidualni	Brak zainteresowania rolników udziałem w programie
			Upowszechnianie dobrych praktyk rolniczych	ARiMR, ŚODR	
			Ochrona przed erozją wietrzną m.in. poprzez prowadzenie odpowiednich zabiegów agrotechnicznych i wprowadzanie zalesień na glebach o niższych klasach bonitacyjnych	Właściciele terenów	
			Promocja rolnictwa ekologicznego i agroturystyki poprzez działania edukacyjno-szkoleniowe, a także promocyjne	Miasto Tomaszów Mazowiecki i Gminy wchodzące w skład Powiatu Tomaszowskiego	

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów	Usprawnienie systemu gospodarki odpadami	Kontrola systemu gospodarki odpadami	Kontrola systemu gospodarki odpadami medycznymi w Tomaszowskim Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	-
		Rekultywacja składowiska odpadów	Rekultywacja składowiska odpadów w Tomaszowie Mazowieckim		Brak wystarczających środków prawnych i finansowych
		Budowa instalacji do spalania odpadów	Budowa instalacji do spalania osadów	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	
		Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami	Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – PSZOK wraz ze ścieżką edukacyjną		
			Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – Baza Transportowa wraz z myjnią i warsztatem samochodowym		
			Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – Sortownia wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną i stacją przeładunkową		
		Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – Biogazownia z niezbędną infrastrukturą techniczną			
		Zwiększenie ilości wyselekcjonowanych odpadów	Kontynuacja selektywnej zbiórki odpadów	Gmina Tomaszów Mazowiecki	
Usunięcie wyrobów zawierających azbest z terenu gminy	Zmniejszenie ilości wyrobów zawierających azbest	Kontynuacja programu usuwania azbestu	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Brak zainteresowania mieszkańców	

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Usunięcie azbestowych pokryć dachowych	Gmina Żelechlinek	udziałem w programie
Zasoby przyrodnicze	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy	Ochrona zasobów przyrodniczych gminy	Eko-Park Edukacyjny przy I Liceum Ogólnokształcącym	Powiat Tomaszowski	Brak środków finansowych
			Utworzenie pracowni edukacyjnej pn. „Biologiczna Ekopracownia” przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 8 w Tomaszowie Mazowieckim		
			Renowacja i utrzymanie zieleni na terenie zarządzanym przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35		
			Adaptacja budynku położonego na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tomaszowie Mazowieckim z przeznaczeniem na rehabilitację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych		
			Modernizacja wewnętrznych ciągów komunikacyjnych na terenie zarządzanym przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35		
			Podnoszenie jakości zasobów turystycznych Doliny Rzeki Pilicy poprzez rozwój infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej w Powiecie Tomaszowskim (projekt partnerski)		
			Utrzymanie zieleni przez Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim na terenach zarządzanych przez Powiat, w tym na drogach powiatowych		
			Utworzenie pracowni edukacyjnej pn. „Nowoczesna ekopracownia kluczem do sukcesu” w I Liceum Ogólnokształcącym (zakup sprzętu multimedialnego oraz pomocy		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			naukowych)		
			Eko – Pracownia przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6		
			Rewaloryzacja zabytkowego parku podworskiego w Rzeczycy	Gmina Rzeczycza	
			Budowa budynku gospodarczo-magazynowego dla potrzeb usług obsługi zieleni gminnej, zadrzewień oraz dróg gminnych wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną		
			Zagospodarowanie centrum wsi Ciebtowice Duże	Gmina Tomaszów Mazowiecki	
			Budowa obiektu budowlanego pełniącego funkcje kulturalne w miejscowości Wiaderno		
			Zagospodarowanie terenu przy Domu Ludowym w Wiadernie		
			Zagospodarowanie centrum wsi Niebrów		
			Kształtowanie przestrzeni publicznej przy ul. Wesołej w miejscowości Smardzewice		
			Budowa wielofunkcyjnych stref aktywności w gminie Tomaszów Maz.		
			Budowa boiska wielofunkcyjnego wraz z oświetleniem w miejscowości Ciebtowice Duże		
			Urządzenie terenów zielonych na terenie parku we wsi Wąwał wraz z ogrodzeniem obiektu Domu Ludowego w Wąwale		

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Obszar interwencji	Cel długoterminowy do 2027 roku	Kierunek interwencji	Zadania przewidziane do realizacji w latach 2020-2027	Podmiot odpowiedzialny	Ryzyka
			Rozbudowa budynku dydaktyczno-oświatowego ZS w Zawadzie		
			Rozwój gospodarki turystycznej w oparciu o wykorzystanie walorów krajobrazowych w celu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego terenu nad Zalewem Sulejowskim w miejscowości Smardzewice		
			Kształtowanie jakości zasobów turystycznych Doliny Rzeki Pilicy poprzez rozwój infrastruktury rekreacyjno wypoczynkowej w Powiecie Tomaszowskim		
			Zagospodarowanie terenów przy zbiornikach wodnych w Żelechlinku i Chociszewie	Gmina Żelechlinek	

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Tabela 67. Harmonogram realizacji zadań monitorowanych wraz z ich finansowaniem planowanych do realizacji w latach 2020-2027

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
OBSZAR INTERWENCJI: OCHRONA KLIMATU I JAKOŚCI POWIETRZA			
Termomodernizacja Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	2020-2022	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Modernizacja i adaptacja Centrum Kształcenia Praktycznego w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 3 w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	2020	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Termomodernizacja dachu II Liceum Ogólnokształcącego w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	2020-2024	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Termomodernizacja budynku Zasadniczej Szkoły Zawodowej przy Specjalnym Ośrodku Szkolno - Wychowawczym w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	2020	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Termomodernizacja budynku Zakładu Pielęgnacyjno-Opiekuńczego przy ulicy Niskiej 14 w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	2020-2024	Środki własne Powiatu, Środki własne TCZ Sp. z o.o., Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)
Modernizacja Sali gimnastycznej Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 8 (realizacja pod warunkiem uzyskania dofinansowania ze środków zewnętrznych)	Powiat Tomaszowski	2020-2025	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Modernizacja instalacji elektrycznej oraz centralnego ogrzewania w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6	Powiat Tomaszowski	2020-2025	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Głęboka termomodernizacja Domu Pomocy Społecznej Nr 1 przy ulicy Polnej	Powiat Tomaszowski	2022-2027	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Głęboka termomodernizacja Domu Pomocy Społecznej Nr 2 przy ulicy Jana Pawła II	Powiat Tomaszowski	2022-2027	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Termomodernizacja budynku „D” - Oddziały Obserwacyjno-Zakaźny i Psychiatryczny - ul. Jana Pawła II 35, Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	Powiat Tomaszowski	2021-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o., Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)
Montaż instalacji energii odnawialnej dla budynków Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35	Powiat Tomaszowski	2021-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o., Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Wymiana oświetlenia w budynkach (ciągach komunikacyjnych) Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35, ul. Niska 14	Powiat Tomaszowski	2020-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o., Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)
Budowa budynku pasywnego w Tomaszowie Mazowieckim ul. Jana Pawła II 35, Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	Powiat Tomaszowski	2021-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o., Środki zewnętrzne, Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)
Podłączenie obiektu Domu Pomocy Społecznej nr 1 do miejskiej sieci centralnego ogrzewania	Powiat Tomaszowski	2020	Środki własne
Kompleksowe zaprojektowanie, dostawa i montaż systemu modułów fotowoltaicznych z niezbędnym wyposażeniem, wytwarzających energię elektryczną oraz innych instalacji OZE na terenie nieruchomości zamieszkania zbiorowego należących do wspólnot mieszkaniowych (budowa instalacji PV o mocy od 3 do 10 kW m.in. w następujących budynkach: WM ul. Ogrodowa 12-22, WM ul. Ogrodowa 12-22A, WM ul. Smugowa 1/11, WM ul. Smugowa 13-23A, WM ul. Szeroka 13, WM ul. Szeroka 7/11A, WM ul. Nowowiejska 20-20A, WM ul. Słowackiego 8/10, WM ul. Wandy Panfil 42A, WM ul. Ligii Morskiej i Rzecznej 5, WM ul. Browarna 9/13	MG Property Sp. z o.o. i Wspólnoty Mieszkaniowe w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2025	Środki własne RPO WŁ WFOŚiGW NFOŚiGW
Zakup niskoemisyjnego taboru publicznego transportu zbiorowego wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Tomaszowie Mazowieckim (w ramach projektu planuje się zakup 7 szt. autobusów hybrydowych przeznaczonych do regularnej komunikacji miejskiej wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą)	Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2025	Środki własne RPO WŁ WFOŚiGW NFOŚiGW
Rower miejski wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Tomaszowie Mazowieckim (planuje się wprowadzić system roweru miejskiego wraz z całą infrastrukturą towarzyszącą jako alternatywny środek transportu, umożliwiając mieszkańcom szybkie poruszanie się po mieście; system będzie również dobrym uzupełnieniem komunikacji miejskiej, docelowo planuje się do dyspozycji mieszkańców 150 rowerów wraz ze stacjami rowerowymi oraz niezbędną infrastrukturą celem prawidłowego działania całego systemu)	Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2025	środki własne RPO WŁ WFOŚiGW NFOŚiGW

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Budowa instalacji fotowoltaicznej w celu podniesienia efektywności i bezpieczeństwa energetycznego oraz ograniczenia kosztów energii elektrycznej dla Areny Lodowej (planowana moc instalacji 1-1,5 MW)	Tomaszowskie Centrum Sportu Sp. z o.o.	2020-2025	Środki własne RPO WŁ WFOŚiGW NFOŚiGW
Budowa nowych przyłączy do sieci ciepłowniczej w celu ograniczenia niskiej emisji na terenie Tomaszowa Mazowieckiego Rok 2020: ul. Niska 12, ul. Fabryczna 21, ul. Legionów 25A, ul. Św. Antoniego 9, ul. Polna 26, ul. Słowackiego 47, ul. Lewa 12, ul. Barlickiego blok 3, 4, 5 – budynki powstające, ul. Mościckiego 13; Rok 2021: ul. Nadpiliczna, ul. Fabryczna 29B, ul. Lewa 5 – budynek projektowany	Zakład Gospodarki Ciepłowniczej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2021	Środki własne RPO WŁ WFOŚiGW NFOŚiGW
ul. Krzywa 10 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem węzła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej; ul. Polna 15 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem węzła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej; ul. Murarska 2/4 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem węzła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej; ul. Jana Pawła II – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej oraz wykonanie instalacji gazowej wraz z montażem kotłów gazowych dwufunkcyjnych, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej; al. Piłsudskiego 17/19 – wykonanie docieplenia przegród zewnętrznych i wymiana stolarki drzwiowej zewnętrznej i okiennej	Tomaszowskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego Sp. z o.o.	2020-2027	RPO WŁ

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
oraz podłączenie ciepła miejskiego wraz z wykonaniem wężła dwufunkcyjnego, montażem instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej			
Wymiana oświetlenia ulicznego ze sterowaniem logicznym (w ramach projektu zaplanowano: instalację ok. 5498 szt. inteligentnych opraw oświetlenia zewnętrznego ze źródłami LED, wyniesienie i instalację ok. 149 punktów sterowania grupowymi oprawami w obwodzie oświetleniowym oraz modernizację ok. 149 szaf oświetleniowych)	Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2021	Środki własne RPO WŁ WFOŚiGW NFOŚiGW
Termomodernizacja publicznej Szkoły Podstawowej w Budziszewicach	Gmina Budziszewice	2021-2020	Środki własne RPO WŁ
Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w budynkach na terenie gminy	Gmina Budziszewice	2020-2021	Środki własne RPO WŁ
Budowa kompleksu rekreacyjno – mieszkaniowego z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii	Gmina Budziszewice	2021-2023	Środki własne Partnerstwo publiczno-prywatne
Termomodernizacja stacji uzdatniania wody w Stanisławowie Studzińskim (docieplenie budynku, wymiana dachu na dwuspadowy oraz fotowoltaika)	Gmina Czerniewice	2020-2021	Środki własne Środki zewnętrzne
Termomodernizacja budynku OSP w Chociwiu (Rozbudowa, przebudowa, nadbudowa budynku, termomodernizacja, wymiana źródeł ciepła na pompę woda powietrze oraz fotowoltaika)	Gmina Czerniewice	2020-2021	Środki własne Środki zewnętrzne
Termomodernizacja budynku administracyjnego Urzędu Gminy w Czerniewicach (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)	Gmina Czerniewice	2020-2027	Środki własne Środki zewnętrzne
Termomodernizacja budynku Gminnego Ośrodka Kultury oraz biblioteki publicznej (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)	Gmina Czerniewice	2020-2027	Środki własne Środki zewnętrzne
Termomodernizacja Budynku Centrum Medycznego w Czerniewicach (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)	Gmina Czerniewice	2020-2027	Środki własne Środki zewnętrzne
Termomodernizacja Budynków Świetlic Wiejskich w Gminie Czerniewice (Wymiana źródła ciepła, montaż instalacji fotowoltaicznej i pompy ciepła)	Gmina Czerniewice	2020-2027	Środki własne Środki zewnętrzne

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Budowa instalacji fotowoltaicznych zasilających obiekty użyteczności publicznej	Gmina Inowódz	2020-2027	RPO WŁ WFOŚiGW Budżet Gminy
Gospodarka niskoemisyjna – wymiana źródeł ciepła w Gminie Lubochnia	Gmina Lubochnia	2020-2021	RPO WŁ
Odnawialne źródła energii w Gminie Lubochnia (etap II)	Gmina Lubochnia	2020-2021	RPO WŁ
Przebudowa i rozbudowa garaży budynku OSP Łaznów wraz z remontem pozostałych pomieszczeń i termomodernizacja budynku	Gmina Rokiciny	2020-2027	Środki własne
Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Rokicinach wraz z wymianą źródła ciepła	Gmina Rokiciny	2020-2021	RPO WŁ WFOŚiGW Środki własne
Ochrona powietrza Gminy Rokiciny poprzez budowę sali gimnastycznej w technologii pasywnej	Gmina Rokiciny	2020-2022	RPO WŁ Środki z Ministerstwa Sportu Środki własne
Wymiana pieców węglowych na piece gazowe w budynkach użyteczności publicznej	Gmina Rokiciny	2021-2022	WFOŚiGW
Program Ograniczania Niskiej Emisji na terenie gminy Rzeczyca (wymiana źródeł na energooszczędne)	Gmina Rzeczyca	2020-2025	WFOŚiGW Środki własne
Budowa i modernizacja systemu oświetlenia ulicznego na terenie gminy Rzeczyca z zastosowaniem technologii energooszczędnych	Gmina Rzeczyca	2021-2023	RPO WŁ NFOŚiGW Środki własne
Odnawialne źródła energii w Gminie Rzeczyca (montaż instalacji odnawialnych źródeł energii na obiektach należących do osób fizycznych, położonych na terenie gminy Rzeczyca)	Gmina Rzeczyca	2020-2023	RPO WŁ Środki własne
Termomodernizacja i przebudowa budynku Świetlicy Wiejskiej i OSP w Smardzewicach	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne WFOŚiGW RPO WŁ
Termomodernizacja wielorodzinnych budynków komunalnych w Wąwale i Dąbrowie	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne WFOŚiGW RPO WŁ
Rozbudowa Domu Ludowego w miejscowości Wiaderno	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne Środki PROW

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Przebudowa i rozbudowa budynku ujęcia wody w Wąwale na strażnicy OSP	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne
Rozbudowa i przebudowa budynku Domu Ludowego w Twardej przy ul. Południowej	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Środki RPO
Wymiana źródła ciepła na gazowe w Domu Ludowym i Zespole Szkół Zawada	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne
Wymiana źródła ciepła na gazowe w Zespole Szkół, OSP, Domu Ludowym, bibliotece, Ośrodka Zdrowia w Smardzewicach	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne
Zwiększenie efektywności energetycznej w sektorze publicznym i w sektorze budownictwa komunalnego poprzez termomodernizację budynków w Gminie Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne WFOŚiGW RPO WŁ
Modernizacja oświetlenia ulicznego na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki (z opraw rtęciowych i osadowych na LED) oraz rozbudowa istniejącej sieci	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Zadanie wieloletnie	Środki własne NFOŚiGW/WFOŚiGW RPO WŁ
Budowa oświetlenia ulicznego na osiedlu przy ul. Wschodniej w Smardzewicach	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne
Budowa oświetlenia ulicznego na osiedlu przy ul. Północnej w Twardej	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Żelechlinku	Gmina Żelechlinek OSP w Żelechlinku	2020-2025	Środki własne OSP Żelechlinek WFOŚiGW
Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń poprzez wymianę źródeł ciepła na niskoemisyjne w gospodarstwach domowych na terenie Gminy Żelechlinek	Gmina Żelechlinek Mieszkańcy Gminy Żelechlinek	2020-2025	Środki własne Gminy Środki Mieszkańców
Wymiana oświetlenia ulicznego na energooszczędne	Gmina Żelechlinek	2020-2023	Środki własne WFOŚiGW
OBZAR INTERWENCJI: OCHRONA PRZED HAŁASEM			
Przebudowa drogi powiatowej nr 4332E na odcinku Chorzęcin - Zawada	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2022	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Rozbudowa ulicy Zawadzkiej nr 4338E wraz z budową ronda na skrzyżowaniu ulicy Zawadzka i Elizy Orzeszkowej w Tomaszowie Mazowieckim	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2021	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Budowa chodników i ścieżek rowerowych na terenie Powiatu	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	zadanie ciągłe	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Przebudowa obiektu mostowego na rzece Czarna w ciągu ul. Spalskiej w Tomaszowie Mazowieckim- droga powiatowa nr 4339E	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2027	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Przebudowa drogi powiatowej nr 4337E ul. Ks. J. Popiełuszki wraz z budową kanalizacji deszczowej	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2022	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Przebudowa chodnika w ciągu drogi powiatowej nr 4338E ul. Zawadzka na odcinku od ul. Mostowej do ul. E. Orzeszkowej	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2021	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Przebudowa drogi gminnej nr 116010E w miejscowości Kalinów	Gmina Będków	2020	Środki własne i zewnętrzne
Przebudowa drogi we wsi Teodorów	Gmina Będków	2020	Środki własne i zewnętrzne
Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Rudnik	Gmina Będków	2021	Środki własne i zewnętrzne
Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Remiszewice	Gmina Będków	2021	Środki własne i zewnętrzne
Przebudowa drogi gminnej nr 116061E w miejscowości Węgrzynowice Modrzewie	Gmina Budziszewice	2020	Środki własne FDS
Modernizacja bieżni wokół boiska w Budziszewicach	Gmina Budziszewice	2020	Środki własne Program Rozwoju Lokalnej Infrastruktury Sportowej – grupa I
Przebudowa drogi w miejscowości Budziszewice – ul. Sadowa	Gmina Budziszewice	2020-2022	Środki własne PROW
Przebudowa drogi w miejscowości Budziszewice – ul. Graniczna	Gmina Budziszewice	2020-2022	Środki własne PROW
Przebudowa drogi w miejscowości Węgrzynowice Modrzewie (Wilanów)	Gmina Budziszewice	2021-2022	Środki własne PROW
Wymiana oświetlenia ulicznego na oświetlenie z wykorzystaniem nowych technologii	Gmina Budziszewice	2020-2022	Środki własne RPO WŁ
Wykonanie szlaku pieszo – rowerowego Mierzno – Helenów-Teodorów – Budziszewice ul. Letniskowa	Gmina Budziszewice	2021-2023	Środki własne RPO WŁ
Przebudowa drogi powiatowej Budziszewice – Węgrzynowice Modrzewie	Gmina Budziszewice	2020-2023	RPO WŁ FDS Środki własne
Przebudowa drogi powiatowej Budziszewice – Rękawiec	Gmina Budziszewice	2021-2023	Środki własne RPO WŁ FDS

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Budowa drogi lokalnej, zapewniającej bezpośrednie połączenie komunikacyjne do terenów inwestycyjnych w miejscowości Smardzewice	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne RPO WŁ
Przebudowa drogi ul. Wschodnia w miejscowości Smardzewice	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne
Przebudowa drogi ul. Klonowa w miejscowości Smardzewice	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne RPO WŁ
Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Cekanów ul. Jagiełły	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne RPO WŁ
Budowa dróg w miejscowości Wąwał ul. Lipowa i Kolejowa	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne
Przebudowa ul. Spacerowej i Osiedlowej w miejscowości Dąbrowa - poprawa bezpieczeństwa	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne Fundusz Dróg Samorządowych
Przebudowa drogi gminnej nr 116407E - ul. Sadowa, część ul. Polnej i ul. Cegielnianej - obręb Kolonia Zawada -Dąbrowa	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne Fundusz Dróg Samorządowych
Rozbudowa drogi gminnej - ul. Łąkowej w Smardzewicach wraz z oświetleniem poprawa bezpieczeństwa	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Fundusz Dróg Samorządowych
Budowa i rozbudowa ul. Szczęśliwej i części ul. Zarzecznej w Komorowie	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne
Utwardzenie płytami drogi wewnętrznej – ul. Wodna i Handlowa w Karolinowie	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne
Rozwój systemu ścieżek rowerowych w miejscowości: Smardzewice, Tresta, Twarda, Karolinów, obszar funkcjonalny Doliny Rzeki Pilicy.	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Zadanie wieloletnie	Środki własne
OBSZAR INTERWENCJI: OCHRONA PRZED PROMIENIOWANIEM ELEKTROMAGNETYCZNYM			
Prowadzenie cyklicznych kontrolnych badań poziomów promieniowania na obszarach o zwiększonym stopniu ryzyka	WIOŚ w Łodzi	Według potrzeb	Koszty administracyjne
OBSZAR INTERWENCJI: GOSPODAROWANIE WODAMI			
Budowa obiektu małej retencji – zbiornika wodnego w Rzeczycy	Gmina Rzeczycy	2022-2023	WFOŚiGW Środki własne
Budowa obiektu małej retencji – zbiornika wodnego w Bartoszówce	Gmina Rzeczycy	2024-2025	WFOŚiGW Środki własne

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
OBSZAR INTERWENCJI: GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA			
Budowa i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w Tomaszowie Mazowieckim	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2027	Środki własne NFOŚiGW WFOŚiGW
Modernizacja ujęcia wody „Białobrzegi”	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2021	Środki własne NFOŚiGW WFOŚiGW
Budowa 4 studni głębinowych	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020	Środki własne NFOŚiGW WFOŚiGW
Budowa flotatora	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2021	Środki własne NFOŚiGW WFOŚiGW
Monitorowanie jakości wody w sieci wewnętrznej budynków Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35, ul. Niska 14	Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	2020-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o.
Budowa kanalizacji na ulicy Sadowej oraz modernizacja sieci wodociągowej w Budziszewicach	Gmina Budziszewice	2020-2021	Środki własne PROW
Stworzenie kompleksowego systemu gospodarki wodnej poprzez wykonanie nitki wodociągu Helenów – Zalesie i dodatkowej studni w m. Mierzno	Gmina Budziszewice	2021-2022	Środki własne PROW
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	Gmina Budziszewice	2021-2022	Środki własne PROW
Budowa sieci kanalizacji sanitarnej na terenie Gminy Inowódz	Gmina Inowódz	2020-2023	PROW RPO WŁ WFOŚiGW Budżet Gminy
Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej w miejscowości Dąbrowa	Gmina Lubochnia	2020-2027	WFOŚiGW
Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej w miejscowości Lubochnia (projekt)	Gmina Lubochnia	2020-2027	WFOŚiGW

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Małecz, Lubochenek, Luboszewy (projekt)	Gmina Lubochnia	2020-2027	WFOŚiGW
Budowa i rozbudowa kanalizacji sanitarnej wraz z przyłączami kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Emilianów, Olszowiec, Nowy Olszowiec, Jasień, Dąbrowa, przebudowa oczyszczalni ścieków w Lubochni Dw. poprzez budowę suszarni osadu na terenie oczyszczalni ścieków oraz nadbudowa i przebudowa stacji uzdatniania wody w miejscowości Dąbrowa	Gmina Lubochnia	2020-2021	RPO WŁ WFOŚiGW
Budowa i rozbudowa gminnej oczyszczalni ścieków wraz z budową i przebudową kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Rokiciny	Gmina Rokiciny	2020	RPOW WŁ WFOŚiGW Środki własne
Budowa sieci kanalizacji sanitarnej dla sołectw Bobrowiec, Rzeczyca Nowa, Rzeczyca w gminie Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	2020-2023	RPO WŁ WFOŚiGW Środki własne PROW
Modernizacja stacji uzdatniania wody na terenie gminy Rzeczyca	Gmina Rzeczyca	2020-2023	RPO WŁ WFOŚiGW Środki własne
Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej obejmującej wsie Twarda, Tresta, Swolszewice Małe, Wiaderno znajdujące się poza aglomeracją Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2022	Środki własne WFOŚiGW
Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej w m. Jadwigów oraz w części m. Kolonia Zawada i Łazisko wraz z budową II reaktora na oczyszczalni ścieków w m. Zawada	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne WFOŚiGW
Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej w aglomeracji Tomaszów Mazowiecki, obejmującej wsie Smardzewice, Wąwał, Komorów, Zaborów II, Tresta, Twarda, Swolszewice Małe i Wiaderno	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Środki POIiŚ
Podłączenie budynków do kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne WFOŚiGW
Rozbudowa, przebudowa i modernizacja sieci i urządzeń wodociągowych na terenie gminy Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne WFOŚiGW

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Promowanie budowy podłączeń kanalizacyjnych do nieruchomości	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2026	Środki własne Środki UE
Budowa kanalizacji sanitarnej z przyłączami w m. Ujazd ul. Antolin, Przesiadłów i Skrzynki	Gmina Ujazd	2020-2021	Środki własne
Przebudowa istniejącej oczyszczalni SUPERBOS 500 w m. Ujazd	Gmina Ujazd	2020-2021	Środki własne
Przebudowa i rozbudowa Stacji Uzdatniania Wody w Ujeździe wraz z technologią - Zaopatrzenie i dostarczanie wody	Gmina Ujazd	2020	Środki własne
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Żelechlinku	Gmina Żelechlinek	2020-2023	Środki własne WFOŚiGW PROW
Budowa kanalizacji sanitarnej Petrynow – Czerwonka - Radwanka	Gmina Żelechlinek	2023-2026	Środki własne WFOŚiGW
OBSZAR INTERWENCJI: GLEBY			
Realizacja programu rolnośrodowiskowego	ARiMR ARR Województwo Łódzkie, rolnicy indywidualni	2020 – 2027	ARiMR ARR rolników indywidualnych
Upowszechnienie dobrych praktyk rolniczych	ARiMR, ŚODR	2020-2027	ARiMR, ŚODR
Ochrona przed erozją wietrzną m ln. Poprzez prowadzenie odpowiednich zabiegów agrotechnicznych i wprowadzenie zalesień na glebach o niższych klasach bonitacyjnych	Właściciele terenów	W zależności od zainteresowania właścicieli gruntów porolnych	Budżet właścicieli terenów
Promocja rolnictwa ekologicznego i agroturystyki poprzez działania edukacyjno-szkoleniowe, a także promocyjne	Miasto Tomaszów Mazowiecki i Gminy wchodzące w skład Powiatu Tomaszowskiego	Według potrzeb	Budżet Miasta Tomaszów Mazowiecki i Gmin wchodzących w skład Powiatu Tomaszowskiego, WFOŚiGW, budżet Państwa, środki UE
OBSZAR INTERWENCJI: GOSPODARKA ODPADAMI I ZAPOBIEGANIE POWSTAWANIU ODPADÓW			
Rekultywacja składowiska odpadów w Tomaszowie Mazowieckim	-	2020	Środki własne
Budowa instalacji do spalania osadów	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2022	Środki własne NFOŚiGW WFOŚiGW

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – PSZOK wraz ze ścieżką edukacyjną	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020	NFOŚiGW WFOŚiGW Środki własne
Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – Baza Transportowa wraz z myjnią i warsztatem samochodowym	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020	NFOŚiGW WFOŚiGW Środki własne
Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – Sortownia wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną i stacją przeladunkową	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2020-2021	NFOŚiGW WFOŚiGW Środki własne
Budowa zintegrowanego systemu gospodarki odpadami – elementu GOZ – Biogazownia z niezbędną infrastrukturą techniczną	Zakład Gospodarki Wodno-Kanalizacyjnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Mazowieckim	2022 - 2027	NFOŚiGW WFOŚiGW Środki własne
Kontrola systemu gospodarki odpadami medycznymi w Tomaszowskim Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	2020-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o. Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)
Kontynuacja programu usuwania azbestu	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Zadanie wieloletnie	Środki własne WFOŚiGW
Kontynuacja selektywnej zbiórki odpadów	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Zadanie wieloletnie	Środki własne
Usunięcie azbestowych pokryć dachowych	Gmina Żelechlinek	2020-2025	Środki własne WFOŚiGW
OBSZAR INTERWENCJI: ZASOBY PRZYRODNICZE			
Eko-Park Edukacyjny przy I Liceum Ogólnokształcącym	Powiat Tomaszowski	2021-2022	Dotacja z WFGOŚiGW Powiat Tomaszowski
Utworzenie pracowni edukacyjnej pn. „Biologiczna Ekopracownia” przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 8 w Tomaszowie Mazowieckim	Powiat Tomaszowski	2020	Dotacja z WFGOŚiGW Powiat Tomaszowski
Renowacja i utrzymanie zieleni na terenie zarządzanym przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35	Powiat Tomaszowski	2020-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o., Środki zewnętrzne
Modernizacja wewnętrznych ciągów komunikacyjnych na terenie zarządzanym przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. - ul. Jana Pawła II 35	Powiat Tomaszowski	2021-2023	Środki własne TCZ Sp. z o.o., Dofinansowanie zewnętrzne (m.in. UE, RPO, PO IiŚ, NFOŚiGW)

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Adaptacja budynku położonego na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tomaszowie Mazowieckim z przeznaczeniem na rehabilitację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych	Powiat Tomaszowski	2020-2025	Środki własne Dofinansowanie zewnętrzne
Podnoszenie jakości zasobów turystycznych Doliny Rzeki Pilicy poprzez rozwój infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej w powiecie tomaszowskim (projekt partnerski)	Projekt Partnerski. Liderem projektu jest Gmina Tomaszów Mazowiecki, Partnerzy: Gmina Inowłódz, Gmina Rzeczyca, Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Powiat Tomaszowski.	2020	Środki własne Powiatu i Środki Gmin realizujących Projekt
Utrzymanie zieleni przez Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim na terenach zarządzanych przez Powiat, w tym na drogach powiatowych	Zarząd Dróg Powiatowych w Tomaszowie Mazowieckim Powiat Tomaszowski	zadanie ciągłe	Środki własne
Utworzenie pracowni edukacyjnej pn. „Nowoczesna ekopracownia kluczem do sukcesu” w I Liceum Ogólnokształcącym	Powiat Tomaszowski	2020	Środki własne WFGOŚiGW
Eko – Pracownia przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6	Powiat Tomaszowski	2020-2021	WFGOŚiGW
Rewaloryzacja zabytkowego parku podworskiego w Rzeczyca (pielęgnacja istniejącej zieleni, nowe nasadzenia, mała architektura, oczyszczenie istniejącego zbiornika wodnego, oświetlenie, ciągi komunikacyjne)	Gmina Rzeczyca	2021-2024	RPO WŁ WFOŚiGW Środki własne
Budowa budynku gospodarczo-magazynowego dla potrzeb usług obsługi zieleni gminnej, zadrzewień oraz dróg gminnych wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną	Gmina Rzeczyca	2021-2023	Środki własne
Zagospodarowanie centrum wsi Ciebłowice Duże	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne
Budowa obiektu budowlanego pełniącego funkcje kulturalne w miejscowości Wiaderno	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Środki PROW
Zagospodarowanie terenu przy Domu Ludowym w Wiadernie	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne
Budowa wielofunkcyjnych stref aktywności w gminie Tomaszów Mazowiecki	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Krajowe Ministerstwo Sportu
Budowa boiska wielofunkcyjnego wraz z oświetleniem w miejscowości Ciebłowice Duże	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Krajowe Ministerstwo Sportu
Urządzenie terenów zielonych na terenie parku we wsi Wąwał wraz z ogrodzeniem obiektu Domu Ludowego w Wąwale	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne WFOŚiGW
Rozbudowa budynku dydaktyczno-oświatowego ZS w Zawadzie	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020-2021	Środki własne

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Lata realizacji	Źródła środków
Rozwój gospodarki turystycznej w oparciu o wykorzystanie walorów krajobrazowych w celu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego terenu nad Zalewem Sulejowskim w miejscowości Smardzewice	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Środki RPO
Kształtowanie jakości zasobów turystycznych Doliny Rzeki Pilicy poprzez rozwój infrastruktury rekreacyjno wypoczynkowej w Powiecie Tomaszowskim	Gmina Tomaszów Mazowiecki	2020	Środki własne Środki RPO
Zagospodarowanie terenów przy zbiornikach wodnych w Żelechlinku i Chociszewie	Gmina Żelechlinek	2020-2025	Środki własne WFOŚiGW RPO WŁ 2014-2020

XI. ZARZĄDZANIE OCHRONĄ ŚRODOWISKA

11.1. Ogólne zasady zarządzania ochroną środowiska

Zarządzanie ochroną środowiska powinno opierać się na następujących zasadach, wynikających z polityki ekologicznej Polski i Unii Europejskiej: przezorności, integracji polityki ekologicznej z politykami sektorowymi, równego dostępu do środowiska przyrodniczego, regionalizacji, uspołecznienia, „zanieczyszczający płaci”, prewencji, stosowania najlepszych dostępnych technik (BAT), subsydiarności, skuteczności ekologicznej i efektywności ekonomicznej.

Zarządzenie środowiskiem opiera się na wykorzystaniu:

- instrumentów prawnych – ustaw i rozporządzeń, dających odpowiednie kompetencje organom administracji rządowej i samorządowej oraz organom administracji specjalnej
- instrumentów finansowych – opłat za gospodarcze korzystanie ze środowiska, administracyjnych kar pieniężnych, funduszy celowych
- instrumentów społecznych – współdziałania i partnerstwa, edukacji ekologicznej, komunikacji społecznej
- instrumentów strukturalnych – strategii i programów wdrożeniowych.

Zarządzanie ochroną środowiska na szczeblu powiatu dotyczy zadań własnych oraz koordynacji zadań realizowanych przez jednostki organizacyjne, podmioty gospodarcze – uznanych za ważne dla stanu środowiska naturalnego. W realizacji programu uczestniczą:

- podmioty prowadzące działania organizacyjne i zarządzające programem,
- podmioty uczestniczące w realizacji poszczególnych zadań,
- jednostki kontrolujące realizację programu oraz efekty,
- mieszkańcy, jako końcowy beneficjent programu.

Organem odpowiedzialnym za realizację programu jest Zarząd Powiatu, który jest zobowiązany do składania cyklicznych raportów Radzie Powiatu. Realizacja programu wymaga współdziałania z organami administracji rządowej i samorządowej (szczebla wojewódzkiego, gmin wchodzących w skład powiatu oraz sąsiednich powiatów) oraz administracji specjalnej, w kompetencjach której znajdują się sprawy kontroli stanu środowiska.

11.2. Propozycje rozwiązań służących zapobieganiu, ograniczaniu lub kompensacji przyrodniczej negatywnych oddziaływań na środowisko w związku z realizacją projektu POŚ

DZIAŁANIA ŁAGODZĄCE

Są to środki zmierzające do zmniejszenia lub nawet eliminacji negatywnego oddziaływania na element środowiska społecznego lub przyrodniczego.

DZIAŁANIA KOMPENSUJĄCE

Są to działania najczęściej niezależne od przedsięwzięcia inwestycyjnego, których celem jest kompensacja znaczącego niekorzystnego oddziaływania na środowisko, jakie jest spowodowane realizacją tego przedsięwzięcia.

Do przedsięwzięć realizowanych w ramach „Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027”, które mogą negatywnie oddziaływać na środowisko należą przede wszystkim na etapie budowy inwestycje w zakresie infrastruktury komunalnej: inwestycje wodociągowe i kanalizacyjne, a także inwestycje dotyczące rozbudowy dróg, budowy zbiorników małej retencji i termomodernizacji budynków. Zadania te wykonywane są głównie przez gminy. Negatywne oddziaływanie tych inwestycji na środowisko można ograniczyć do racjonalnego poziomu poprzez dobrze przemyślany wybór lokalizacji, ponieważ skala wywoływanych przez nie przekształceń środowiska zależy będzie w znacznym stopniu od lokalnych uwarunkowań. Ponadto prawidłowy projekt, uwzględniający potrzeby ochrony środowiska zarówno na etapie budowy jak i w fazie eksploatacji inwestycji pozwoli także ograniczyć te oddziaływania.

Do rozwiązań zapobiegających lub ograniczających ewentualne negatywne oddziaływania na środowisko należą:

- zminimalizowanie konieczności wycinki drzew związanych z nowymi inwestycjami – lokalizacja inwestycji powinna w jak najmniejszym stopniu odbywać się kosztem istniejącego drzewostanu
- zaplanowanie miejsc do nasadzeń drzew, niekolidujących z planami zagospodarowania przestrzennego
- zapobieganie powstawaniu oraz niewłaściwemu postępowaniu z powstałymi odpadami w trakcie prowadzenia prac inwestycyjnych oraz w fazie eksploatacji
- zapobieganie zwiększonej emisji hałasu w związku z prowadzeniem prac – korzystanie z nowoczesnych maszyn w dobrym stanie technicznym, ograniczenie działań do pory dziennej
- wprowadzania nasadzeń w obszarach o zwiększonym ruchu kołowym, w celu ochrony przed hałasem komunikacyjnym, związanym np. ze zwiększeniem presji turystycznej

- w czasie realizacji inwestycji prawidłowe zabezpieczenie techniczne sprzętu i placu budowy, w tym zwłaszcza w miejscach styku z ekosystemami szczególnie wrażliwymi na zmiany warunków siedliskowych
- stosowanie odpowiednich technologii, materiałów i rozwiązań konstrukcyjnych
- prowadzenie kontroli zakładów przemysłowych w zakresie emisji zanieczyszczeń powietrza, ścieków
- dostosowanie terminów prac do terminów rozrodu zwierząt
- maskowanie elementów dysharmonijnych dla krajobrazu.

W stosunku do konkretnych inwestycji realizowanych przez Gminy należy przewidzieć odrębne działania zapobiegające naruszeniom zasobów środowiskowych. Gminy prowadzą nadzór nad tymi działaniami. I tak:

- realizacja zadań rozbudowy infrastruktury sieciowej – wodociągowej i kanalizacyjnej- (opracowanie koncepcji budowy zgodnej z warunkami ukształtowania terenu i rzeczywistymi potrzebami długoterminowymi, odpowiednie zabezpieczenie terenu prac ziemnych, właściwe postępowanie ze sprzętem, powstałymi odpadami, przestrzeganie diennej pory prowadzenia prac, odtworzenie szaty roślinnej naruszonej w czasie budowy)
- realizacja zadań modernizacji i rozbudowy dróg (dopasowanie technologii, zabezpieczenie spływu z nawierzchni jezdni, odpowiednie zabezpieczenie terenu prac ziemnych, odpowiednie zabezpieczenie krzyżujących się instalacji, właściwe postępowanie ze sprzętem, powstałymi odpadami, przestrzeganie diennej pory prowadzenia prac, odtworzenie szaty roślinnej naruszonej w czasie budowy, budowy przejść dla zwierząt)
- realizacja zadań termomodernizacji obiektów i wymiany źródeł ciepła (opracowanie technologii, dostosowanie terminów prac do terminów rozrodu zwierząt, korzystanie z nowoczesnych technologii i urządzeń niskoemisyjnych). Elementem podstawowym przed przystąpieniem do prac termomodernizacyjnych jest ekspertyza ornitologa i chiropterologa stwierdzająca obecność ptaków i nietoperzy lub ich brak w danym obiekcie. W sytuacji stwierdzenia obecności ptaków czy nietoperzy, należy dostosować terminy i sposób wykonywania prac do okresów lęgu, rozrodu lub hibernacji ptaków i nietoperzy, zabezpieczając z wyprzedzeniem szczeliny przed zajęciem ich przez ptaki i nietoperze. Podczas prowadzenia prac inwestycyjnych w takich budynkach należy uzyskać (przed rozpoczęciem prac) zezwolenie, o którym mowa w art. 56 ustawy z dnia 16 kwietnia 2014 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. 2018, poz. 1614 ze zm.). Po zakończeniu prac należy umożliwić im dalsze gniazdowanie lub zapewnić siedliska zastępcze.

W zależności od rodzaju realizowanej inwestycji może wystąpić konieczność uzgodnień z właściwymi organami ochrony środowiska.

XII. WDRAŻANIE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA DLA POWIATU TOMASZOWSKIEGO

12.1. Środki finansowe na realizację „Programu...”

Realizacja zadań inwestycyjnych w zakresie ochrony środowiska wymaga nakładów finansowych znacznie przewyższających możliwości budżetowe jednostek samorządu terytorialnego. Istnieje zatem potrzeba pozyskania zewnętrznych źródeł finansowego wsparcia przedsięwzięć inwestycyjnych.

Na wdrażanie programu ochrony środowiska mogą być przeznaczone:

- środki własne
- kredyty i pożyczki udzielane w bankach komercyjnych
- kredyty i pożyczki o oprocentowaniu preferencyjnym udzielane przez instytucje wspierające rozwój gmin i powiatów
- emisja obligacji
- dotacje z funduszy krajowych i zagranicznych.

Podstawowymi źródłami środków zewnętrznych, z których mogą korzystać samorządy dla realizacji programów ochrony środowiska to:

- Budżet Państwa
- Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (Narodowy, Wojewódzki)
- Fundusze UE
- Fundacje i fundusze wspierające ochronę środowiska.

ŚRODKI WŁASNE SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Do uzyskania niektórych dotacji konieczne jest zainwestowanie w przedsięwzięcie własnych środków na wymaganym poziomie.

NARODOWY FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

Celem działalności Narodowego Funduszu jest finansowe wspieranie inwestycji ekologicznych o znaczeniu i zasięgu ogólnopolskim i ponadregionalnym oraz zadań lokalnych, istotnych z punktu widzenia potrzeb środowiska.

Narodowy Fundusz prowadzi samodzielną gospodarkę finansową, działając na podstawie ustawy Prawo ochrony środowiska i zgodnie z unijną zasadą „zanieczyszczający płaci”. Czerpie przychody głównie z opłat i kar za korzystanie ze środowiska, opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych, opłat sektora energetycznego, opłat wynikających z ustawy o recyklingu

pojazdów wycofanych z eksploatacji oraz ze sprzedaży jednostek przyznanej emisji gazów cieplarnianych.

Narodowy Fundusz zapewnia wykorzystanie funduszy zagranicznych, przeznaczonych na ochronę środowiska, m.in. z Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Programu LIFE+, Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Wpływy uzyskane przez Polskę w międzynarodowych transakcjach sprzedaży uprawnień do emisji dwutlenku węgla w ramach Protokołu z Kioto, zasilają System zielonych inwestycji (GIS - Green Investment Scheme), który wspiera inwestycje z zakresu ochrony klimatu i redukcji emisji gazów cieplarnianych.

Dofinansowanie przedsięwzięć odbywa się przez udzielanie:

- zwrotnych oprocentowanych pożyczek,
- bezzwrotnych dotacji, w tym:
 - dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych,
 - dokonywanie częściowych spłat kapitału kredytów bankowych,
 - dopłaty do oprocentowania lub ceny wykupu obligacji,
 - dopłaty do demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji.

Główną formą dofinansowania działań przez NFOŚiGW są oprocentowane pożyczki i dotacje.

Planowanie i realizacja dofinansowania przedsięwzięć odbywa się, zgodnie z preferencjami, wg listy programów priorytetowych. Jako priorytetowe traktuje się w szczególności te przedsięwzięcia, których realizacja wynika z konieczności wypełnienia zobowiązań Polski wobec Unii Europejskiej.

Szczegółowe informacje można uzyskać pod adresem: nfosigw.gov.pl oraz w siedzibie Funduszu w Warszawie przy ul. Konstruktorskiej 3a.

WOJEWÓDZKI FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ W ŁODZI

Rolą wojewódzkiego funduszu jest wspieranie finansowe przedsięwzięć proekologicznych. W każdym województwie WFOŚiGW przygotowują na wzór NFOŚiGW corocznie listy zadań priorytetowych, które mogą być finansowane z ich środków oraz zasady i kryteria, które będą obowiązywać przy wyborze zadań do realizacji.

WFOŚiGW w Łodzi udziela pomocy finansowej w formie:

- pożyczek,
- pożyczek pomostowych,
- bezzwrotnych dotacji,

- przekazywania środków państwowym jednostkom budżetowym,
- dopłat do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych,
- częściowej spłaty kapitału kredytu bankowego.

Celami horyzontalnymi Funduszu realizowanymi w każdym z dziedzinowych celów środowiskowych Strategii są:

- poprawa stanu środowiska poprzez wsparcie realizacji zobowiązań środowiskowych, w szczególności wynikających z Traktatu Akcesyjnego;
- pełne wykorzystanie środków pochodzących z Unii Europejskiej niepodlegających zwrotowi, przeznaczonych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną;
- wdrażanie innowacji z zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej, poprawa efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, niskoemisyjność gospodarki i społeczeństwa oraz tworzenie warunków do powstawania zielonych miejsc pracy, w tym rozwoju nowych technik i technologii służących między innymi racjonalnej gospodarce zasobami naturalnymi, zapobieganiu powstawaniu lub ograniczeniu emisji do środowiska;
- zrównoważone, efektywne korzystanie z zasobów, w tym z surowców pierwotnych;
- wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców województwa łódzkiego poprzez edukację ekologiczną.

Fundusz co roku ogłasza listę programów priorytetowych na rok kolejny, które pomagają zrealizować zadania zgodnie z przyjętą Strategią.

W latach 2018-2029 realizowany jest program „Czyste Powietrze”, który stwarza możliwość uzyskania wsparcia finansowego przez osoby fizyczne, właścicieli domów jednorodzinnych na: wymianę starych źródeł ciepła oraz zakup wraz z montażem nowych, spełniających kryteria programu wymianę okien i drzwi; montaż lub modernizację instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej; docieplenie przegród budynku; montaż wentylacji mechanicznej z odzyskiem ciepła; instalację OZE, czyli odnawialnych źródeł energii.

Strategie NFOŚiGW, jak i WFOŚiGW w Łodzi, a także listy priorytetowe zamieszczone są na ich stronach internetowych (www.nfosigw.gov.pl i www.wfosigw.lodz.pl).

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO NA LATA 2014-2020

RPO WŁ na lata 2014-2020 kieruje wsparcie na obszary istotne dla rozwoju województwa, w szczególności koncentrując środki na dziedzinach, w których region charakteryzuje się największym odchyleniem od celów krajowych strategii Europa 2020, przy uwzględnieniu regionalnego potencjału, a także zapewnia realizację wymaganych przez Komisję Europejską poziomów alokacji na cele tematyczne. Interwencja Programu obejmuje swoim zasięgiem obszar całego województwa łódzkiego. RPO WŁ na lata 2014-2020 jest programem dwufunduszowym współfinansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Dwufunduszowość programu

umożliwia zaplanowanie kompleksowej interwencji zmierzającej do osiągnięcia celów rozwojowych województwa, co przyczyni się do zwiększenia komplementarności i efektywności wsparcia oraz ściślejszego strategicznego powiązania ze sobą projektów infrastrukturalnych i projektów miękkich. Takie podejście sprzyja również silniejszym powiązaniom i koordynacji działań.

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to krajowy program wspierający gospodarkę niskoemisyjną, ochronę środowiska, przeciwdziałanie i adaptację do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne.

Wsparcie z POIiŚ 2014-2020 przewidziane jest dla:

- mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw,
- osób fizycznych,
- samorządów, organizacji i innych podmiotów (administracja publiczna, przedsiębiorstwa realizujące cele publiczne, instytucje wspierające biznes, partnerstwa, służby publiczne inne niż administracja, instytucje ochrony zdrowia, duże przedsiębiorstwa, rolnicy, rybacy, organizacje społeczne i związki wyznaniowe, instytucje nauki i edukacji).

Wsparcie można otrzymać w ramach siedmiu osi priorytetowych, do których przyporządkowano priorytety inwestycyjne. Poniżej scharakteryzowano poszczególne osie priorytetowe.

I. Zmniejszenie emisyjności gospodarki.

Oś priorytetowa I przeznaczona jest do finansowania wyłącznie z jednego funduszu (tj. Funduszu Spójności). W ramach poszczególnych priorytetów inwestycyjnych przewiduje się wsparcie na budowę i przebudowę instalacji OZE, przebudowę linii produkcyjnych na bardziej efektywne energetycznie, kompleksową modernizację energetyczną, zastosowanie energooszczędnych technologii, wprowadzanie systemów zarządzania energią, przebudowę systemów grzewczych (wraz z wymianą i przyłączeniem źródła ciepła), systemów wentylacji i klimatyzacji, zastosowanie automatyki pogodowej i systemów zarządzania budynkiem; budowę lub przebudowę w kierunku inteligentnych sieci dystrybucyjnych, działania w zakresie popularyzacji wiedzy na temat inteligentnych systemów przesyłu i dystrybucji energii, rozwiązań, standardów, najlepszych praktyk w zakresie związanym z inteligentnymi sieciami elektroenergetycznymi, budowę nowych odcinków sieci ciepłej wraz z przyłączami i węzłami ciepłowniczymi, przebudowę istniejących systemów ciepłowniczych; budowę, przebudowę instalacji wysokosprawnej kogeneracji.

II. Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu.

Priorytety inwestycyjne wyznaczone w ramach tej osi pochodzą z dwóch celów tematycznych 5. i 6., tj. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem oraz Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami.

Oś II przewiduje wsparcie dla opracowania lub aktualizacji dokumentów strategicznych wymaganych prawem unijnym lub krajowym lub przewidzianych w SPA 2020, poprawy bezpieczeństwa powodziowego i przeciwdziałania suszy, zabezpieczenia przed skutkami zmian klimatu obszarów szczególnie wrażliwych, infrastruktury w zakresie systemów selektywnego zbierania odpadów, instalacji do recyklingu i odzysku poszczególnych frakcji materiałowych odpadów, instalacji do mechanicznego i biologicznego przetwarzania odpadów, instalacji do termicznego przekształcania odpadów komunalnych wraz z odzyskiem energii, infrastruktury zagospodarowania ścieków i osadów komunalnych, ochrony in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych, rozwoju zielonej infrastruktury, opracowania m.in. planów zadań ochronnych i planów ochrony, wdrażania instrumentów zarządczych w ochronie przyrody, rekultywacji na cele środowiskowe zanieczyszczonych/zdegradowanych terenów, rozwoju miejskich terenów zieleni.

III. Rozwój sieci drogowej TEN-T i transportu multimodalnego.

W ramach osi III będą realizowane projekty, których efektem będzie stworzenie spójnej sieci dróg o dużej przepustowości, dążące do rozwoju drogowej infrastruktury w sieci TEN-T oraz poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego. Priorytetowo realizowane będą odcinki dróg w TEN-T, w sieci bazowej, a także dróg w sieci kompleksowej o dużym znaczeniu gospodarczym.

Dodatkowo dofinansowywane będą projekty służące rozwojowi i usprawnianiu przyjaznych środowisku i niskoemisyjnych systemów transportu, w tym śródlądowych dróg wodnych i transportu morskiego, portów, połączeń multimodalnych oraz infrastruktury portów lotniczych.

IV. Infrastruktura drogowa dla miast

Wsparcie finansowe w ramach osi IV otrzymają inwestycje na krajowej sieci drogowej w TEN-T dotyczące powiązania infrastruktury miejskiej z pozamiejską siecią TEN-T, obwodnice pozamiejskie na drogach krajowych i ekspresowych, drogi krajowe w miastach na prawach powiatu oraz trasy wylotowe na drogach krajowych, odcinki dróg ekspresowych przy miastach. Będą one uzupełniane o inwestycje z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego (BRD), obejmujące inwestycje infrastrukturalne. Projekty będą realizowane na drogach zarządzanych przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad, a także przez miasta na prawach powiatu.

V. Rozwój transportu kolejowego w Polsce

Inwestycje wspierane w ramach tej osi będą dotyczyły modernizacji i rehabilitacji istniejących szlaków kolejowych w sieci TEN-T służących do przewozów pasażerskich i towarowych przede wszystkim głównych korytarzy kolejowych: E 20 / C-E 20, E 30 / C-E 30, C-E 59, C-E 65, E-59 i E

PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH 2014-2020

Celem głównym PROW 2014-2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program realizuje sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020, a mianowicie:

- P1 – Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie oraz na obszarach wiejskich,
- P2 - Zwiększanie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami,
- P3 - Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie
- P4 – Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa,
- P5 – Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym,
- Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczenie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego w obszarach wiejskich

Pomoc finansowa ze środków Programu jest skierowana głównie do sektora rolnego.

Planowane w Programie instrumenty pomocy finansowej będą miały na celu przede wszystkim rozwój gospodarstw rolnych (modernizacja gospodarstw rolnych, restrukturyzacja gospodarstw rolnych, premie dla młodych rolników, płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne), co ma szczególne znaczenie dla regionu z uwagi na duże rozdrobnienie i duży udział małych gospodarstw.

XIII. STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM

Przedmiotem opracowania jest kolejna aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego. Ostatnia aktualizacja Programu Ochrony Środowiska została uchwalona w 2015 r. przez Radę Powiatu Tomaszowskiego. Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem, Powiat jest zobowiązany dokonywać aktualizacji tego typu strategicznych dokumentów. Program obejmuje szeroką tematykę związaną z analizą stanu środowiska i infrastruktury na terenie Powiatu Tomaszowskiego. Na bazie tego, jaki stan środowiska został zdiagnozowany wytyczono dla jednostki cele ekologiczne, których realizacja do roku 2027 ma spowodować polepszenie złego stanu środowiska tam gdzie tego potrzeba bądź utrzymywanie dobrego poziomu tam, gdzie już na obecnym etapie jest to zapewnione przez jednostki samorządowe. Do opisu środowiska i infrastruktury posłużono się danymi pochodzącymi ze Starostwa Powiatowego, Urzędów poszczególnych jednostek gminnych na terenie Powiatu oraz z innych jednostek i podmiotów działających na tym terenie. Do przeprowadzenia analizy zostały wykorzystane również dane zgromadzone przez jednostki zajmujące się monitorowaniem stanu środowiska.

Powiat Tomaszowski położony jest we wschodniej części województwa łódzkiego. Podstawową formą użytkowania terenu Powiatu są użytki rolne, duży udział mają także grunty leśne oraz zadrzewienia i zakrzewienia.

Na terenie Powiatu najbardziej rozwiniętą działalnością gospodarczą jest handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodów, włączając motocykle oraz budownictwo i podmioty działające w zakresie przetwórstwa przemysłowego.

Rzeźba terenu Powiatu Tomaszowskiego została ukształtowana głównie podczas zlodowacenia środkowopolskiego. Lokalnie występują również osady zlodowacenia południowopolskiego. Deniwelacje terenu są niewielkie. Teren Powiatu Tomaszowskiego pokrywają w większości osady plejstocenu. Dominują gliny zwałowe, ich zwietrzliny oraz piaski i żwiry lodowcowe, a także piaski i żwiry sandrowe zlodowacenia środkowopolskiego.

Na terenie Powiatu zlokalizowanych jest wiele złóż surowców, które posiadają różny stopień eksploatacji, niektóre są rozpoznane, lecz nie rozpoczęto na nich eksploatacji, część jest aktualnie eksploatowanych, a na części wydobyte zostało już zakończone. Eksploatuje się głównie kruszywa naturalne wieku czwartorzędowego. Na terenie Powiatu istnieją także złoża surowców ilastych ceramiki budowlanej, jednak ich eksploatacja została już zaniechana. Wstępnie rozpoznane są złoża piasków kwarcowych do produkcji betonów komórkowych. Na obszarze analizowanej jednostki istnieją również złoża piasków formierskich i surowców szklarskich. W Inowłodzu znajduje się jedyna w Polsce kopalnia odkrywkowa chalcedonitów – złożo Teofilów.

Gleby analizowanej jednostki zostały wykształcone na osadach plejstoceniowych i holoceniowych, reprezentowanych przez piaski, żwiry, pyły i iły. Dominują gleby bielcowe słabych klas VI i V, które zajmują około 55 % obszaru. Mniejszy jest udział gleb klas IIIa i IIIb oraz IVa i IVb, około

43 % powierzchni. Ogółem gleby Powiatu Tomaszowskiego prezentują dobrą przydatność rolniczą.

Powiat Tomaszowski charakteryzuje się niewielkim udziałem wód powierzchniowych w ogólnej powierzchni terenu. Stanowią one ok. 1,3 % ogólnej powierzchni. Przez Powiat przebiega jednak wiele niewielkich cieków, a teren jest objęty licznymi jednolitymi częściami wód powierzchniowych. Teren Powiatu położony jest w dorzeczu Wisły. Wśród głównych rzek przepływających przez teren Powiatu Tomaszowskiego należy wymienić Pilicę i Wolbórkę. Teren Powiatu jest obszarem, który może być narażony na niebezpieczeństwo powodzi. Na terenie Powiatu Tomaszowskiego powierzchnia zmeliorowanych gruntów ornych wynosi 8 707 ha, a długość rowów melioracyjnych wynosi 396,4 km.

Wody podziemne to główne źródło zaopatrzenia w wodę zarówno do celów komunalnych, jak i przemysłowych. Znaczna część powierzchni Powiatu Tomaszowskiego zajmuje GZWP Kolaszki – Tomaszów. Południowo – zachodnia część analizowanej jednostki leży w zasięgu GZWP Niecka Łódzka. Fragmentarycznie Powiat Tomaszowski położony jest w obrębie GZWP Zbiornik Opoczno (południowo – wschodni fragment Powiatu) oraz Zbiornika międzymorenowego Brzeziny – Lipce Reymontowskie.

Lesistość Powiatu Tomaszowskiego wynosi 31,3 % powierzchni ogólnej. Rozmieszczenie lasów jest przestrzennie zróżnicowane. Największą lesistością cechuje się Gmina Inowódz (59,1 %), natomiast najniższą Gminy Będków i Budziszewice (8,4 %). Większe kompleksy leśne położone są w dolinie rzeki Pilicy i rzekami jej zlewni. Zlokalizowane są tu również cenne ekosystemy z interesującymi zespołami roślinności łąkowej i torfowiskowej, np. torfowiska niskie w dolinie Pilicy. W drzewostanie lasów wszystkich dominują bory sosnowe. Wśród gatunków dominujących obok sosny zwyczajnej, należy wymienić modrzew, brzozę, świerk, jodłę oraz buk.

Obszarami i formami chronionymi na terenie Powiatu są:

- obszary NATURA 2000: Lasy Spalskie (kod PLH 100003), Niebieskie Źródła (kod PLH 100005), Lasy Smardzewickie (kod PLH 100024), Łąki Ciebłowickie (kod PLH 100035), Dolina Dolnej Pilicy (kod PLH 140016), Dolina Pilicy (kod PLB 140003),
- Kampinoski Park Narodowy,
- parki krajobrazowe: Spalski Park Krajobrazowy, Sulejowski Park Krajobrazowy,
- rezerваты przyrody: Gać Spalska, Jeleń, Konewka, Kruszewiec, Łaznów, Małecz, Niebieskie Źródła, Rawka, Sługocice, Spała, Starodrzew Lubochniański, Twarda, Żądłowice,
- Obszary Chronionego Krajobrazu:
 - Górnej Rawki
 - Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki
 - Doliny Wolbórki

- stanowisko dokumentacyjne Groty Nadgórzyckie,
- zespół przyrodniczo – krajobrazowy Skarpa Jurajska,
- 81 pomników przyrody,
- 28 użytków ekologicznych.

Na terenie Powiatu zlokalizowanych jest wiele obiektów sakralnych oraz zabytków kultury materialnej. W zakresie istniejącej infrastruktury, która może mieć wpływ na stan środowiska przyrodniczego (szczególnie na jakość wód powierzchniowych i podziemnych) należy zwrócić uwagę na funkcjonujące na tym terenie obiekty oczyszczalni ścieków. Innym elementem wpływającym na stan środowiska przyrodniczego są eksploatowane na terenie Powiatu komunalne ujęcia wód oraz ujęcia wód dla celów innych niż komunalne, ze względu na występujące obszary GZWP.

Na terenie Powiatu zlokalizowane są zamknięte już składowiska odpadów, które są na bieżąco monitorowane oraz jedno czynne składowisko. Składowiska odpadów stanowią duże obciążenie dla środowiska, jednak jak wynika z przekazywanych informacji nie stanowią one zagrożenia dla środowiska. Aktualnie obszarami interwencji na terenie Powiatu, czyli obszarami stwarzającymi nadal problemy środowiskowe są: wody powierzchniowe, zasoby przyrodnicze, powietrze atmosferyczne, klimat akustyczny, infrastruktura kanalizacyjna, gospodarka odpadami.

Na podstawie wskazanych obszarów interwencji dla Powiatu określono cele ekologiczne, które powinny być realizowane w następujących kierunkach interwencji:

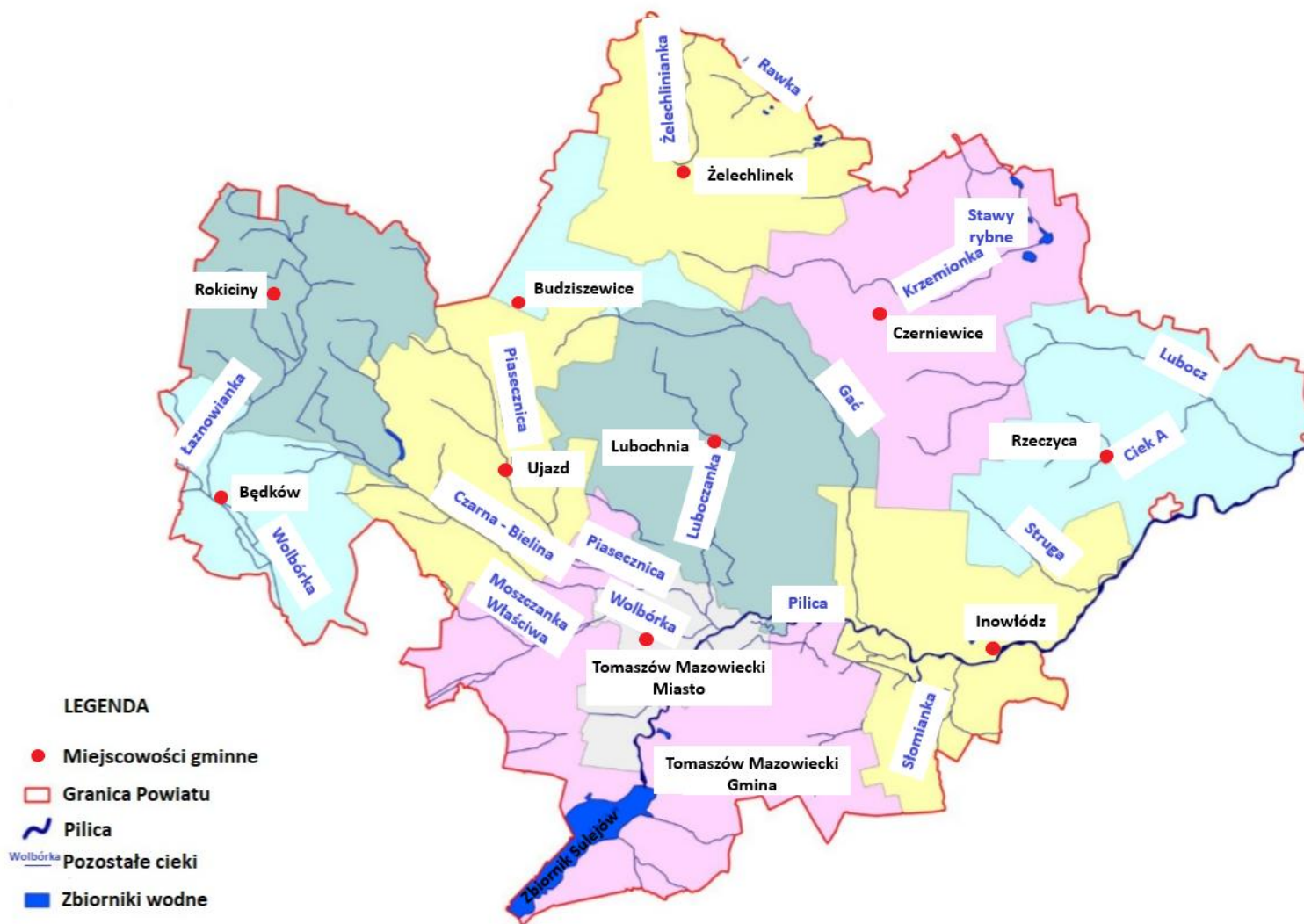
- Ochrona klimatu i jakości powietrza
- Ochrona przed hałasem
- Ochrona przed promieniowaniem elektromagnetycznym
- Gospodarowanie wodami
- Gospodarka wodno-ściekowa
- Gleby
- Gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów
- Zasoby przyrodnicze

Głównymi priorytetami (w perspektywie do roku 2027) dla Powiatu są:

1. Poprawa stanu środowiska w poszczególnych obszarach interwencji
2. Przyjazny środowisku naturalnemu rozwój gospodarczy

Powiat po dwóch latach wdrażania opracowanej strategii ochrony środowiska będzie zobowiązany do sporządzenia Raportu z realizacji Programu ochrony środowiska, w którym zostaną przeanalizowane podejmowane działania i określony zostanie stan realizacji założonych celów. Program ochrony środowiska jest zatem dokumentem, który w sposób stały będzie wspomagać ochronę środowiska na terenie Powiatu Tomaszowskiego, a także będzie stanowić podstawę do ubiegania się o dofinansowania na inwestycje prośrodowiskowe.

ZAŁĄCZNIK NR 1
Wody Powierzchniowe Powiatu Tomaszowskiego

ZAŁĄCZNIK NR 2
Hydrogeologia Powiatu Tomaszowskiego

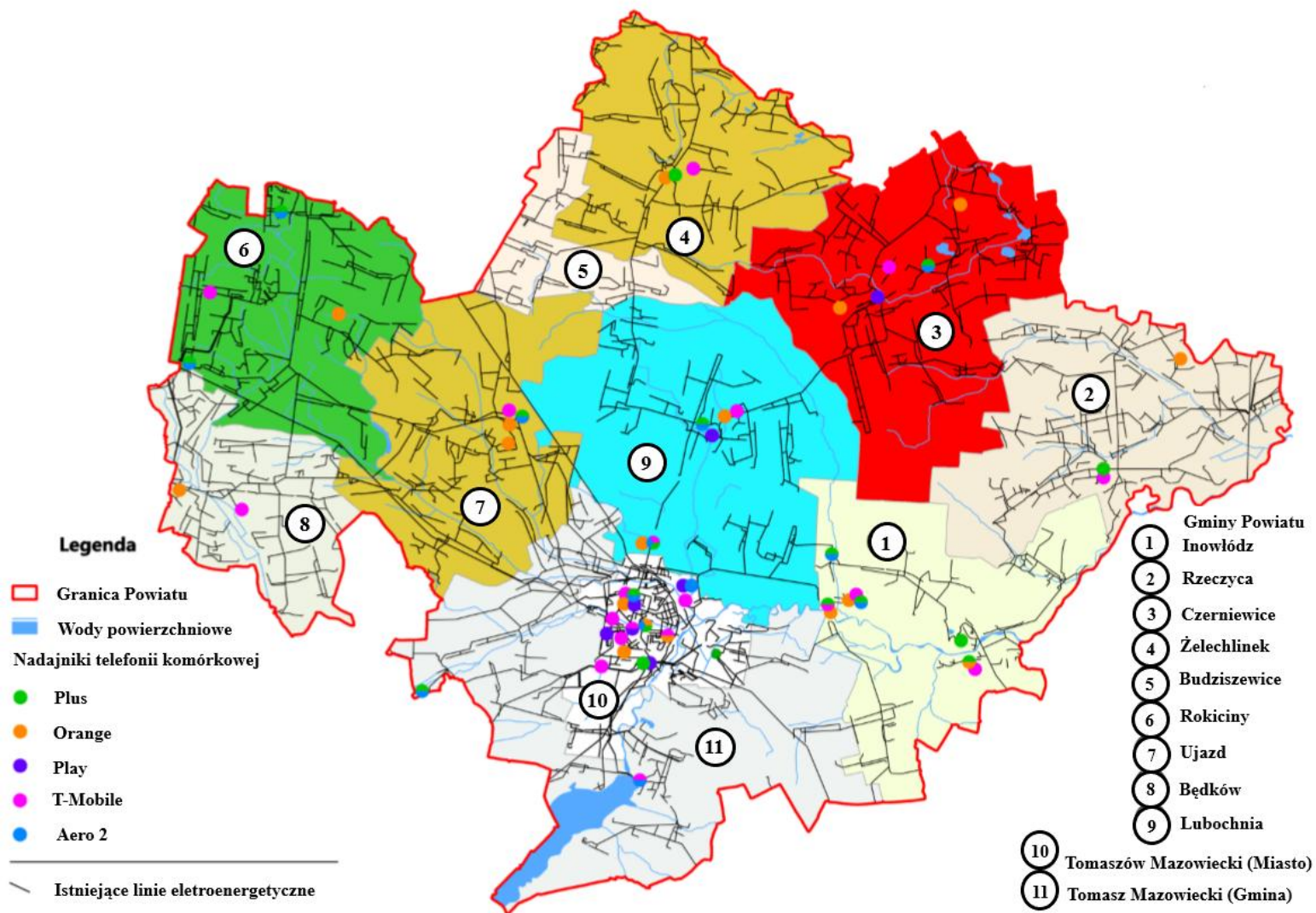

Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny – System Gospodarki i Ochrony Bogactw Mineralnych MIDAS oraz polska.e-mapa.net (opracowanie własne)

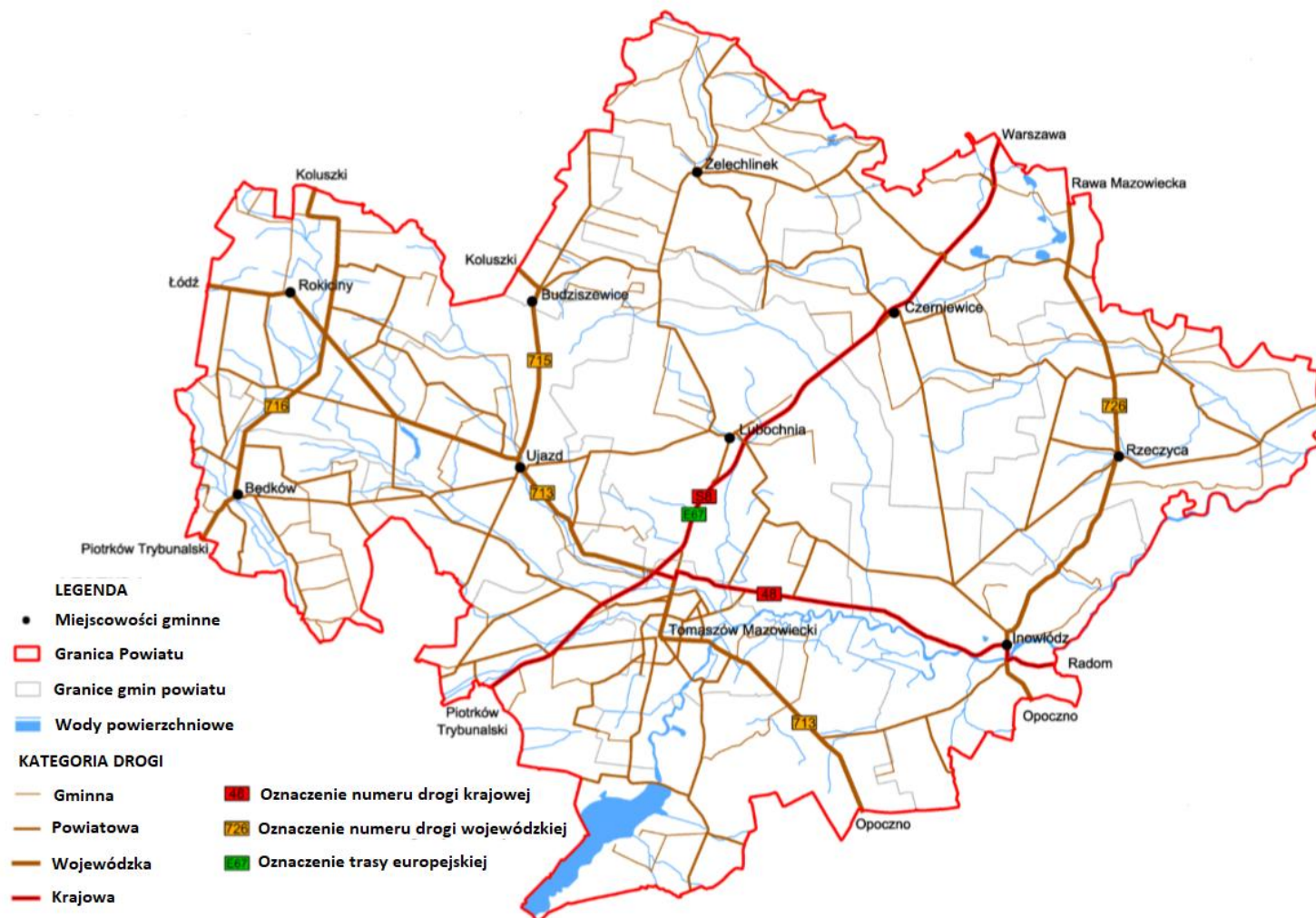
ZAŁĄCZNIK NR 3
Ujęcia wód na terenie Powiatu Tomaszowskiego

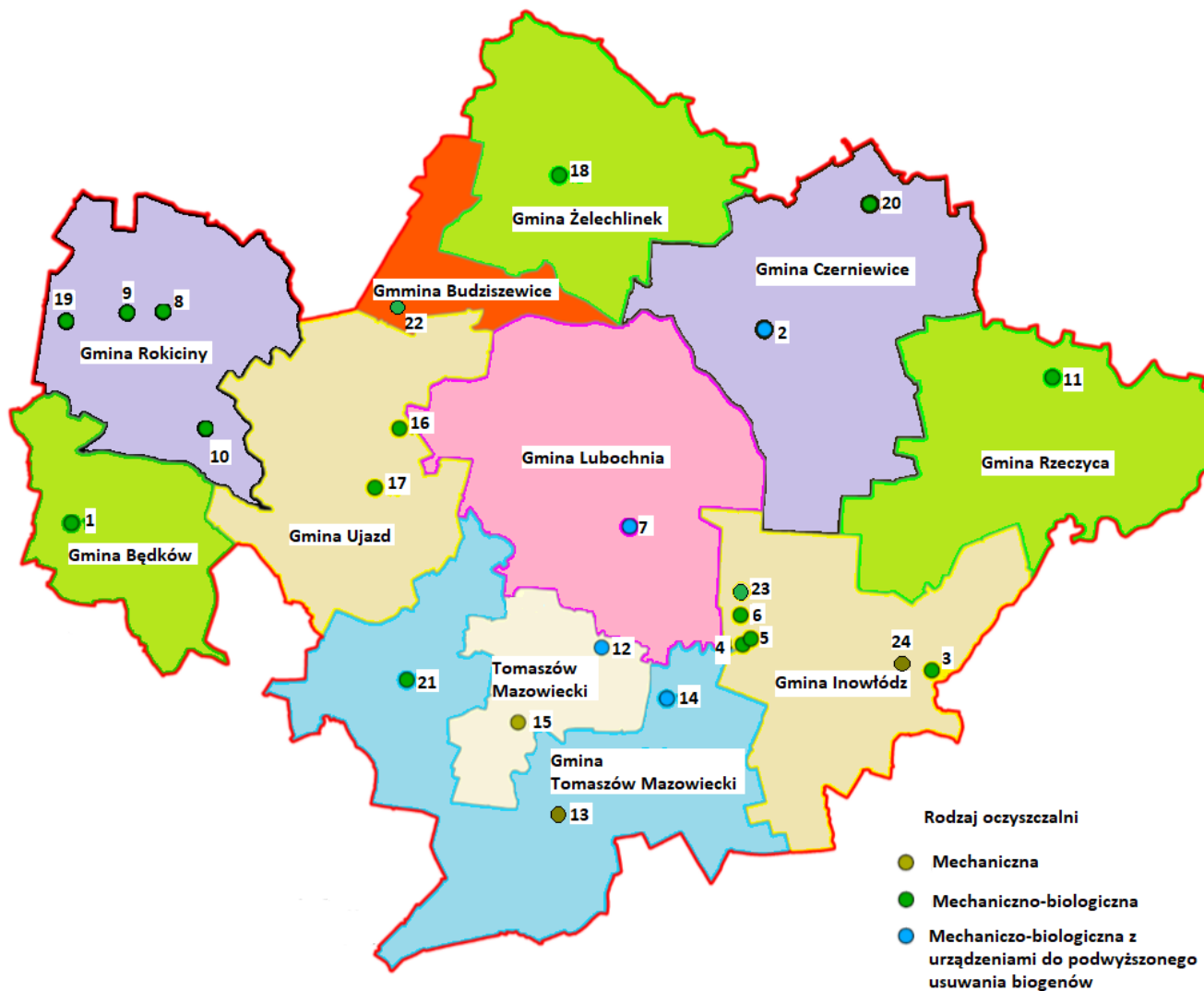
Lokalizacja instalacji wytwarzających pola elektromagnetyczne w Powiecie Tomaszowskim

ZAŁĄCZNIK NR 5
Drogi na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Oczyszczalnie ścieków wraz z odbiornikami ścieków z oczyszczalni o emisjach zanieczyszczeń do wód lub do ziemi powyżej 5 m³/dobę

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Legenda

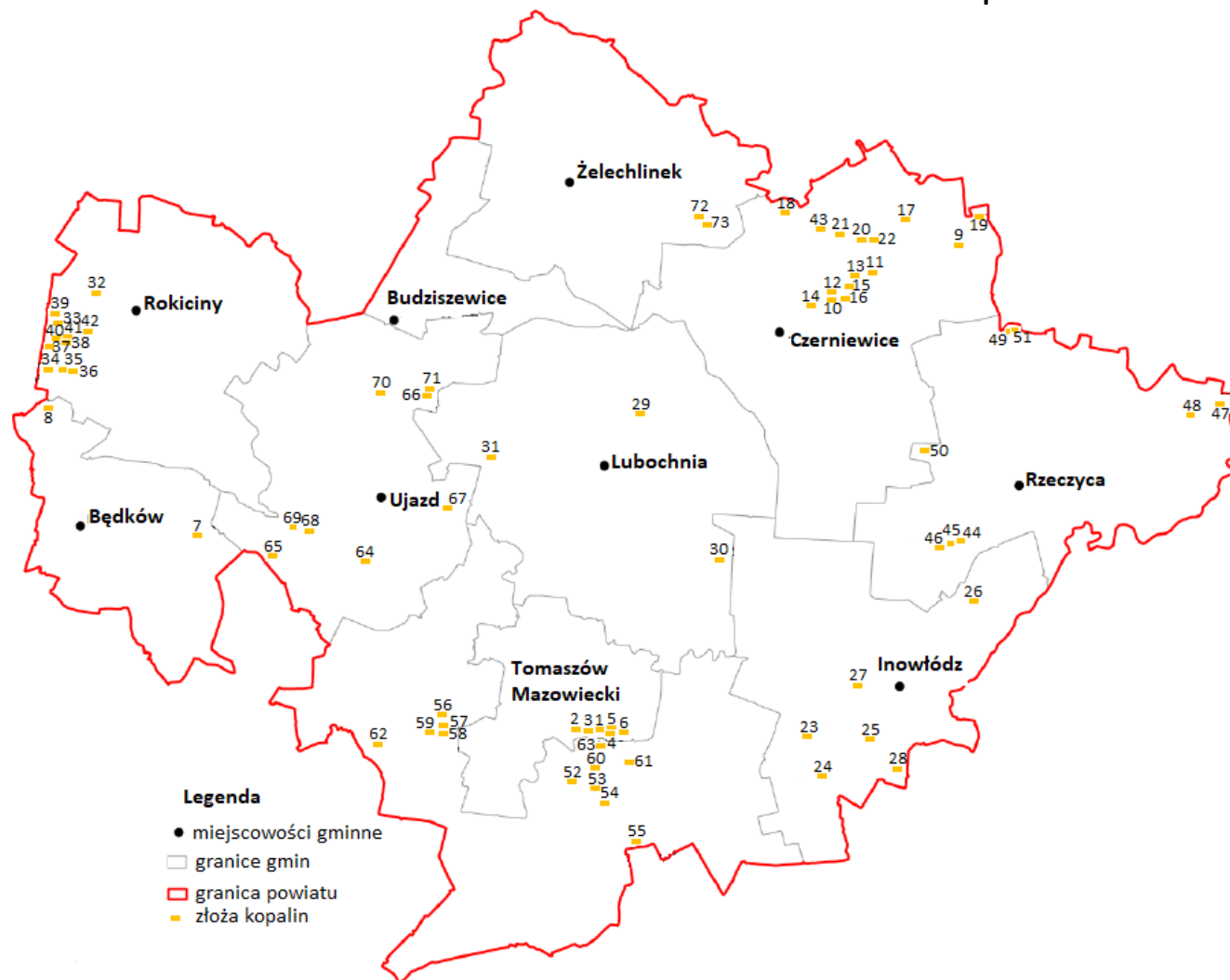
Oznaczenie na mapie	Jednostka	Zarządzający	Odbiornik ścieków
1	Gminna oczyszczalnia ścieków w Będkowie	Urząd Gminy w Będkowie	Wolbórka – km 34,5
2	Gminna oczyszczalnia ścieków w Zagórzach	Zakład Usług Komunalnych Czerniewice	Krzemionka – km 17,38
3	Oczyszczalnia ścieków w Zakościelu	Fundacja PROeM Chrześcijańskie Centrum Młodzieżowe Fundacji „Słowo Życia” Zakościele	Pilica – km 109+500
4	Gminna oczyszczalnia ścieków w Spale	Gmina Inowódz	Gać – km 0,6
5	Oczyszczalnia ścieków w Spale	Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w Spale	Gać – km 0,984
6	Oczyszczalnia ścieków Ośrodka Wczasowego „Zacisze” w Spale	Ośrodek Wczasowy „Zacisze” Spała	Gać – km 1,625
7	Gminna oczyszczalnia ścieków w Lubochni	Zakład Usług Komunalnych w Lubochni	Lubochenka – km 6,2
8	Gminna oczyszczalnia ścieków w Rokicinach	Urząd Gminy Rokiciny	Łaznowianka – km 10,73
9	Zakładowa oczyszczalnia ścieków w Kol. Rokiciny	Zakład Przetwórstwa Owoców i Warzyw „MOTYL” w Kol. Rokiciny	Rów Mel. R-D/zlewnia Łaznowianki – km 1,5
10	Oczyszczalnia ścieków SUW w Rokicinach	Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Łodzi	Rów Mel./zlewnia Wolbórki
11	Gminna oczyszczalnia ścieków w Bartoszewce	Zakład Usług Komunalnych w Rzęzycy	Rów mel./ziemia
12	Miejska oczyszczalnia ścieków w Tomaszowie Mazowieckim	Tomaszów Mazowiecki	Pilica – km 126,01
13	Oczyszczalnia ścieków w Smardzewicach	„MOŁO” Sp. z o.o. Smardzewice	Pilica – km 135,6
14	Wiejska oczyszczalnia ścieków w Ciebłowicach Dużych	Gminny Zakład Komunalny Tomaszów Mazowiecki	Rów melioracyjny R-A w zlewni rz. Pilicy

*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

15	Oczyszczalnia ścieków SUW w Tomaszowie Mazowieckim	Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Łodzi	Pilica – km 131,17
16	Zakładowa oczyszczalnia w Niewiadowie	Zakłady Sprzętu Precyzyjnego Niewadów S.A. w Niewiadowie	Rów mel. (w zlewni Piasecznicy) km 10,6
17	Gminna oczyszczalnia ścieków w Niewiadowie	Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Niewiadowie	Piasecznica – km 8,4
18	Oczyszczalnia ścieków w Żelechlinku	Gminna Jednostka Gospodarcza Żelechlinek	Żelechlinianka – km 6,2
19	Oczyszczalnia ścieków Domu Opieki „Zacisze” w Łaznowskie Woli	MED.-MAR Dom Opieki „Zacisze” Łaznowska Wola	Rów melioracyjny/ziemia
20	Oczyszczalnia ścieków w Podkonicach Dużych	Zakład Usług Komunalnych Czerniewice	Ziemia
21	Oczyszczalnia ścieków w Zawadzie	Gminny Zakład Komunalny Tomaszów Mazowiecki	Wolbórka – km 9,72
22	Oczyszczalnia ścieków w Budziszewicach	Gmina Budziszewice	Rów/Duża Subina
23	Zakładowa Oczyszczalnia ścieków w Konewce	Nowe Koronki Sp. z o.o. S.K.A. Konewka	Gać - km 2,9
24	Oczyszczalni ścieków w Zakościelu	Gmina Inowódz	Pilica - km 107,8

Źródło: WIOŚ w Łodzi – Wykaz oczyszczalni ścieków na terenie województwa łódzkiego w 2017r.

ZAŁĄCZNIK NR 7
Złoże kopalni na terenie Powiatu Tomaszowskiego

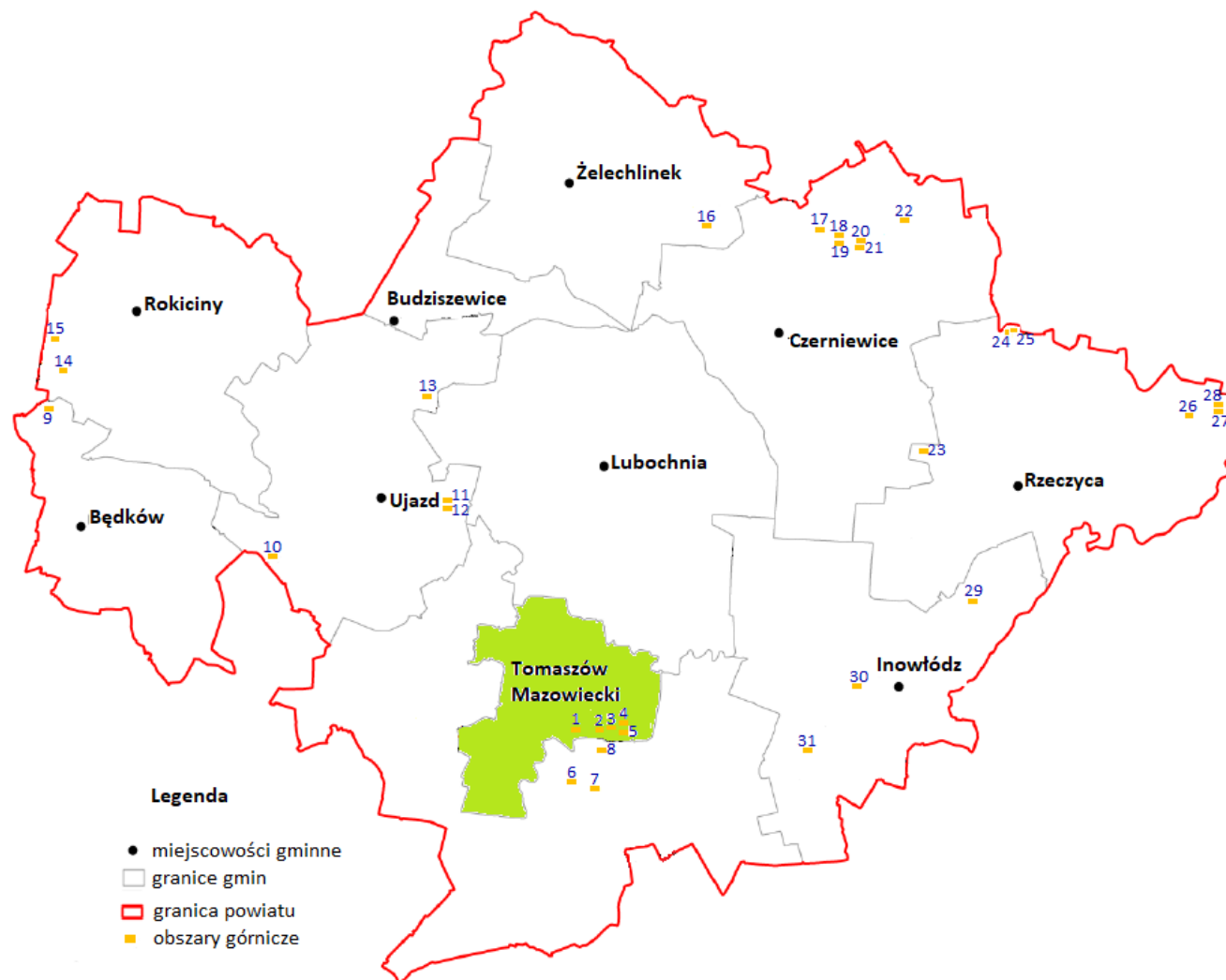
*Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego
na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027*

Nr złoża	Nazwa złoża	Nr złoża	Nazwa złoża
1	Ludwików – Pole B	38	Łaznowska Wola IX
2	Ludwików Pole B-1	39	Łaznowska Wola X**
3	Ludwików Pole B-2	40	Łaznowska Wola XI
4	Ludwików- Pole B	41	Łaznowska Wola XII
5	Ludwików III	42	Łaznowska Wola XIII
6	Wzgórze	43	Zubki Duże II
7	Rudnik	44	Glina**
8	Teodorów	45	Glina I**
9	Chociw III	46	Glina II**
10	Lipie	47	Roszkowa Wola
11	Lipie II	48	Roszkowa Wola II
12	Lipie IV	49	Wiechnowice
13	Lipie V	50	Zawady I
14	Lipie VI	51	Sierzchowy III
15	Lipie VII	52	Biała Góra I - Wschód
16	Lipie VIII	53	Biała Góra II - Wschód
17	Chociwek	54	Biała Góra III - Wesoła
18	Turobów**	55	Unewel – Zachód - Nowy
19	Wale*	56	Dąbrowa
20	Zubki Duże	57	Dąbrowa I
21	Zubki Duże I	58	Dąbrowa II
22	Zubki Duże dz. 62**	59	Kolonia Zawada
23	Brzustów	60	Wąwał
24	Brzustów I	61	Wąwał I
25	Inowódz	62	Wiaderno
26	Liciężna	63	Ludwików – Pole C
27	Teofilów	64	Bielina
28	Dęborzeczką	65	Olszowa*
29	Brenica	66	Piaski
30	Glinnik Nowy	67	Przesiadłów
31	Skrzynki-Małecz	68	Stasiolas**
32	Łaznowska Wola	69	Stasiolas I
33	Łaznowska Wola III	70	Wykno
34	Łaznowska Wola V	71	Zaosie-Bronisławów
35	Łaznowska Wola VII	72	Czerwonka**
36	Łaznowska Wola VIIA	73	Czerwonka I*

Źródło: Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.XII 2018 r., Warszawa 2019

*** dane ze Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim*

ZAŁĄCZNIK NR 8
Obszary górnicze na terenie Powiatu Tomaszowskiego

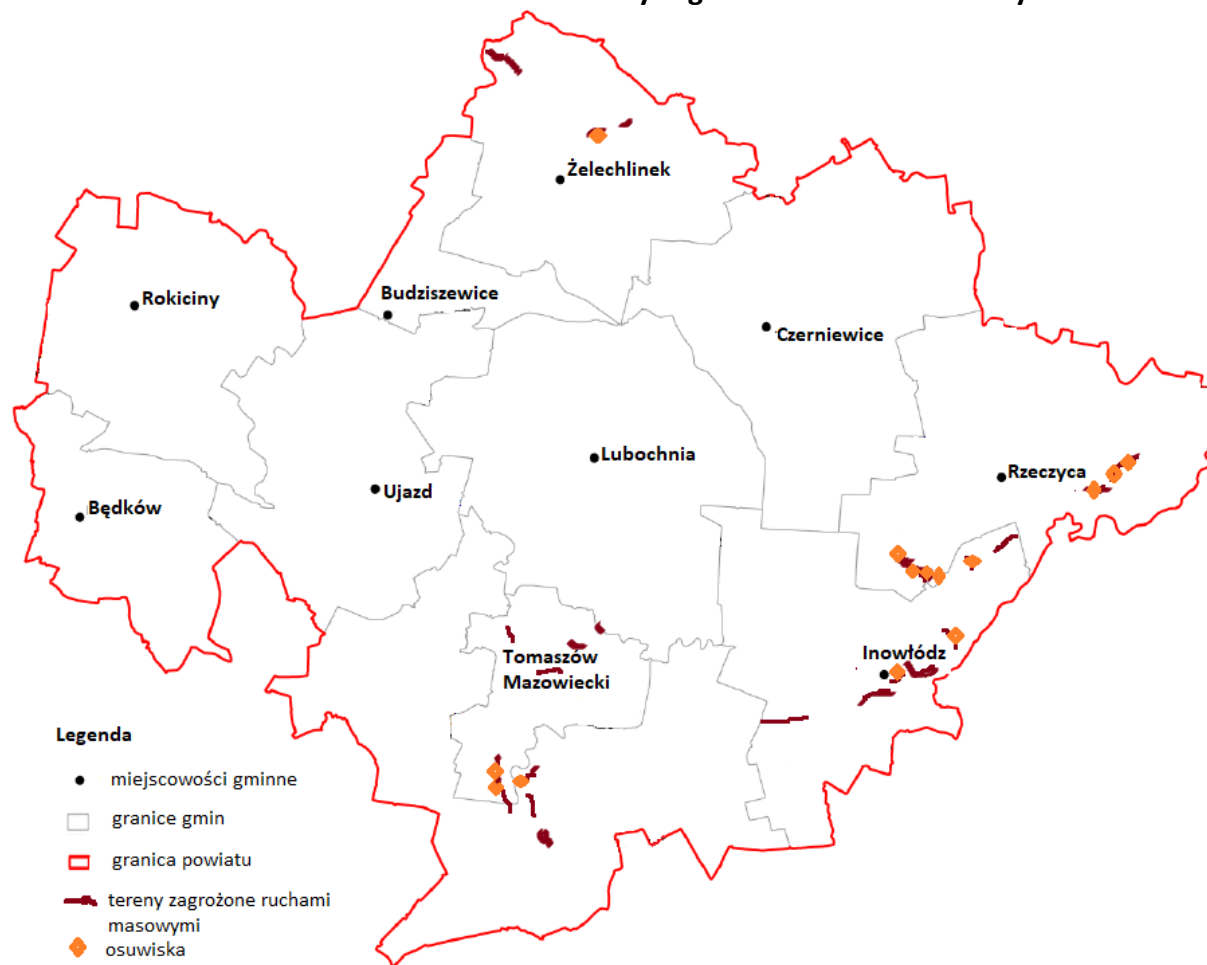

Legenda:

Nr złoża	Nazwa złoża
1	Ludwików Pole B-1
2	Ludwików II C
3	Ludwików III B
4	Wzgórze A Pole I
5	Wzgórze A Pole II
6	Biała Góra I - Wschód
7	Biała Góra II - Wschód
8	Ludwików – Pole C
9	Teodorów
10	Olszowa
11	Przesiadłów Pole A
12	Przesiadłów Pole B
13	Piaski A
14	Łaznowska Wola VII
15	Łaznowska Wola XI
16	Czerwonka I
17	Zubki Duże II
18	Zubki Duże I – pole A
19	Zubki Duże I – pole B
20	Zubki Duże – działka nr 61 - D
21	Zubki Duże – działka nr 61 - AC
22	Chociwek
23	Zawady I
24	Wiechnowice
25	Sierzchowy III Pole B
26	Roszkowa Wola II
27	Roszkowa Wola Pole A
28	Roszkowa Wola Pole B
29	Liciężna
30	Inowłódz VI
31	Brzustów I

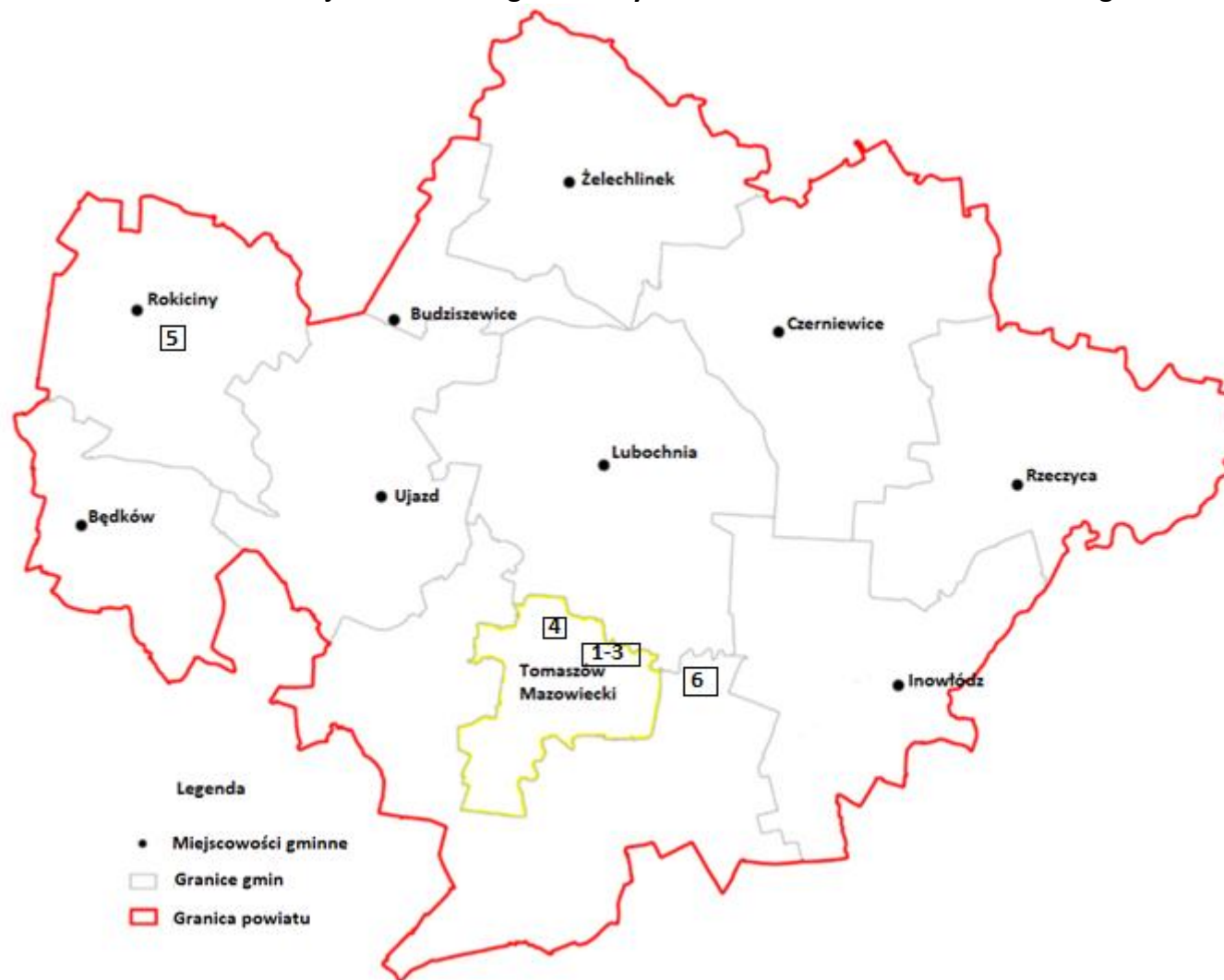
Źródło: Geoportal Otwartych Danych Przestrzennych <https://polska.e-mapa.net/>

Osuwiska i tereny zagrożone ruchami masowymi na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Źródło: Rejestr terenów zagrożonych ruchami masowymi ziemi oraz terenów, na których występują te ruchy na terenie powiatu tomaszowskiego, woj. łódzkie

Lokalizacja terenów zdegradowanych na terenie Powiatu Tomaszowskiego na skutek zanieczyszczenia

Oznaczenia na mapie:

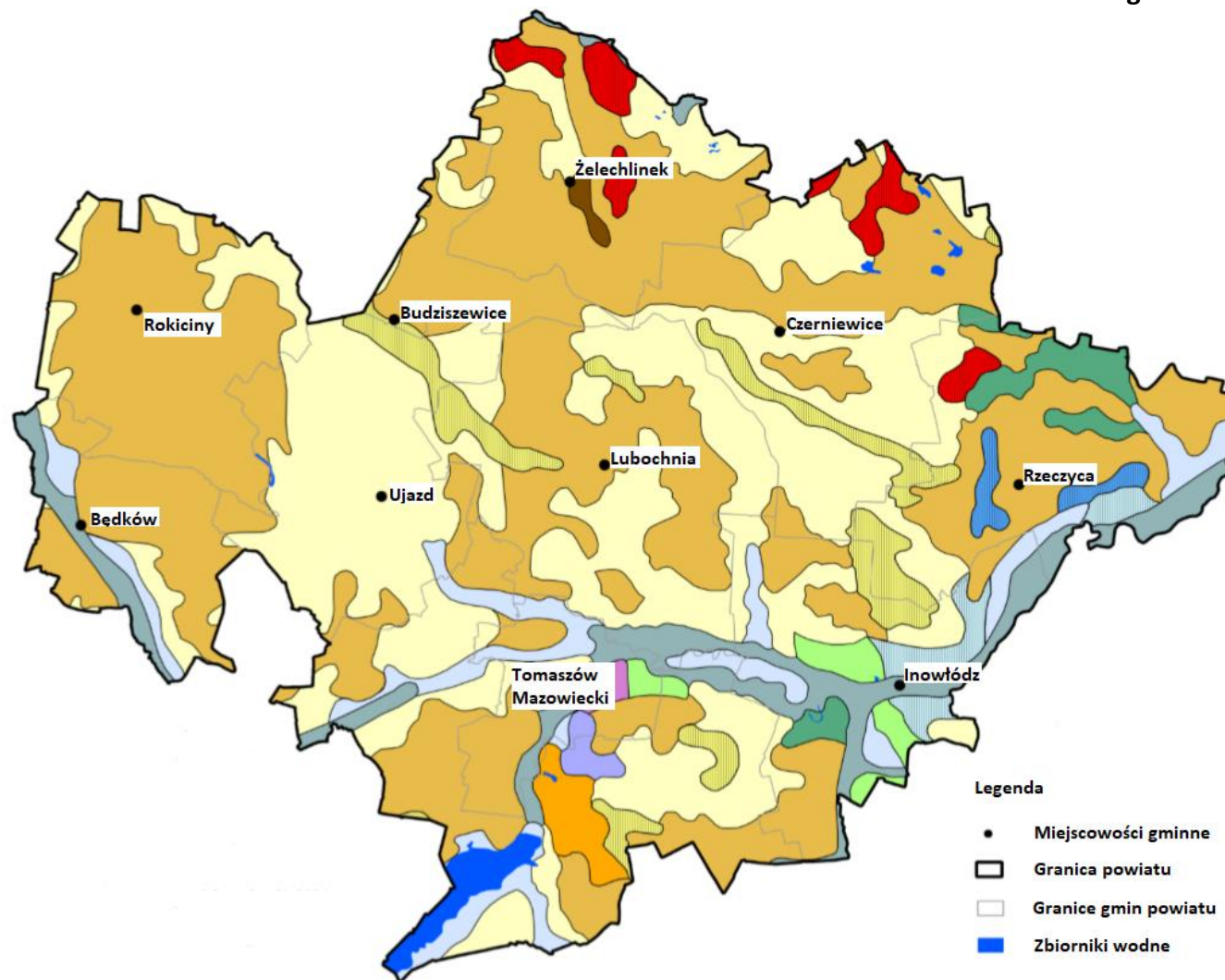
Potencjalne historyczne zanieczyszczenie powierzchni ziemi (miejsce po katastrofie kolejowej):

- 1 - Tomaszów Mazowiecki, obręb 3 działki nr 1/21 i 1/27 o powierzchni 1,28 ha
- 2 - Tomaszów Mazowiecki, obręb 3 działka nr 1/40 o powierzchni 0,1 ha
- 3 - Tomaszów Mazowiecki, obręb 3 działka nr 1/19 o powierzchni 0,58 ha

Szkody w środowisku:

- 4 - Stacja Paliw PKN ORLEN S.A. nr 887, Tomaszów Mazowiecki, ul. Tamka 2
- 5 – Stacja Paliw PKN ORLEN S.A. nr 888, Rokiciny, ul. Reymonta 2
- 6 – Gmina Tomaszów Mazowiecki, miejscowość Ciebłowice Małe

ZAŁĄCZNIK NR 11
Geologia Powiatu Tomaszowskiego

Legenda

KENOZOIK

CZWARTORZĘD

HOLOCEN

Piaski, żwiry, mady rzeczne oraz torfy i namuły

Piaski eoliczne, lokalnie w wydmach

PLEJSTOCEN

Zlodowacenie środkowopolskie

Piaski, żwiry i mułki rzeczne

Iły, mułki i piaski zastoiskowe

Piaski i żwiry sandrowe

Piaski i mułki kemów

Żwiry, piaski, głązy i gliny moren czołowych

Gliny zwałowe, ich zwietrzeliny oraz piaski i żwiry lodowcowe

Interglacjał mazowiecki

Piaski mułki rzeczno-jeziorne

Zlodowacenie południowopolskie

Gliny zwałowe, ich zwietrzeliny oraz piaski i żwiry lodowcowe

MEZOZOIK

KREDA

Kreda dolna – kreda górna

Wapienie, margle, piaskowce z czertami, fosforyty, piaski, margle z wkładkami gez i zlepieńców

Kreda Dolna

Piaski, piaskowce, fosforyty, iłowce, margle, mułowce z syderytami, lokalnie wapienie oolitowe

JURA

Jura Górna

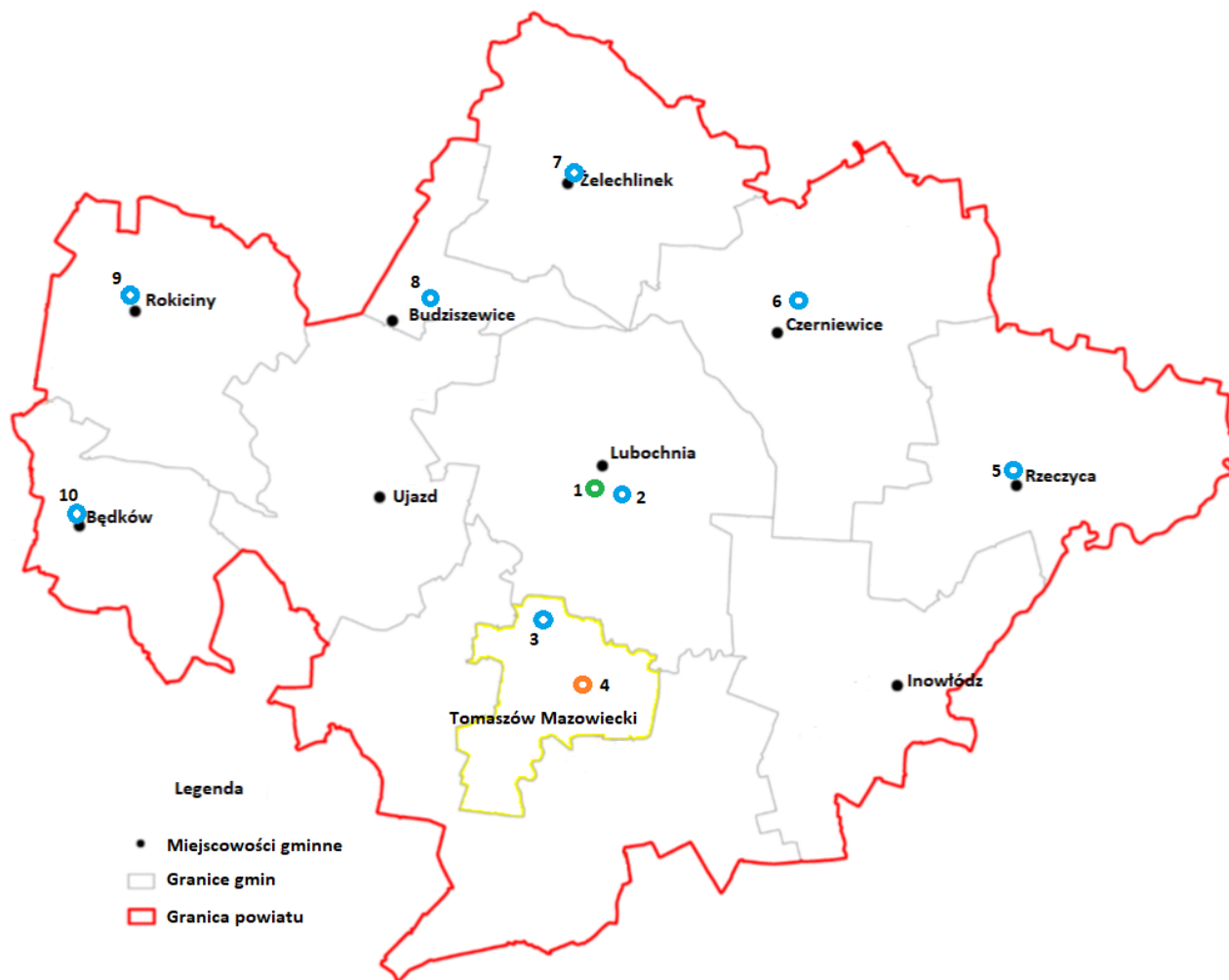
Wapienie, margle, iłowce, mułowce, dolomity i piaskowce glaukonitowe

Jura Środkowa

Wapienie, margle, iłowce, mułowce, zlepieńce, piaskowce, gezy, piaski z wkładkami syderytów

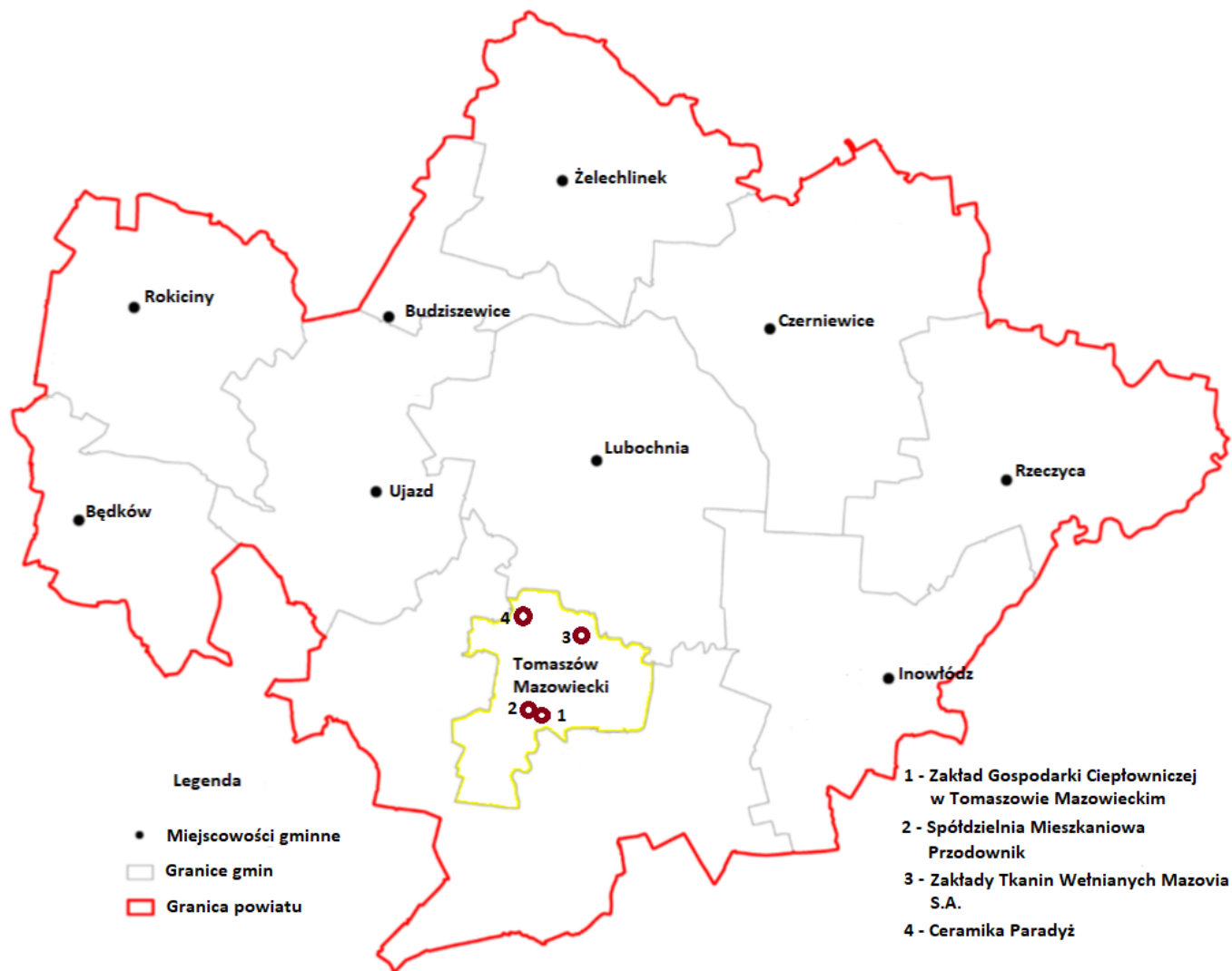
ZAŁĄCZNIK NR 12
Gospodarka odpadami na terenie Powiatu Tomaszowskiego

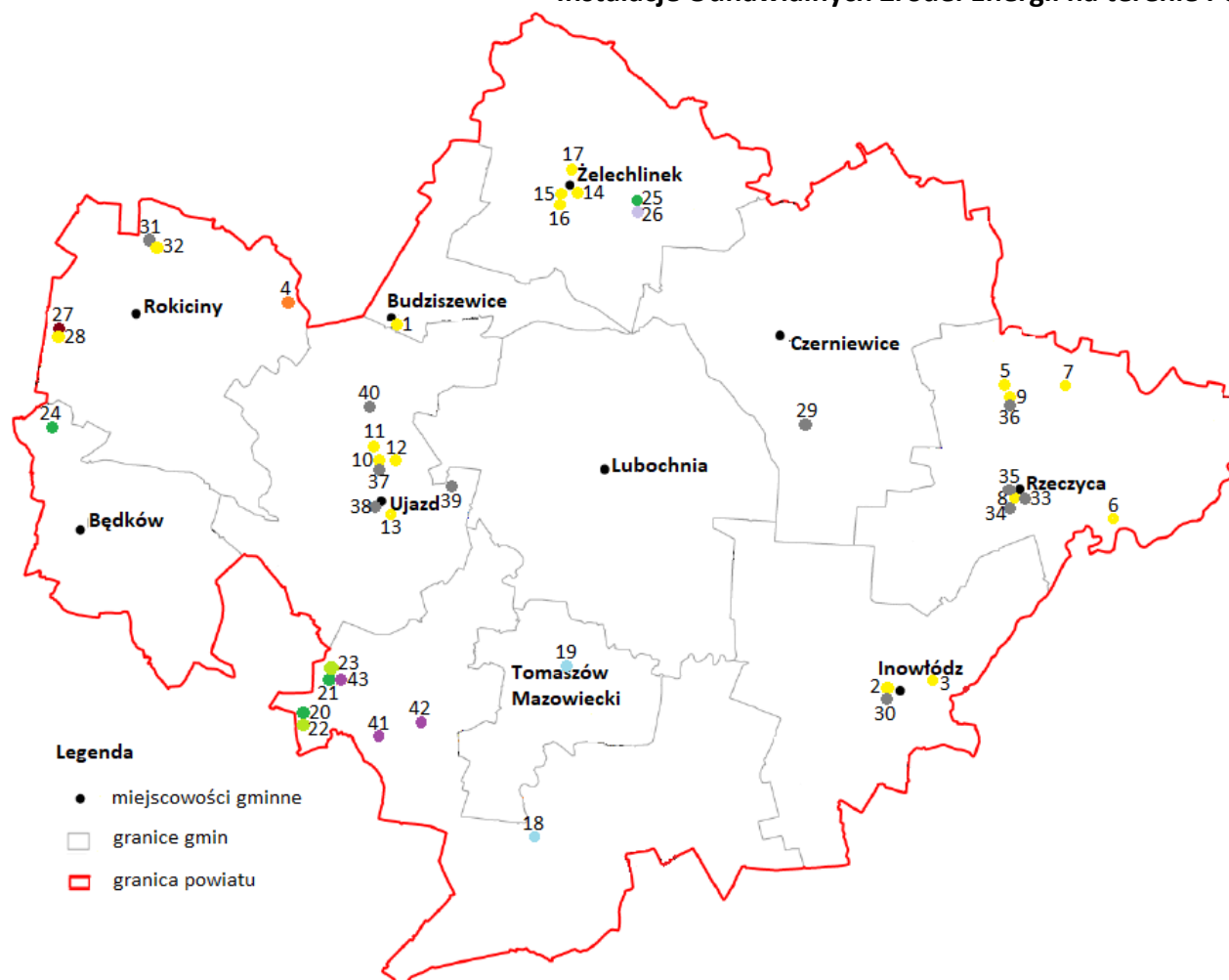
Oznaczenia na mapie

1. Składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, Lubochnia Górki 68/74, 97-217 Lubochnia
2. Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych, Lubochnia Dworska, ul. Za Wodą, 97-217 Lubochnia
3. Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych, ul. Warszawska 119, 97-200 Tomaszów Mazowiecki
4. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, Recykling i odzysk odpadów, ul. Majowa 87/89 w Tomaszowie Mazowieckim
5. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, ul. Mościckiego, 97-220 Rzeczyca
6. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, Zagóry 3A, 97-216 Czerniewice
7. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, ul. Wojska Polskiego 14, 97-226 Żelechlinek
8. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, ul. Osiedlowa, 97-212 Budziszewice
9. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, ul. Tymienieckiego, 97-221 Rokiciny-Kolonia,
10. Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych, ul. Parkowa 3, 97-319 Będków

Lokalizacja głównych emitorów zanieczyszczeń powietrza na terenie Powiatu Tomaszowskiego (emisja punktowa)

Instalacje Odnawialnych Źródeł Energii na terenie Powiatu Tomaszowskiego

Instalacje istniejące:	
	- wykorzystujące energię promieniowania słonecznego
1	Instalacja Fotowoltaiczna – Zeroenergetyczny pasywny budynek dydaktyczny przy zespole Szkół w Budziszewicach, ul. Szkolna 4A
2	Instalacja fotowoltaiczna na budynku Szkoły Podstawowej w Inowłodzu
3	Instalacja fotowoltaiczna zasilająca budynek Oczyszczalni ścieków w Zakościelu
5	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Stacji uzdatniania wody w Sadykierzu
6	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Stacji uzdatniania wody w Grotowicach
7	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Gminnej Oczyszczalni Ścieków w Bartoszewce
8	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Szkoły Podstawowej w Rzeczycy
9	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Szkoły Podstawowej w Sadykierzu
10	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Gminnego Ośrodka Kultury w Ujeździe
11	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Szkoły w Osiedlu Niewiadów
12	Instalacja fotowoltaiczna na budynku na Stadionie „Stal Niewiadów”
13	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Ośrodka Zdrowia w Ujeździe
14	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Urzędu Gminy w Żelechlinku
15	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Szkoły Podstawowej w Żelechlinku
16	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie hali sportowej w Żelechlinku
17	Instalacja fotowoltaiczna na obiekcie Gimnazjum (obecnie Szkoła Podstawowa)
28	Świetlica Wiejska przy ul. Południowej 132 w Łaznowskiej Woli – instalacja solarna wspomagająca proces przygotowania c.w.u., panele fotowoltaiczne
32	Świetlica Wiejska przy ul. Głównej 19 w Nowych Chrustach - instalacja solarna wspomagająca proces przygotowania c.w.u., panele fotowoltaiczne
	- wykorzystujące hydroenergię
18	Elektrownia wodna w miejscowości Smardzewice
19	Mała Elektrownia Wodna w Tomaszowie Mazowieckim
	- wykorzystujące energię wiatru
20	2 instalacje wiatrowe w miejscowości Chorzęcin
21	1 instalacja wiatrowa w miejscowości Kwiatkówka
24	Elektrownia wiatrowa w miejscowości Teodorów
25	1 instalacja wiatrowa w miejscowości Julianów
	- wykorzystujące biomasę
27	Świetlica Wiejska przy ul. Południowej 132 w Łaznowskiej Woli
	- wykorzystujące energię geotermalną
29	Budynek Świetlicy Wiejskiej w Wielkiej Woli - pompa woda-powietrze

30	5 szt. pomp ciepła powietrze-woda zamontowane na budynku Szkoły Podstawowej w Inowłodzu
31	Świetlica Wiejska przy ul. Głównej 19 w Nowych Chrustach - Kaskada pomp ciepła
33	Budynek Urzędu Gminy w Rzeczy - powietrzna sprężarkowa pompa ciepła
34	Budynek Gminnego Ośrodka Kultury w Rzeczy - powietrzna sprężarkowa pompa ciepła
35	Budynek Szkoły Podstawowej w Rzeczy - gruntowa pompa ciepła
36	Budynek Szkoły Podstawowej w Sadykierzu- gruntowa pompa ciepła
37	Gminny Ośrodek Kultury w Ujeździe – pompa ciepła powietrze - woda
38	Budynek socjalny na Targowisku Gminy Ujazd – pompa ciepła powietrze - woda
39	Świetlica w miejscowości Skrzynki – pompa ciepła powietrze - woda
40	Świetlica w miejscowości Wykno – pompa ciepła powietrze - woda
Instalacje w trakcie realizacji	
	- wykorzystujące energię promieniowania słonecznego
4	Elektrownia słoneczna w Eminowie
	- wykorzystujące energię wiatru
26	1 instalacja wiatrowa w miejscowości Julianów
Instalacje planowane	
	- wykorzystujące energię wiatru
22	2 instalacje wiatrowe w miejscowości Chorzęcin
23	1 instalacja wiatrowa w miejscowości Kwiatkówka
	- wykorzystujące energię promieniowania słonecznego
41	Panele fotowoltaiczne w miejscowości Jadwigów
42	Panele fotowoltaiczne w miejscowości Kolonia Zawada-Dąbrowa
43	Panele fotowoltaiczne w miejscowości Kwiatkówka